

Юрій Ананко

*Книга радості*





Департамент інформаційної діяльності  
та комунікацій з громадськістю  
Чернігівської обласної державної адміністрації

Ю р і й   А н а н к о

# ***КНИГА РАДОСТИ***

*(враження й відчуття, що побіжно намагалися ословитися  
в записах та листах і які більш-менш, начебто,  
вдалося причепурити)*

ПАТ "ПВК "Десна"

Чернігів  
2017

УДК 821.161.2'06-312.1(477.51)  
А 64

*Книга видана коштом обласного бюджету Чернігівської області в рамках обласної Програми підтримки розвитку інформаційної та видавничої сфер Чернігівщини на 2016–2020 роки.*

*Не для продажу.*

А 64 **Ананко Ю.**

Книга радості / Ю.Ананко ; ред. О.Чухліб. – Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2017. – 192 с.

ISBN 978-966-502-589-4

«Книга радості» Юрія Ананка, поета, прозаїка й філософа з Бахмача, – це книга-мрія. І водночас книга-одкровення. В ній автор освідчується в найсокровеннішому: в ніжності і вдячності. Їх він адресує життю, людям, реальним і висненим жінкам, своїй не потьмареній життєвими незгодами душі і, зрештою, власній трепетній надії на особисте щастя. Не відчаюватись і не втрачати віри й надії за найтяжчих обставин – на це здатні тільки сильні і мужні. Добрі і лагідні серцем. Доброта передбачає любов. А коли любиш, відчаю тебе не здолати. Саме про це ця ніжна, світла – воістину радісна! – і водночас мудра та мужня книга. Саме про це.

Редактор Олена Чухліб

УДК 821.161.2'06-312.1(477.51)

ISBN 978-966-502-589-4

© Ю. Ананко, 2017

МАМІ. –

*Що тобі з: прикрощами,*

*так мені –*

*повір, мамо, й утішся –*

*з: радістю, –*

*«пороблено й задавнено», –*

*як ти кажеш.*

Невже й справді, маючи змогу вивчити іспанську мову, щоб перекласти українською хіменесівську андалузську елегію (ото й дурну мрію маю!), закинув би власні спроби, якщо сьогодні на світанні... – чи то пак: травневе вітряне сонце схилилося за стіну паркових тополь, я поклав до сумки привезене на тижні Юрком січневе число «Сучасности» з Костянтиною Келією та зняту з лисини кепку й поволі, дуже-дуже неквапно виїхав на дорогу і, завернувши на площу Хмельницького, минав музей, бібліотеку, школу мистецтв, кінотеатр, – ...коли сьогодні на світанку, Платеро, в сріблястій, здається, клітці помер кенар? Папуга ж бо був зовсім старий і просидів зиму на жердці, ховаючи голову під крило і не озиваючись. З весною, як розквітли найліпші троянди, спробував, було, він заспівати, але дрібкий, примарний голос захлинувся... «Йому ж усього вистачало – й води, і харчу. Чому ж помер він?» – схлипував хлопчик, що доглядав за ним. Помер він тому, що помер, – либонь, в Хіменеса мовить так іще один самотній співець Кампоамор. – Обеліск афганцям в ялиново-березовому скверіку, продуктовий магазин, ліворуч – четверта школа. – А увечері, Платеро, в імлистому срібному світлі саме повного місяця дітки поховають папугу в саду під великим трояндовим кущем, і, можливо, наступної весни поталанить нам зауважити, як із білої квітки видухм'яниться-злетить пташка... – Попереду переїзд, та тітка Катерина вже кинула на тротуар між колій віник, щоб допомогти мені з'їхати нагору. – А ще, Сріблястику, начебто запитував у тебе твій господар про рай для пташок, трояндово-злотистий притулок у синьому небі з пташиними душами.

---

Попрохав маму зайти в ощадкасу й запитати, де поділася їхня прибиральниця Валя? – А мама відказала, що нікуди Валя не ділася, що бачила її буквально позавчора, як відправляла вона на пошті листи. – Але ж хіба я не здогадувався, що у Валі тепер відпустка?..

– Й огорнуло мене не розпачем нерозуміння, а якимось чистим високим світлим журом, і з'явилась чомусь натхненно-щемна впевненість у собі...

---

Побачив Валю. Через вікно. Тобто не в змозі прослідкувати за жінкою на велосипеді ще якусь мить, аби переконатися, що то знову була не Валя.

---

Книжка має закінчуватися гарно. Як ото фільми про Крісті Брана, Френкі Бойза чи *тихого* австралійця Тіма. Тихого – бо мене щонайменше насторожують означення «розумово відсталий» чи «божевільний». Тихого ще й тому, що такі люди абсолютно не здатні до кривди, натомість щодо себе терплять її, наче вівці, – ні, навіть іще покірніше, – в отому здивуванні, неспроможності зрозуміти, тобто самоодурливо намагатися пояснити, навіщо вона чиниться.

В травні-червні, можливо, тому, що закінчувалася весна, пора року мимоволі романтично-мрійлива, й до того ж наближалось моє тридцятиліття, радше змальований, ніж австралійкою Колін Маккелоу вигаданий, Тім просто не йшов мені з голови. Точніше навіть не сам хлопець, а епізод з фільму, в якому жінка (оселившись по-сусідству, вона запрошувала Тіма підстригти в неї на подвір'ї газон, переставити щось у будинку, забирала з собою на узбережжя, щоб не травмувався він смертю матері, а потім і батька) вдруге навідалася до психіатричного центру, і лікар, котрий наглядав за Тімом, їй зауважив: «Років через двадцять, якщо тепер не одружитесь з Тімом, вельми будете жалкувати з того...» Був тиждень, коли я вже навіть підсвідомо прикладав ці слова ледь не до кожної стрічної жінки. Але чинилося воно не так із безпорадності, скільки в якомусь втішливому серпанковому смуткові, – так, споглядаючи, як заходить сонце, зовсім не думаєш про те, щоб повернути його в зеніт.

---

Півтора місяці тому закінчив розділ про наше шкільне життя. Й оце збираючись, Олю, привітати тебе ним із днем народження, думаю про те, що мав би написати тобі ще щось і в листі.

Розповісти про себе? Та що там про себе розповідати?.. – Два тижні тому виповнилося мені тридцять років, і я усвідомлюю себе письменником. Ото, мабуть, й усе, що спадає мені на думку про себе сказати. Що таке усвідомлювати себе письменником? Здається, я просто знаю, як треба працювати, аби отримувати від того радість. А можливо, мені просто неймовірно поталанило мати змогу займатися тим, що дарує втіху? Бачу ж бо, що люди довкруг про таке й не мріють. Та що там мріяти? Вони, либонь, і не підозрюють, що таке можливо. І за що мені, Олю, таке щастя? А це таки щастя. Бо ще ж я читаю книжки. Такі книжки, що складається враження, ніби писалися вони для мене, що писали їх такі ж щасливці в умінні втішатися своєю справою, як і я. Тож мимоволі виникає честолюбна думка, що, мо' й мене, якщо, звичайно, вийде в мене книжка, хтось читатиме з подібними відчуттями... А ще – сестра моя Наталка навчається в театральному. Усього домоглася вона сама, але ж, напевне, в її виборі не обійшлося без мого впливу. Проте не знаю: втішатися з того, а чи жалкувати. Мама ж бо наша зовсім не розуміє, що воно таке – режисер, і відверто каже, що то не є для неї професією, одначе всіляко лізе зі шкіри, щоб забезпечити матеріально Наталчине навчання...

Десять днів збігло, як провів Юрка Лантуха додому. Батько його приїхав машиною й забрав у село під Києвом. Цього разу пробув Юрко в Бахмачі сорок п'ять днів. Бабуся його Уляна Гнатівна вже вельми стара, 82 з половиною роки, і доглядати їй за ним дедалі важче. Проте й за цей час, і Юрко, гадаю, зі мною погодиться, ми встигли з ним наговоритися. Майже щоразу після наших розмов сідав я на ранок до друкарської машинки.

Вісімнадцятого червня була в нас із Юрком прощальна розмова. Вкотре ми тоді в парку облаштувалися на танцмайданчику, щоб

мати змогу сховатися біля естради від дощу. І чомусь заговорив Юрко про своє останнє бажання: послухати Володимира Кашку, порозмовляти зі мною, помовчати з Володьком Довбнею, сусідським хлопцем, повним, здається, альбіносом, навіть брови й вії в нього білі, та поцілуватися з Ніною, був у Юрка два роки тому роман. А насамкінець згадав-зизнався, що два місяці тому розмірковував приблизно так: оце з'їжджу в Бахмач та буду, мабуть, оформлятися в будинок інвалідів...

Вечоріло. Та й дощова, начебто, хмара сунула. Тож Юрко поїхав додому. Мені ж здавалося, що ще можна посидіти з книжкою. Але куди там було читати після таких розмов!.. За півгодини поїхав і я з парку.

І чомусь звучало мені дорогою «Адажіо» Альбіноні. – Страждання-сумніви-поразки-болі, либонь, підпорядковані неусвідомленню очищення, мимовільній радості звільнення. І в блаженній безпорадності, на межі прірви божевілля – до сліз меланхолійно, замирено-урочо й повільно. Як, мабуть, і жилося Томазо Альбіноні...

Під вікнами ощадкаси тридцятирічна жінка збиралася садити чорнобривці. Я мимоволі зупинився. Спершу стояв на узбіччі, та зрозумівши, що те красуню зовсім не образить, звернув на тротуар, підїхав ближче. Вона запитала, що квіти і мені, мабуть, подобаються, всміхалася, ще щось казала. А я дивився на неї й дивувався: невже це можливо, невже це таки справді ВОНА?.. І як я плакав, коли побачив її знову, – зачудовано сміючись, що ВОНА таки є, й лякаючись ще неусвідомлених болісних страхів, що давно вона заміжня.

Ось так, Олю, не знав, що писати, а нацокав аж дві сторінки...

---

Мила моя Валю!

Моя? А то чия ж!.. – Як же ж бо я чекав Вас із відпустки! Як дико безпорадно було усвідомлювати, що літо минає, а я Вас не бачу! – Доля жартує вишукано безжально: щойно зустрів Вас, а Ви зникаєте...



Аж після Спаса – нарешті! – почали достукуватися відчуття мої до слів. А коли слова приходять, вагання-сумніви, чи маю я право когось турбувати, кудись запопадають. І от я пишу до Вас листа.

Нашого першого червневого вечора було мені тридцять років і два дні. Після розмови зі своїм приятелем, теж Юрком, теж ураженим церебральним паралічем, я так рано повертався з парку, напевне, для того, щоб опинитися біля оцадкаси саме тоді, коли Ви поралися на квітнику.

Я Вас побачив і... – я не знаю, що сталося потім. Коли трапляється диво, йому впокоруєшся, мов долі, – благоговійно й безсумнівно. В Бахмачі напрочуд багато чарівних облич. Ви теж, Валю, вродливі лицем. Але ж я мовив про диво, тобто майже неймовірність. Атож, – того мало, що Ви гарні, Ви ще й, Валю, – ВОНА, жінка, котру шукаєш усе життя...

Наскільки ж незбагненно вираховано склалися того дня обставини! – Якась жіночка, проїжджаючи на велосипеді, окликнула Вас на ім'я, і я дізнався, що Вас звати Валею...

Як я милувався Вами! Як тішила мене Ваша невимушена радість у роботі! А як Ви намагалися не нахилитися, аби я не побачив чогось зайвого у Вашій пазусі!..

До вихідних дощило. Здавалося я починаю забувати Ваше обличчя. Лише за тиждень, понеділок у понеділок, мили Ви в залі оцадкаси решітку вікон. Чарівна моя Валю! Я знову Вас бачив. Ще більше здивований Вашою вродою, Вашими усмішками до мене, я радісно плакав, що Ви – таки ВОНА. А коли закінчили Ви роботу й вийшли з велосипедом, як і обіцяв Юркові, я запитав у Вас: «А як би нам зустрітися?» Не знаю, чи розібрали Ви, що я сказав, тільки якось поблажливо-лукаво-тепло, ніжна моя Валентино, усміхнулися, ще раз мовили: «Пока!», й поїхали...

Далі бачив Вас і у вівторок і в середу. В четвер було свято Конституції. А в п'ятницю ввечері, ведучи попід руку якусь стареньку жінку, зникли Ви за неподоланими для мене залізничними коліями аж на півліта. Перші два тижні, примарна моя Валю, Ви ввижалися мені в кожній зустрічній білявій жінці. Потім Ваше обличчя,

за яким бачиться мені здатність, либонь, Вами й неусвідомлювана, від будь-якого заняття отримувати радість, світитися втіхою, уявлялося мені в найрізноманітніших повсякденних побутових ситуаціях, й оте мимовільне сяяння Ваше так дивовижно співпадало з моїми сокровенними мріями про те, якою має бути ВОНА, що було від того так тепло й легко, високо. Який я, Валю, щасливий, що Ви є, що я можу думати про Вас, а інколи навіть бачити! Я трішки пишу, терпелива моя Валентино, друкувався неодноразово в газетах, журналах. Писання вже стало сенсом мого життя, усвідомленим дарунком долі. Либонь, одразу, щойно Вас побачив, я знав, що неодмінно колись писатиму про свою Валю. Така вже в мене, мабуть, доля – про жінок тільки писати... Що довше я Вас не бачив, далека моя Валентино, то дедалі виразніше відчував потребу написати про все передумане за цей час «Вас-небачення». Й останніми днями я нібито пережив народження задуму. Яке невимовно пронизливе, розрадливе й радісне відчуття! Як я Вам, одарлива моя Валю, за те вдячний! Але... але книжка має закінчуватися гарно... А мене першої ж миті, як Вас зустрів, болісно оповило страхом, що Ви – заміжня. Дедалі він робився нестерпнішим. Треба було рятуватися, і я подолав його, прийшовши якимось до химерних, проте логічних, як на мене, певнощів: якщо Ви, Валю, – ВОНА, значить, чоловіка у Вас немає, бо як же ВОНА може бути заміжною?.. Начебто, сам я розумію, про що пишу, але чи зрозуміло те Вам, Валю? Тому просто пробачте мені цього листа. Пробачте, що турбую Вас, непрохано вриваючись у Ваше життя. Але ж, Валентино, Ви можете його й не читати, розірвавши нишком, спаливши чи й не прийнявши його від мене... Та й не знаю я, коли зможу Вам його віддати: Ви так зрідка трапляєтесь мені на очі й так прудко віддаляєтесь од мене... А мені вже хочеться, Валю, Вас провести. А чи давайте зустрінемося. Коли і де – як Вам зручніше. Бодай п'ять хвилин побудемо разом. Я намілююся Вашою вродою, спробую щось сказати. Мабуть, і Ви мені щось скажете, щоб розвіяти мої, вочевидь, занадто сміливі марення.

Мила Валю!

Тиждень возив свого листа до Вас, а у вівторок, коли Вас бачив, і не взяв його з собою. Саме відвозив того дня книжки, які брав читати в доброго свого приятеля Володимира Кашки, тому й залишився лист удома. Учора ж, Валю, знову Вас не бачив. А розмовляти з Вами подумки, мабуть, мені вже мало, писати до Вас – то вже необхідність. Та й не про все ж бо зумів я написати в першому листі, адже чи не всі мої думки про Вас мимовільні, неусвідомлені. Я наче не здогадувався, що можна розповісти й про те, як неодноразово марилося мені, ніби чекаєте, визираєте й Ви мене, люба моя Валю, коли буду я проїжджати повз ошадкасу... Видається мені, що й Ви дожидаєте свого судженого... І сьогодні вранці уява моя зовсім розперезалася. А чи не я, бува, той, на кого Ви чекаєте?.. Можливо, я й помиляюся, однак далеко не все у стосунках між чоловіком та жінкою визначає фізичний стан одного з них. Так, я не здатен пристойно забезпечувати можливу родину матеріально. Але є ще розуміння, ота взаємна необхідність співчувати одне одному. Чи в спромозі я на таке розуміння, співчуття до Вас, милої своєї Валі?.. Мабуть, Валюню, мабуть. Адже розгледів я, що обличчя Ваше саме таке, яке має бути в НЕЇ. Саме й каже мені Ваше тихе ніжне лице, що Ви – чекаєте. А що, дорога моя Валентино, Ви – ВОНА, то й здається мені, ніби міг би я бути тим, кого Ви чекаєте... Боже ж мій, що я пишу!.. Пишу й плачу, не вірячи собі, що наважуюся про таке думати... Зовсім, либонь, здурів! Пробачте, пробачте... Та й, можливо, усе це тільки мої фантазії. І нікого Ви не чекаєте. І давно вже маєте, чиясь моя Валю, чоловіка й дітей. Тобто цілком і без мене щасливі... Яюсь мені подумалось, навіть напрочуд виразно собі побачив, як голубите Ви своїх діток! Побачив, бо раптом збагнув, якою лагідною має бути матір'ю жінка з таким щемливо чутливим лицем, як у Вас, мадонлива моя Валентино!..

---

Може, то й на краще, люба моя Валю, що вчора Вас не бачив і не мав нагоди віддати Вам свої листи. Бо, здається мені, не зумів

я як належить вибачитися в останньому. Щоправда, я й сьогодні не знаю, як треба вибачитися та чи й узагалі можливо після такого листа вибачитися. Яке ж бо я маю право писати Вам, Валю? Хто дозволив мені турбувати Вас, нав'язуватися, бентежити чи й навіть ображати своєю непроханістю? Навіщо я Вас того вечора, 18 червня, помітив, розгледів, прекрасна моя Валю, під'їхав до Вас?.. Але ж... але ж хочеться тепла й ніжності. Хочеться самому віддавати комусь свою ласку й увагу. Хоча звідки я знаю, що на те здатен? Ну, в такому разі, хочеться просто комусь дати змогу виявити на мені свою лагідність, турботливість... А чи не забагато я хочу? Чому не досить мені мрій про все це?.. Чомусь не досить... Та знов і знов картаюся, що своєю поведінкою, коли чекаю на Вас біля ошадкаси, бажаючи Вас побачити, завдаю Вам, чуйна моя Валю, безліч незручностей та зайвих клопотів, і що мимоволі, вже самим фактом свого існування, змушую Вас думати про мене, а роздуми ж ці, либонь, м'яко кажучи, не відзначаються приємністю... Але ж як не хочу я завдавати Вам, Валю, прикрощів! І навіщо знову пишу листа, знову буду чекати побачити Вас...

Сьогодні останній день літа, літа, що мені Вас подарувало, літа, Вами, моя щедра Валю, мені подарованого, розкішного щемливими думками, мріями, фантазіями.

Чи побачимося нарешті? Чи віддам Вам уже оці листи? Чи, може, що довше вони залишатимуться в мене, то довше тішитимуть мене мої ілюзії? А втім, розчарування – неможливе. Ви, Валю, – є. І щоб там не сталося, я безкінечно буду Вам за все вдячний.

---

Не знаю, – можливо, допоки що не знаю, – чого ще мені треба в цьому житті... Ви взяли мої листи. Взяли, розчулюючися в жалості до самої себе!.. Два роки тому я ніби намагався щось про таке писати. Але ж то мені тільки уявлялося. А позавчора я не просто на власні очі побачив, як, приймаючи від мене вчетверо згорнуті аркуші моїх послань, Валю, ніжносте моя, Ви готові були розплакатись, – а ще й був тому причиною... Як дивно почуватися в такій

ролі! Особливо коли весь час до того сумнівався, чи на те здатен?.. А скільки бо, Валю, мені сказало про Вас оте Ваше розчулення! Що Ви теж самотні... Що Ви теж, Валю, жадаєте уваги й радієте їй, мов дитина, безпорадно й щиро. А то таки радість, чиста, самопричинна радість – жаліти себе. Хто ж бо ще нас пожаліє...

То знову був понеділок... Хоча спершу, коли поливали Ви квіти на підвіконнях, здалося мені, Валю, що Ви трішки, так би мовити, зприкрені, відчуваєте в собі якусь мульткість, дискомфорт через мою присутність під вікнами ошадкаси. Й від цього, та й від того, що так думаю, і більше, мабуть, від останнього, було мені самонеприязно й соромно... Але Ваша й моя ніяковості якось минулися. І коли змітали Ви з ганку віником воду, налиту дощем у першій половині дня, а призахідне текуче сонце бавилося промінням у Вашім волоссі, аж було воно біле-біле й, пухнасте і ніжне, уже й саме світилося, – зародилось у мені відчуття, що ті півтори-дві години, доки чекав я, аби віддати Вам листи, ми нібито провели разом... Та чому «нібито»? Так воно й було. Правда ж, Валю?

---

Здрастуй, Юро!

Прийшла додому і прочитала твого листа від початку до кінця. Тому тебе також прошу, щоб прочитав усе, що я напишу тобі. Прочитав і зрозумів мене.

Найперше хочу сказати, що я заміжня і маю двох дітей. Але, будь ласка, не залишай читати, читай далі.

Я не знаю, Юро, як ти ставишся до релігії, до Бога, але я віруюча. Вже вісім років, як ми з сім'єю відвідуємо церкву.

Того дня, коли я полола на клумбі, я побачила, як ти дивився на мене. Ти був дуже самотній і засмучений. Мені хотілося сказати тобі щось приємне й добре, але я не знала що. В листі потрібно описувати багато, тож напишу найголовніше. Я не можу бути тобі подругою, але можу бути тобі сестрою. Хочу сказати тобі, що Бог тебе любить. Я знаю, що завдяки Йому ми змогли познайомитися.

Я відвідую Церкву Християн Адвентистів Сьомого Дня. Ми збираємось у Будинку побуту щосуботи о пів на десяту ранку. Запрошую тебе до нас, приїжджай. Буду рада тебе бачити. Гадаю, Бог стане твоїм найкращим другом. Він може дати тобі віру, надію і все найкраще, в чому ти, Юро, маєш потребу. І тут ти знайдеш тих, хто тебе зрозуміє.

---

Мила Валю!

Перепрошую, що знову Вас турбую. Але маю потребу дякувати Вам за листа, за щирю увагу до мене, за те, що Ви просто з'явилися в моєму житті. Вашим листом, Валю, зовсім не закінчуються мої «марення» про Вас, радше навпаки – вони навіть посиляться, щоправда, із чисто життєвої площини перейшовши в спокійні, неквапливі літературні розмислювання. І такі метаморфози – на жаль чи на щастя, не знаю – рано чи пізно відбуваються зі мною неодмінно. Так, Валю, я писатиму про Вас, занадто вже виразно прожилися мною ці майже три місяці. Не знаю, чи література – то тільки можливість рятуватися в цьому світі, чи може, я вже інакше не вмію жити. І я не самотній, Валю, як Ви пишете, я – самотній. Як на мене, між цими словами є відчутна різниця. Самотній – це той, хто усвідомлює свою самотність, тобто перед ним не стоїть питання змиритися з нею, він приймає її як даність, що просто дає йому можливість віднаходити в ній радість. От і моя самотність шукає собі виходу в писанні. І коли я працюю, я відчуваю неймовірну втіху. Тож, Валю, буду писати. Бо що ж мені ще залишається?..

До Бога ж у мене ставлення не культове з молитвами і т.ін., а так би мовити, – культурологічне, тобто для мене є аксіоматичною неодмінністю **поняття Бога** в розвитку людської цивілізації. – Либонь, це я нарешті для себе означив словами власне бачення Бога. Спробую тепер простіше висловитися, щоб і Вам, Валю, було зрозуміло.

Про відповіді наразі не йдеться, а от є таке питання: навіщо людина створила Бога? От саме це питання, існування для мене цього питання й означає, мабуть, моє ставлення до релігії.

Але як мене шокувало після прочитання вчора Вашого листа в парку, куди я так повільно й довго, цілу вічність, їхав, не крах моїх ілюзій, інтуїція ж мене відразу попередила, що така жінка, як Ви, не може бути незаміжною, – а те, що на Ваші слова про Бога щось у моїй свідомості нав'язувало мені вкрай стереотипні реакції, від іронічних до в'їдливих. Наскільки ж бо мислимо ми завдано в кожній миті і навіть того не помічаємо. А всі ж пропонувані мені думки-шаблони лякали мене невідповідністю з моїм світосприйняттям. Нехай інші шкіряться-глумляться. Я так не хочу, те мені болісно. То справа дуже сокровенна й особиста – вірити чи не вірити і як вірити, і нехай кожен вирішує її для себе сам...

Звісно, добре було б, Валю, побачити Ваших діток. Я щасливий, що Ви їх маєте. У Вас, напевне, донечка й синочок, як у моєї однокласниці Ольги чи як в одній з елегій моєї улюбленої книжки «Платеро і я» іспанського поета Хуана Рамона Хіменеса про циганську сім'ю – дівчинка й хлопчик: на продовження роду.

Та на богослужіння я не приїду, зокрема, Валю, і з тієї причини, що о такій порі, дев'ята тридцять ранку, я щодня, ЩОДНЯ, сідаю до письмового столу. Пишеться мені важко, кожною фразою своєю я мушу бути вдоволений. А мабуть, таки хочеться встигнути щось зробити... За останній рік я тільки раз дозволив собі не працювати. Дивився фільм «Стрелец неприкаянный», щоби вкотре побачити чарівну, дивовижно спокійну лицем Ірину Феофанову й почути її так само вродливий, притишено-лункий голос. Є в тому фільмі епізод, де її героїня Юля при свічках, в романтичній імлі говорить майже в камеру, тобто ніби й до мене: «Я люблю тебе...» Хотілося б якось написати про це. Отож, як не крути, навіть дивлячись телевізор, я таки працював.

---

Зовсім не думав, Валю, що так скоро писатиму до тебе. (Оце замислився, чому раніше звертався до тебе на «Ви»? Либонь, то був неусвідомлений благоговійний подив. І «ти» тепер – як приятельська ніжність.) Отож, пишу тобі, Валю, знову. Пишу, бо

почуваю перед тобою страшенну провину. Вчора був у нас особливий день. Ми тричі здибувались і щоразу трішки розмовляли. І коли біля дитячого містечка, де грався твій молодший синочок, задумливо-примружена, ти запитала, чи правда все те, про що я писав у листах, – раптом збагнув я одну жажку річ. Збагнув, що не мав я права під’їжджати до тебе того червневого вечора, а тим більше писати листи. А вчинивши так, вочевидь, мимоволі зародив у тобі певні сумніви, вагання, фантазії, які, м’яко кажучи, небажані для заміжньої жінки. І з тими сумнівами ти змушена боротися, гнати їх зі своїх думок. А я ж бо знаю, як то все болісно відбувається, і здогадуюся, як тяжко тобі з тим упоратися... На жаль, збагнув я це лише вчора! І як би мені зараз хотілося зникнути з твого життя, щоб усе в тебе було як раніше – спокійно і влаштовано. Коли б я знав, що є у тебе чоловік, я не писав би тобі листів, я оминав би тебе десятою дорогою. Пробач мені, Валю, якщо зможеш. І спробуй коли не забути, то бодай думати про мене якомога менше.

---

«Давно бачилися»... – Вибач, Валю, що змушена була вчора так мовити. Після твого повідомлення, що ти збираєшся розраховуватися, й нам, либонь, зовсім не випадатиме зустрічатися, та твоя фраза набуває просто-таки нестерпного, моторошного звучання... Це ж бо після останнього листа до тебе, здається, й вирішив я присвятити тобі один свій цикл. В його назві «Кажеш, Юрку, ВОНА таки десь?» я ніби іронізую над обмовленою якимось моїм приятелем фразою. Працювати над текстом почав я два роки тому, тобто задовго до тебе, а отже, посвята наче й потверджує Юркову рацію, але водночас іронія моя перетворюється на глузування долі...

Кілька днів тому, вже передруковуючи начисто, виявив раптом, що абзаци циклу не тільки перегукуються, а просто-таки витікають із мого давнього вірша:



(—)  
купала Івана  
а вранці прокидалася  
й поливала тією водою  
папороть у горщику  
на підвіконні

Юрко, прочитавши всі ці марення, був захоплений моєю фантазією. Мене ж бентежить, наскільки моє уявлення про жіночу психологію відповідає дійсності. Та навіть якщо я в усьому помиляюся, нехай цей цикл буде просто моїм баченням жінки.

---

(кажеш, Юрку, ВОНА таки десь є?)

## Валі

*Викупаного – обпинаю рушником, тихо, наче уві сні, всміхаюся, витираю обличчя, цілую в щоки, прихилию голову попід груди, правими різцями прикушую нижню губу й опускаю повіки.*

*Він чекав мене...*

*Як він чекав мене! –*

*...З тієї, наче в пісні, сніговиці, де сніг летить, кружляє, падає, не знає й падає, падає, замітаючи все, що було до мене, мов покірно, свідому себе невартість.*

*...Миловидо для круглого мого личка запненою попелясто-блакитним шарфом. – Чарівність та моя його немов гіпнотизує. Він назира, як я збираюся вийти з дому, заворожено й бентежачи. І я не кваплюся, старанно вив'язуюся, уреальнюючи собі нездійсненні, невимовлені, а може, й неусвідомлювані ним потреби вбирати мене самому й ледь не вмліваючи від трепетної, ніжної дбайливості невірних в паралічі рук.*

*...З астрономічно невблаганною Венерою, що попередньої зими яскравилась лютневими світанками майже на півкватирки, немов застигла на буришин сльоза Афродіти, – на новому місці в чужім*

*містечку спалося міцно й скоро: за вікном ще й не сіріло, як прокидалася.*

*...З мимовільними, несподіваними навіть для мене самої пурхкими цілунками під час хатніх щоденних клопотів, – так легко окликаючи його розчулений зворушливий подив.*

*...Вчителькою молодших класів. Розлученою й багатодітною.*

*...З протріском іскорки сміху, вочевидь, не першої, наче в хмизовому багатті, аж раптом зауваженої, коли відвернулася зняти з газу окріп і заварити чай, а він вечеряє молочними ракушками-макаронами.*

*...З не ввімкненим суботнього раннього вечора світлом в сутінки експресивного танго, в пристрасні обійми-піддержування нашого стоячи на колінах танцювання: доволі-, а чи й справді-таки енергійні жести голів та рук.*

*...З долонею на його плечі, коли вечірніми вуличками прогулюємося ми (коляску він котить сам, рухаючи важелями), немов тримаючись за руки.*

*...Чи й просто – з утіхами тілові. – Призвичаївшись моєї нагоди, він боявся до мене торкнутися. Й обережно, майже ненароком клала його руку на живіт, на груди, на стегна. Немовби пестячи саму себе його долонями.*

*– Ситцевий жовто-зелений сарафан і голі білі руки... Викупаного – обпинає рушником, тихо, наче уві сні, всміхається, витирає обличчя, цілує в щоки, прихиляє голову попід груди, правими різцями прикушує нижню губу й опускає, Юрку, повіки.*

---

Майже два тижні не бачив Валю. При бажанні те легко їй списати на прохолодну погоду... Одначе, познайомившись з нею ближче, довідавшись, що вона заміжня, й вирішивши її більше не бентежити, об'їжджати десятою дорогою, я ж тим ніби відбираю в неї можливість мене бачити... «От – закрутив...» – зіронізує-посміхнеться Юрко. Але й справді – що в тому істинного: моїх здогадів про почуття Валі? Банального мого егоїзму, тобто визнання

того, що не так воно вже й легко змиритися з утратою надій-ілюзій, а то й готовності боротися за Валу? А може, це й сублімація – вже мій, мабуть, інстинкт поезії...

---

Згадалася вчора Ірина, – начебто, саме так звати мою «молоду маму з хлопчиком». Сім років тому ховалися ми від дощу на стадіоні під центральною трибуною. Стрічаючи її по тому – м'яка поблажливість до дрібниць повсякденности на обличчі, якась граційна уповільненість постави від складених попід грудьми рук, темно-каштанове волосся, – здається, мріялося мені: от була б вона вільною... І розлучилася вона років три-чотири тому, – ну й що? Вже кілька разів бачив її в товаристві якогось гевала. Певно, стомилася вона від того, що досить мені її вроди, вітання й ніжної усмішки при зустрічах...

---

З Поезією ми просто вживаємося. Вона, як день за вікном, як мій візок для прогулянок; та й – із нею гарно. Але згадую її, тобто безпосередньо маю на думці, вкрай нечасто. Мене немовби прикрить, що усе, що зі мною трапляється, трапляється зі мною ПОЕТИЧНО, сиріч, аби при бажанні мав я змогу написати про те. Часом, одначе, здається, що невигадувана ніжність була б виразнішою й приємнішою. І то не лише для мене...

---

– То твій чоловік?

– Так, – підійшла Валя привітатися, доки Сергій прив'язує штапики до рами велосипеда. – Ніколи не заїжджав до мене, а це сьогодні раніше закінчив роботу.

– Гарний хлопець...

І коли вони були спочатку повернули на міст, але потім вирішили оминати його й просто перейти через залізничні колії, я вперше,

як зустрів Валю, згадав Бориса Віана. В «Червоній траві» механік Вольф, винахідник машини, з допомогою якої збирався позбутися пам'яті, сповідується перед трьома пристаркуватими екзаменаторами: «Коли я бачу гарну жінку, то думаю собі так: якщо вона мене вабить, значить, і когось іншого вже вабила... й мене охоплює справжній жах перейти місце того, хто, безперечно, не менш за мене гідний любови...» – Яким це колись видавалося моторошним і вбездорадливим! А тепер я чомусь відчув таку розлеглу, таке розпруження! І зійшло на мене осяяння заспокоєння. А чи й навпаки – те сяйво виринуло з мене. Я навіть бачив, як, махаючи жовтими серпанковими крильцями, піднімалося воно вище, вище, вище. – Сергій бо й справді не просто на Валю заслуговує. У своїй розгубленості й несміливості благоговійно, тобто неспізнано, мов хлопця, вдячний, він елементарно не зможе без неї.

---

Вичитав у Хуана Карлоса Онетті те, чим давно вже живу, але овизначити в слово не спромігся: вона викликала в мені не бажання, а ніжність... Звісно, Юрку, трапляються Таня, Альона, дивитися на котрих і не хвилюватися тілесно – неможливо. Та це тільки виняток, що потверджує правило. Про ніжність. І жінки те відчують. Як часто вони самі усмішкою, вітанням, зніяковінням звертають на себе мою увагу...

– А з Валею?..

Найсміливіші мої, Юрку, фантазії з Валею не йдуть далі проявів її ініціативи, яку я якомога обережніше зупиняю, спрямовуючи в обопільні сльози й пригортаючи до грудей її аж сяйливу, особливо під сонцем чи в промінні люмінесцентних ламп, білу голівку.

---

Але ж навіть оцій, Юрку, нашій з тобою фантазії: «Та де ж ви всі були раніше!?!» – ну анічогісінько не світить.

---

Дивлячись, Юрку, на мою перину, ти запитував, чи міг би я спати з кимось?.. А чому ж, – це досить легко уявити: лежу я на правім боці, відчуваючи спиною притулені до неї перса, а до моїх схрещених на грудях рук обіймливо попід лівою пахвою приєднується рука коханої, вмощуючись долонею під мою щоку...

---

«Давно не бачились...» – зауважила кільканадцять днів тому Валя. – Й ти кажеш, Юрку, що в мене закоханий голос, що я не можу себе чути, як не чує себе тетеря чи соловей... Дивно, адже я тобі сам казав щось подібне про подругу твого сусіда Сашка.

*(друге крило)*

*Ніби римлянин, зіпершись на лікоть, Юрко напівлежав на танку, чекаючи, коли викотить бабуся з сараю візок. Від сусідського входу в будинок чувся нам тим часом дівочий монолог. Слів було не розібрати, говорила вона тихо і якось ніби благально, а наче ні до кого й не звертаючись, – й ота сомнамбулічна, сама в собі, розважливість тембру мене настійливо щемливо напружувала, аж мовив Юрку, що дівчина ця, певно, закохана... Саме вмощувався Юрко на колясці, підтягуючи штани, осмикуючи поли сорочки, й відповідав ніби між іншим, – Сашкові подружка вже набридла, і він не знає, як од неї відкараскатись.*

*Зачитавшись Флобера, я й не помітив, як пройшли вони повз паркан танцімайданчика і, за високими штахетами не завваживши мене, сіли на сповитій таволгою Вангутта лавці метрів за п'ять переді мною. Здається, з'їли вони по яблуку, обидві запалили. І коли ближча до мене, фарбована блондинка в джинсовому короткому сарафані, з гарними, як у грецьких скульптур, стегнами, почала говорити, – я аж кинувся од тої спокійної протяжності в голосі, що чув її в травні в Юрка на подвір'ї, й безпорадно, розгублено принишк, нічого вже не тямлячи, ось-ось готовий заплакати, тугою польоту ще одного однокрилого кохання заколисаний, і неначе відключився, зовсім не запам'ятавши, як усе воно минулося.*

Казав, але, знаєш, і досі не можу второпати, що таки чув оту закоханість у голосі... А втім, можливо, це і є кохання, коли маєш бодай навіть за допомогою уяви, однак це теж вельми непевне застереження, адже уява на порожньому місці не виникає, – коли маєш оте прекрасне, хай може, й щемливе, але ж і тепле відчуття, що не тільки Валя є в моєму, а і я – в її житті... Як воно, Юрку, гарно – так думати! Думати про нас із Валею, що ми є одне в одного. Безвідносно того, що Валя заміжня, що двоє в неї дітей. І так далі й тому подібне. Все це не має ані найменшого значення. Навіть у тому випадку, якщо всі ці мої слова про Валю – тільки моя спрагла любови фантазія... Але ж, Юрку, – далі говорила Валя про те, що менший її син часто хворіє, тому цей місяць вона ще доробить, а потім розрахується, тож ми взагалі не матимемо змоги бачитися. І це, Юрку, Валині слова... І знаєш, ось щойно подумалось, що Валя, коли запрошувала мене в листі на адвентистські зібрання, звичайно ж, того й не усвідомлюючи, просто хотіла гарантовано бодай раз на тиждень мати мене коло себе... Ото я тобі й набалакав, Юрку, – так? Либонь, закоханим бути... важко означити словом – як гарно. А що я закохався, те я знав і без тебе, просто, мабуть, не наважувався в те повірити. Ще тоді закохався, щойно побачив Валю і чомусь подумав, що це ВОНА. І не помилився: таки – ВОНА, – з огляду на те, що я тобі отут у парку під каштаном на жовтневій, притрушеній опалим листом траві намовов сьогодні.

(Майнуло, коли опрацьовував цей запис через два з третиною роки, що Валя могла думати і про те, як важко буде мені її не бачити... – Але це теж – фантазії.)

---

Мимоволі всіх жінок тепер порівнюю з Валею. От є в ній щось таке, що вирізняє її серед інших. І не тільки в Бахмачі. Не можу пригадати жодної акторки, в котрої б оте щось, що, мабуть, і робить Валю НЕЮ, було. Тож уже сам факт усвідомлення того, що її бачив, дає мені змогу вважати себе винятково щасливим, про

що мені знову й знову повторює Юрко. Почуватися щасливим і, отак відзначеному, змиритися з тим, що іншої її я вже не зустрину. Такої її, про котру я міг би сказати – моя ВОНА.

---

Цього разу напад пошуку назви до нової книжки тривав кілька днів. Неодмінно хотілося чогось не менш ненав'язливо-ємного, ніж «Папороть у горщику», тобто щоб назва не мозолила очі й не горлала до всівуш, а поставала, ніби згадка, мимохідь – прийнятою, визнаною автором безпорадністю. Як ото «Моя ліва нога» Крісті Брауна. Нога, якою він писав і малював, а чи з допомогою якої просто жив, що, сиріч, мабуть, одне й те саме... Як «Янгол біля письмового столу» новозеландки Дженет Фрейм. Щоразу, коли про неї згадую, мурашить мою спину розгубленість у неспроможності осягнути оте її благоговійне благословення долі... Або, зрештою, чистіша дитячої, достоту мимовільна, якою, втім, їй і належно бути, наївність Вінні Фред, коли «Життя в божевільні» – це зовсім не приреченість, обділеність чи навіть покара, як видається, так інстинктивно-поблажливо, нам посеїбч муру...

Хотілося. Але після такої назви – «Папороть у горщику», де іронія, що все тут ілюзія, сама перетворюється на вигадку, – щось подібне, як за теорією ймовірности, так і аспектом етики-сумління (усе тобі мало!), здавалося абсолютно неможливим. Одначе, коли поміж безперервної мішанини образів, подеколи навіть обряджених словесно в уривки фраз, майнуло під час прогулянки словосполучення «розмовляючи з собою» – то за ним не треба було гнатися, хапати його. З тими від народження даними, не від мене залежними і, здається, саме тому ніколи мною недраматизованими складнощами в простому спілкуванні – кращої назви для оцієї повістини годі, напевне, вигадати. Я майже плакав, граючись-втішаючися знахідкою й тим, як скоро й доволі легко вона прийшла до мене. Та заїжджаю до брата, – всі емоції кудись запалися. Племянниці Віки немає вдома, десь у баби Ніни; Барсик натомість ра-

дий мене бачити і лізе цілуватися... Але щойно од Сашка виїхав, враз повернувся до розмов із собою, але вже заспокоєно й розважно. І раптом – злякався. Прозрівши сумніви. Бо: чи спроможний я й на папері до тої «позаграничної щирости», яка тільки й можлива – розмовляючи з собою?..

---

А можливо (от чомусь так подумалось), допоки напишеться ця моя книжка, станеться, зрештою, те, що дозволить мені закінчити її гарно...

---

З підвалу, коли йшла на роботу, коляску мама вивела. Але дощ. Цілий день дощ... І чомусь маю щемливе, тобто тужно-світле відчуття, що Валя ще сподівається на вівторок та середу, коли вона працюватиме востаннє, і ми зможемо зустрітись-попрощатися. Очікує, попри несправджену можливість побачитися на попереднім тижні, коли ще не було переведено годинники на зимовий час. Як чекала вона мене в четвер! А я засидівся того вечора у Кашки: знову на час нашої розмови на його кухню перемістився, здавалося, центр Всесвіту. – Та коли од Васильовича поїхав, – годі було кудись подітися від раптового жалю й самокартань. Адже вона мене чекала. Навіщося Валі хотілося мене бачити. Навіть, якщо усе це тільки мої фантазії. А так воно, мабуть, і є, бо ж ніякої телепатичности на світі немає.

---

Личкуючись сутінками й пронизливим незатишним листопадним вітром, знову втікаю. Цього разу від двох жінок під «Трьома сірничками», куди завернув, сподіваючись побачити за стійкою бару дівчину, темне волосся котрої охоплює щільною зачіскою й щоки, неначе й справді обличчя її ніжно огорнене долонями, як у мадам Арну на перших сторінках російського перекладу «Виховання почуттів».



Не розібрали вони мого імені? Але ж таке трапляється щоразу. Та й окрім того, так пильно, наче й не очима, придивляючись до них, сам бо, вочевидь, і спонукав їх до розмови. Пропонували випити, запалити. Я ж віднікувався й оддалявся. Треба було під'їхати, «поспілкуватися»? Пиво-цигарки – то лиш прелюдія? Й дивився, запитали б вони іще про щось... «Як же того не хотіти? – відповім. – Тільки: хто ж бо мене захоче?...» А може, як те неодноразово повторював Юркові, можливо, я справді не зміг би? Психологічно переступити не зміг би через свої обожнювальні уявлення? Що ж до того – «хто мене захоче?», то в Бахмачі багато хто б мене хотів, необов'язково про те й здогадуючись. Хоча б та ж таки Таня «в притілено-прозорих блакитній маєчці і чорних шортах» 13 серпня якогось там року. Дивно ми мовчимо, коли здибуємось, і щось те ж саме, мабуть, що й мене, – маю, принаймні, таке враження – стримує і її.

---

Обіклавшись словниками, начебто з'ясували з Васильовичем, що то воно таке адвентизм. Тепер, здається, зміг би краще пояснити Валі своє бачення Абсолюту. Як вони чекають-наголошують на скорі друге пришествя Христа, так і я не сумніваюся в поверненні на Землю Маленького принца, що для мене не потребує доказів у житті мистецтво, – тобто краса, естетика, ніжність, співчуття.

---

Валя дуже хотіла сина. Під час однієї з молитов зробилося їй так світло й легко! Її почуто, – і вирішила Валя присвятити життя служінню Богу. Так їй це самій здається. – Та є в тому щось щемливіше, безпорадливіше, таємничливіше, коли вісімнадцятирічна дівчина просить про дитину. Біблійні жони зверталися до Бога в куди поважнішому віці... Лише побачивши Валиного чоловіка, висловив Юрку припущення: вона інтуїтивно знала, що Сергієві йти в армію просто небезпечно, тому й молила про вагітність.

---

Старий я вже, і другої такої, як Валя, либонь, не зустріти. «Але ж ти її бачив...» – нехарактерно платонічно зауважує мені на те Юрко. То таки справді диво. Я й до сьогодні до кінця не ладен в те повірити. Хоча відразу й зрозумів, що Валя – то ВОНА. ВОНА, та – не моя ВОНА... «Але ти її бачив!», – повторює Юрко, – не заздрячи, не втішаючи, а ніби натякаючи, що це бо милість долі. І вимагати більшого – то вже занадто. Бо ВОНА – не стільки Валя, скільки образ, вигадуваний ідеал. Що ВОНА тільки в поезії й можлива. А чи й самою Поезією і є.

---

Як воно виникає – те відчуття, ніби про тебе думають? Невже – то тільки погода: листопад, п'ять градусів морозу, дрібний сніжок і хурделивий вітер, коли мимоволі думається про затишок? Щоправда, їдучи оце до Кашки, зовсім не почуваю дискомфорту. Швидше навпаки. Після ранкової праці напосіла втома, – та щойно вийшов на вулицю, туман байдужості розвіявся і в голові так легко і вільно для нових вражень. – Тож Валя майже місяць удома з п'ятирічним Тарасом. Певно, подумалось їй оце зараз, що в таку негоду сиджу і я в своїй кімнаті. І можливо, вже в затінку бажання, що от були б ми поруч, яке тільки змигнуло їй в підсвідомості, стало Валі світло й тепло.

---

Як я боявся! З першої ж миті боявся, що Валя заміжня... – Мені то що – я чекав на цю зустріч. А навіщо вона була потрібна Валі, безперечно, щасливій з чоловіком і двома дітьми?..

---

Вона є не тому, що є я, а я є тому, що є вона.

Ось до такої афористичности звелися мої враження від повістей Уладзіміра Арлова «Краєвид з ментоловим пахом» та читаної влітку теж у «Кур'єрі Кривбасу» якогось галичанина, вже не

пригадаю прізвища, «Смерть у Золотих пісках». Загалом, непогані речі, але надто вже багато в них «я». Куди щирішим, як на мене, виглядає те, коли співчують нам, аніж те, коли ми жаліємо себе.

---

Чекаю Валю в гості. Вже, мабуть, тижнів зо два маю таке враження, що кілька разів збиралася вона зайти, але в останню мить з'являлося щось терміновіше, нагальніше, буденніше. Впевнений, найближчої зустрічі Валя про те казатиме. А можливо, ось саме зараз і пролунає дзвінок у двері.

---

– Таки наздогнала... Не змерз? А я змерзла, дуже змерзла... – тільки й того, що було через два дні між нами сказано. Нам справді не потрібно слів. Валя в червоному береті, я в червоній шапці, мимоволі й радісно в зустрічі всміхаючись, ми просто надивлялися одне на одного. Ні, Валя ще запитала, чи мені пишеться, – немов перевіряючи свої дивні відчуття, що ми так часто подумки поруч... Як же химерно, Валю, ми одне в одного є!..

---

Гарно. Ох, – як гарно!.. Так, Васильовичу, гарно, що ось уже кілька днів запитую себе: за що це мені?.. Невже й справді існують якісь флюїди? А я ж бо зовсім не хочу бентежити Валю, тому й почувуюся так світло й високо. Її золотисте, мов пшениця, волосся... – Ми ж бо відповідаємо не тільки за тих, кого приручили, а й за тих, хто приручив нас.

\* \* \*

## МОВ СТАРША СЕСТРА

(однокласниці Ользі Мягковій)  
*пух тополиний...  
згадався клас  
пороблено уроки  
ї я за стіл учительський всідаюсь  
словник гортаю  
наважуюся вголос  
читать про місячні  
ї дівчатами в штани мені наливо  
червону туш  
...тополя пух розкидала по світу –  
лукаво-неохайна  
дорослости дівоча радість  
ї майже дійсність мрії  
про щастя материнства*

---

Йде весна... А курточка на Оленку мала й чобіт немає. Швидко донька росте. Та чи догляну, як вона вже сама заробляє собі на хліб? Здоров'я погане. І Саша хворіє серцем. Не зверта, щоправда, на те уваги, говорить, щоб народила йому й сина... На господарстві дві телиці, свині, кози, качки, кури. Цілком земні й ледь не іділчні клопоти... Запрошує мене в гості, підбадьорює спогадами... – Скільки-но років тому прислала Ольга цього листа?

---

(сльози)

Викликалося вони на перерві. Обережна, майже ніжна гострота зубів на вусі, напхані в штани зіжмакані папірці, колючі шишки, випущений на стіл із сірникової коробки волохатий страшливий

тарантул чи невибагливо-наполегливі щипання-штовхання-штрикання... – Й на ту наївну безпорадну рятівливість слізми Ольга лагідно, поблажливо всміхалася й округлими в пропорційній видовженості пальців, рожевими руками пригортала ображену голівку молодшого на чотири роки сусіда по парті до подушкового заспокійливого затишку грудей.

---

(Деміс Русос)

*I close my eyes and see your face<sup>1</sup>*

Блакитну прозору платівку берегли. Мов старша сестра, котру благоговійно боїшся й ніжно любиш, вмикала Ольга програвач, лиш коли я на те заслуговував.

---

(запах)

Довірливий, настійливо-таємничий природою свого походження, він знову й знову з незавважуваною в дитинній безсумнівності обставин неблаганною періодичністю владно оповивав нашу парту нашорошеністю й сум'яттям так ніколи й несправджених страхів викриття й покари за ту нестерпну неспростовну провину, що запах той відчуваю.

---

(уроки праці)

Траплялося, дівчата забирали мене нагору. Ольга обряджала на мене тоді довгий-предовгий сарафан, прилаштовувала спереду виразні гульки-дульки, підфарбовувала губи, наводила очі й усім, хто зазірав до швейної майстерні, тішачись результатами в стать чаклунства-навернення, офіційно повідомляла: «Це в нас новенька – Юльця Анциферова.»

---

---

<sup>1</sup> Закриваю очі й бачу твоє лице(англ.).

Педагогічна істерія... А втім, коли навчаються в старших класах вже далеко не рано визрілі підлітки, адміністрація інтернату, либонь, приречена залякувати бідних дівчат викликом гінеколога. – Ну на що була здатна візкова, згорблена вдвоє кволість Аліка Мкртчяна? Однак Ольга має сильні руки й вона може покласти його на себе...

---

(родина)

Інакше, мабуть, Світлана б не змогла привернути до себе мою увагу. І зробився я «татком», а вона «доцею»... На жаль, тривало це недовго. Щось більше року. Потім був випускний і ми роз'їхалися по домівках. Листування, може, й продовжувало наші взаємини, але то вже було не те. Та й скоро від «доці» перестали надходити відповіді. А пізньої осені я дізнався про її серцеву недостатність...

Та на момент відведення мені місця «татка» «доця» моя вже давно була «мамою». Тож став я ще й «дідусем» для шестикласниці Наташі. Як затишно згадується тепер її дзвінкий прозорий голос, що окликав мене з численних довгих коридорів: «Дідуно, привіт!», її всякчас усміхнена довірливість і мимовільний щирий теплий сміх... Рік тому вона вийшла заміж. А вчора – лист від однокласниці Наташі Ключко. Чому й коли – не пише, але Наташа, «онучка» моя, теж померла...

---

(п'ятикласниця Рая)

Мов духмяний рум'янець яблук, щиро округлі під солом'яним сонячним волоссям щічки вроди – й обтягнена білою ніжною шкірою тендітність тіла, кілька разів переламаного й компактно складеного на колясці...

В останній день першої чверти, коли до випускного лишалося півроку і півмісяця, вивела нас Ольга після вечері на парадний ганок провітритись. Було темно, свіжо, вогко – і в мовчазливості здійсненого знайомства, в неприсутній блаженній усміхненості

дівчина простудилася, – непідозрювано, наче в маренні, повсякчас звідтоді окликаючи мене мерехтливим з таємниче шепотливих вуст нашої звідниці прізвиськом: «Ганочок...»

---

(чи не день у день через дванадцять років)

Як шкільних, безтурботних, так і вже сьогodenних, поважних болісністю збереження і в дорослості тих наївних дитячих світлостей, кільканадцять Раїних фотоявлень в акції «Студії 1+1» «Нас 52 мільйони» на тлі фатумної епічності мелодії Еніо Моріконе з демонстрованого чотири дні тому на цьому ж каналі фільму «Якось в Америці», награвши котру наприкінці не знати коли й збіглих двохсот двадцяти семи хвилин стрічки на поздовжній флейті, один з героїв епопеї Косоокий відверто збезпорадновав невідчитуваним уже відсиленням до тих численних епізодів, що в них мелодія звучить просто за кадром.

---

(передвесняна субота двохтисячного року)

Бліда навіть на білих високих хмарках постелі й промінливо, неначе з раю, усміхаючись, наснилася сьогodenні Рая. Немов нарешті дочекалася бачити мене біля свого ліжка. Середнього зліва, як і тоді, коли провідував її в частих нежитях.

Наснилась породіллею... Та хлопчика мені не показали. Після кесаревого розтину він потребує особливих умов догляду.

---

(два в щічку поцілунки на восьме березня)

Меланхолійлива невдовзість випускного, щойно згаслого сонця рожевливий пил на стінах класу – й пишно-космечені, напахчено-серпанкові, святково-лагідні однокласниці: сум'ятливо-милостива мого колишнього тихого захоплення нею Наташа Сологуб та просто принишко-вдячна, вочевидь, і не мріяній навіть за умов-

ностями «родичання», але такі траплені можливості справжньої ніжності Світлана Василенко.

---

Повертаючись од мийного прилавка, куди чомусь сама відвозила тацею на колінах посуд, Ольга спинилася мене погодувати. На снідання значився в меню «молочний вермишеливий суп». Миска, друга, третя... – Либонь, заворожив мене сам процес, що тільки потверджують оті щирі, звісно, але щоразу, м'яко кажучи, незграбні поривання інших допомагати мені за столом, бо в Ольги виходило те чарівно просто й ніжно, немовби знала вона краще за мене, коли і як нести ложку до мого рота.

---

(шарф)

Плетений з розпушеної прозористої «дарничанки», він був цупкий, мало не грубий – на око, а довкрузь шиї, яскраво-білий, щойно зі спиці, – виявився надивовиж м'яким, невагомим, ніжним, незавважно непримітно теплим, майже усвідомлювано-затишним, як і цей гвалтовний, прихистливо-меланхолійний про нього спогад... Ольга в'язала його знічев'я впродовж двох імлісто-жовтих, мов давнє фото, листопадових вечорів, коли уроки на завтра вже вивчено, а до вечері залишати клас чомусь не хочеться.



## НАСМИКАНЕ З ЛИСТІВ – 1

(до Володимира Кашки – 7 листопада 1993)

Знайшов оце копірку, й відтепер за Вашою, Васильовичу, порадою другий примірник листа залишатиметься в мене. Але не знаю, чи що напишу сьогодні. Яюсь незрозуміло почуваюся. Надворі похмуро, і в голові туман. Здається, просто сидів би, втупившись отак перед себе, безкінечно довго. Хоча, можливо, Микола (Туз) і правий в одному з листів до Костя (Москальця), гадаючи, що саме в такі хвилини й пишуться листи.

Від Вас учора поїхав до Юрка. Обіцяв йому ще три місяці тому на шосте листопада чудову погоду, що в цей день ми довго, до зоряного неба, сидітимемо з Іриною й Лесею під двором... Але прогнози мої чомусь вважають за честь – нахабство не здійснюватися: ні сонця в небі, ні дівчат з Києва! – І все ж умовив Юрка вибратися з хати. Проїхали вулицею із кінця в кінець неквапно й майже не розмовляючи, лише раз у раз Юрко повторював, що це його, либонь, остання прогулянка перед «зимовою сплячкою»... Вийшов із сусіднього двору п'ятирічний Миколка. Поводиться він як і всі хлопчачки – непосидюче й бешкетливо, але щоразу мене вражають його очі, наповнені чимось зовсім іншим. І ось щойно згадалося літо 92-го року. Двічі чи тричі зустрічав тоді в парку дівчинку років шести-восьми. Очі в неї – якнайглибиннішого в океанічному вимірі спокою. Ті миті, коли я в них дивився, а таку радість вона люб'язно дарувала, дивлячись на мене, я не можу з чимось порівняти. В цьому році зустріти її не таланило. Чи, може, я не впізнав її? А не впізнав тому, що в неї змінилися очі? Не хотілося б у це вірити.

(до Володимира Кашки – 14 листопада 1993)

Настроєність, віра в результат – якщо не сто відсотків успіху, то, принаймні, сімдесят п'ять. І, звісно, як Ви кажете, – бажання

зачати генія – химера. А все ж – саме те, що генії народжуються, не виключає такої можливості.

(до Володимира Кашки – 18-19 листопада 1993)

Ці свої листи, відверто кажучи, я ні в що не ставлю. Бо пишуться вони, коли анічого не хочеться робити, а торкатися пальцем клавіш потребує на електричній машинці мінімум зусиль.

...Вчорашня розмова в нашій практиці була, мабуть, найцікавішою. Ви боїтесь на мене вплинути. Але ж – і над трояндою, й над будяком світить одне сонце, йде такий самий дощ, та хіба що на вербі можуть рости груші... Тому й видається мені, що в одне вухо мені влітає, а в інше вилітає.

(до Володимира Кашки – 2 грудня 1993)

Слухатиму увечері концерт для гітари з оркестром Хуліо Родріго. Як мене колись вразила друга частина! – Таких мелодій мало, дуже мало, обмаль мало, – коли зрозумілий кожен звук, коли кожна наступна нота немов передчувається і тому продирає душу, і в неусвідомленому блаженстві-болі, здається, ніби ти сам пишеш музику, оце саме зараз і створюєш її.

(до Ігоря Расюка, шкільного приятеля – 8 грудня 1993)

Звісно, «Мартін Іден» Лондона далеко не краща річ з того, що я читав, але саме цей роман показав усю нищість моїх спроб, допоміг зрозуміти, що шукання суті свого існування та його виправдання – дурість і химера, від яких треба тікати.

(до Володимира Кашки – 9 січня 1994)

У школі моїм транспортом була маленька низенька колясочка – радше добрий візочок бабцям для їхніх щоденних мандрів на базар: сантиметрової товщини дошка 40 см в ширину та 60 у довжину, зверху – поролон, обтягнений дерматином, а під нею – чотири коліщатка десяти сантиметрів у діаметрі. Я лягав на неї животом і, відштовхуючись руками, їхав куди заманеться. Зараз мені й самому важко уявляється, як те відбувалося. Але в дев'ятому класі пе-

ред випускним я таким чином майже весь Миколаївський зоопарк об'їхав, лишень, до ведмедів підвезла мене за руку однокласниця Наташа Клименко.

(до Ігоря Расюка – 17 січня 1994)

Музика – то, либонь, амброзія, нектар, що його п'ють боги на Олімпі. І – ніби маємо для чого жити. Тож не впадай у відчай, займайся тим, що дарує тобі насолоду, а ще краще – прагни того, щоб усе, чим би ти не займався, дарувало радість.

(до Володимира Кашки – 20 січня 1994)

Щось відвернуло мою увагу, коли дивився передачу про творчість кінорежисера Кіри Муратової, і я прогавив титри з назвою стрічки до такого фрагменту: глухоніма дівчинка років чотирьох прощається на засніженому пероні зі своєю мамою. Вже сам по собі зворушливий епізод. Та в тій дівчинці я впізнав свою ще з Дунаївців однокласницю Оксанку Шлапак. Вона не росте. Коли ми навчалися в четвертому класі, з Одеської кіностудії приїздили в наш інтернат у пошуках дівчинки на роль Марусі у фільмі за повістю Короленка «Діти підземелля». З тих пір Оксанка задіяна в кіно. Та я її на екрані побачив уперше. І... відверто скажу, – злякався. Бо бачив не лице чотирирічної дівчинки, а обличчя жінки, позначене досвідом двадцяти п'яти років життя. Щоправда, сторонньому глядачеві цього, либонь, не помітити...

(до Володимира Кашки – 16 лютого 1994)

Декілька разів писалися вірші й уві сні, та навіть жодної літери з них не пригадаю. Але не стільки жаль з приводу того, що втрапився вірш, виникає, скільки пече спрага цікавості, про що ж пишеться у сні.

(до Костя Москальця – 21 лютого 1994)

Басьо я прочитав місяць тому, але лиш останнім часом починає він втягувати у свою ауру, заворожувати. Позавчора перед сном дивовижна у нас з японцем була розмова. І знову, як і після кожної важливої для мене книги, запитував себе: чи не краще всі свої

потуги спрямовувати на читання ось таких шедеврів, які дарують таку божественну втіху, а не розтринькувати сили на себелюбиві спроби?.. – І тому якось байдуже сприйняв я твоє повідомлення про відліт моїх віршів до Нью-Йорка.

Знаю по собі: не легко українцю не комплексувати у ставленні до Росії, росіян. І все ж стосовно музики я на те ніколи не звертаю уваги. Не захоплюватися Чайковським, Рахманіновим – не можу. Хоча, звичайно ж, дико виглядають в опері Римського-Корсакова «Ніч перед Різдом» колядки російською мовою. Тим більше, коли на тій же московській сцені «Тоску» чи, скажімо, «Чарівну флейту» грають мовою оригіналу.

Не розібрати твій почерк? Але ж ти пишеш на українській мові, а не китайськими ієрогліфами, з якими ти, певно, знайомий, бо звідки ж така вишукана каліграфія? Тож, будь ласка, пиши рукою, – так хоча б трохи наш діалог буде живішим.

Згадав оце, здається, доречно, свого однокласника Валеру Петрова. Навчаючись у сьомому класі звичайної школи у своєму рідному Хмельницькому, на осінніх канікулах поліз він в юначім героїстві на стовп, а зліз-упав, обпалений струмом, без правої руки по плече і без лівої до ліктя, пролежавши по лікарнях цілий рік. Тож навчився Валера писати ротом. І як писати! Є в мене зразки його ледь не віньєткового письма.

(до Володимира Кашки – 28 березня 1994)

Секундна стрілка навела на роздуми про час і відстань. На годиннику, що в мене на руці, за секунду долає вона шлях ледь довший міліметра, в Юрка ж на стіні – вже кілька міліметрів. Одначе шлях, що пройшли обидві стрілки, абсолютно однаковий –  $6^\circ (360^\circ:60=6^\circ)$ . Уявімо собі циферблат розмірів невимовних, дуга в шість градусів у якому становитиме мільйони, мільярди кілометрів. Та що там кілометрів – світлових літ! А секундна стрілка подолає цю відстань за секунду... На що натякають ці роздуми? Чи то на те, що час і відстань поняття несуперечливі? Чи ще на що? Не знаю. Та й чи варто знати? Мені просто цікаво думалося.

Можливо, аби я був обізнаний з теорією відносности Ейнштейна, мав би я щось розуміти. Так ось, – згадав про Ейнштейна і збагнув, що ці мої «роздуми» про секундну стрілку, вочевидь, давно відомі, підручникові істини.

(до Володимира Кашки – 8 квітня 1994)

Трояндою – милуватися, розкошувати її запахом. Та чув, що є трояндова олія. А варення з пелюсток навіть привелося якось скуштувати. Оце згадав, і знов мене огорнула нудьга химерного відчуття, – ніби постував-постував і раптом передчасно розговівся.

(до Осипа Зінкевича – 26 квітня 1994)

Був радий отримати Вашого листа. Приємною несподіванкою стало для мене повідомлення, що «Літературна Україна» вмістила на своїх сторінках мої вірші. Не привелось мені передплатити «ЛУ» на перше півріччя цього року, і публікацію я ще не бачив.

«Страшна доля», «героїчні зусилля», «переборювати щоденні труднощі»... – повторюєте, на жаль, і Ви услід за всіма, хто зі мною знайомиться. На жаль, бо мені видається, що – не всупереч обставинам, а суто завдяки їм.

(до Володимира Кашки – 24 червня 1994)

Нова коляска мене не слухалася. Незвична, шойно вчора привезена з Києва і, як запевняють Юркові батьки, югославського виробництва, вона виписувала п'яні синусоїди, тупцювалася на місці, з'їжджала на узбіччя... – І в білій, сліпучій на сонці маєщі, з подзьобаними сонцем щічками одинадцятирічна довгокоса Наташа бігала від шовковиці до шовковиці й поміж рясними невибагливими запитаннями знайомства до кумедного настійливо в дитячій учасливій ширості поривалася мене підвезти.

(до Володимира Кашки – 17 липня 1994)

Сам фільм «Крістіна» не захопив, скажімо так. Але обличчя Ромі Шнайдер світилося. Й то було чудо. Просто чудо. Коли відверто відсутнє ЧОМУ. Тільки благоговійне, несвідоме здивування, що таке взагалі можливо.

(до Ігоря Расюка – 7 серпня 1994)

Ось і ти мені радиш, коли важко, згадати про те, що комусь зараз іще гірше... – Але: чи вільно порівнювати біль? У кожного він свій, і болить щоразу на межі, бо кожній людині посилається стільки, скільки та може витримати. Тож чи не радше думати про те, що от комусь – гарно, і тоді мимоволі з'явиться надія, що, може, й нам колись буде добре...

(до Володимира Кашки – 2 вересня 1994)

Мої сподівання дуже часто всього лиш мильна булька, яка, що-правда, веселково міниться перед тим, як лусне.

(до Володимира Кашки – 27 вересня 1994)

Можливо, Костя має рацію, і цей мій вірш радше називати притчею й записати-оформити текст прозово.

(—)

*Ось зійде сонце – і прилетить Орел. Знову буде длубатися в моїй печинці. Може, ще й розкаже що-небудь. Як ото кілька днів тому розповідав про якогось Герострата, що він, підпаливши храм Артеміди, дуже з того тішився. А вчора розповів про дивака-філософа Діогена, котрий серед білого дня ходить із запаленою свічкою і все зазирає в обличчя людей.*

*Та щось бариться Орел... пора б йому вже бути. Невже зважився знехтувати Зевсів наказ?*

*Ні, оно летить. Сів звіддала на скелю. Спочити? Стомився? О, та ще й куняє!*

*– Гей, Орле, як це тобі дримається голодному?*

*– Гхооо, Прометею, я вже поснідав сьогодні. Летів оце до тебе і в гуцині чагарів уледів молоденького баранця. Він так волав до Авраама, прагнути порятувати його сина Ісака...*

(до Володимира Кашки – 17 листопада 1994)

Ольга Михайлівна Ромадіна, вихователька на дівочій групі, і, так би мовити, наша класна дама на час підготовки уроків, коли я щось тужився сказати, прагнула мене заспокоїти: «Зупинись, не

поспішай і не хвилюйся. Хочеш щось сказати – пробуй те проспівати. – І щиро запевняла: – Так тобі буде значно легше висловлюватися. Співай, Бананчику, співай!»

Та я так і не навчився співати. І заїкання все посилює боязнь бути незрозумілим. Навіть удома зайвий раз не розкриваю рота, аби щось мовити. А з незнайомими людьми взагалі намагаюся уникати будь-яких словесних взаємин.

(до Володимира Кашки – 29 листопада 1994)

Легко дихається і коляска немов сама котиться по свіжому сніжку. А тротуаром праворуч іде ...Клаудія Шифер! – Ото, подумалося, подивую увечері Наталку, недарма прибігала вона на великій перерві вирядити мене на вулицю. – Милувався красунею аж до «Дитячого світу». І, зникаючи за блакитними дверима крамниці, вона востаннє всміхнулася до мене з целофанового пакета...

(до Володимира Кашки – 11 січня 1995)

Читаю Кастанеду. Та ні помітки, зроблені олівцем, ні крихти печива, а саме попіл з цигарки, що заліг між сторінок і який зникає невідомо де, щойно дмухну злегенька, – овиразнює мені мого попередника-читача. Відчуваю його зацікавленість, його роздуми, діалог-суперечку з даною сторінкою. Дмухну – і вдихну в себе душу й тепло, можливо, й навмисне тут залишені...

(до Володимира Кашки – 12 лютого 1995)

Знову не вірш у мене, а гра слів, і за вульгарністю словесного парадоксу губиться те, з чого і за для чого вірш писався.

(до Костя Москальця – 2 березня 1995)

У примітках до творів Сковороди траплялася мені грецька богиня неминучости й необхідности Ананке, матір мойр. Але співзвучність її імені з моїм прізвищем я чомусь не співвідносив зі своїм становищем.

(до Наташі Сологуб, однокласниці – 29 квітня 1995)

Не люблю свята. Бо важко не спокуситися, коли перед тобою гори духмяної печені. Та, споживаючи м'ясо, немов каміння

ковтаю: шлунок десь провалюється під тягарем нудотного болю. І залишається лиш картати себе самого: знав же, що так буде, – й нажерся... А трохи згодом у животі починає бурчати – то ніби озиваються-голосять душі забитих тварин...

Великодньої суботи, тиждень тому, блукаючи містом, милувався щасливими обличчями. Спершу студентка приїхала на свята додому, і батько й донька аж світилися від радості зустрічі. А очі мої мружились, бо не доводилося їм раніше бачити такого сяєва... Потім трапився далеких дошкільних років приятель і братів сусід по парті Сашко Васечко. Вів він під руку свою наречену і відкрито й приязно всміхався, мовби дякуючи нагоді, що може й мені показати свою обраницю. – Цього разу мої очі почали сльозитися, як то буває, коли довго дивишся на сонце...

(до Володимира Кашки – 11 травня 1995)

Четверта це вже в мене велоколяска. І кожна як тільки не виспівувала, аби власкавити мене. Та я завжди залишався байдужим, лише користувався ними. Навіть учорашнє Юркове зауваження: «Це вже соловей співає, чи то так твоє колесо пищить?» – залишило мене незворушно-кам'яним. – І раптом: чому я здригнувся? І в грудях начебто щось тьохнуло, забринівши ропувато-прозорою рідиною?.. Та колесо моє знову повернулося до монотонного скрипу, лиш на мить прохопившись тональністю колясочок для немовлят.

(до Володимира Кашки – 29 травня 1995)

Два роки з Платеро, – і непримітна, елегійна вічність Хіменесівського ослика.

У своїх мандрах до Матіївки й назад лагідно й наївно-убережливо називаєте Ви свій велосипед «віслучком».

А в мене просто коляска, неспідручна й тому, певно, безіменна.

(до Володимира Кашки – 1 червня 1995)

На мить одірвався від друкарської машинки. Погляд поринув крізь вікно. – Літня жінка, йдучи стежною повз парканом, спинилася біля куща калини й прихилила до обличчя гілочку квіту. А дух дістався й до мене... Травень, певно, – найзапахущий



місяць. Їдеш і все крутиш головою, шукаючи дерево, що так духмянить. Спершу бузок, потім жасмин, бузина, а пару днів тому розквітла й так звана «біла акація». Чути її метрів за п'ятдесят! Ох і сильнючий запах! Здається, зараз злетиш бджілкою і до не хочу вгамуєш спрагу нектаром!..

(до Наташі Сологуб – 15 червня 1995)

Примостившись на павутинку зовні вікна, на мить зазирнула в мою кімнату та й знову подалася собі за вітром лапата тополина сніжинка.

(до Володимира Кашки – 7 липня 1995)

То був не сон. І не тому, що я їхав. Просто – снів я майже не пам'ятаю. Дійсність же прив'язана до моменту, вона лише в теперішнім часі. – Мабуть, мені марилося. Очевидно ж, не на порожнім місці. Напередодні ввечері, розбираючи ліжка, висловила мама сестрі моїй Наталці здогад, що її однокласниця, певно, мешкатиме на «бриликовім хуторку», у вуличці за МКЗ, де останнім часом селяться-будуються грошовиті, в «бриликах», люди. Я пожартував: повернеться батько із заробітків – будуватимемося й ми, щодня вода гаряча буде... «Навіщо будуватися, – відказала мама. – Відразу купимо дім»... Тож їду я, а мені мариться. – ... хата... хатка... хатинка... донька... Даруся... Даринка... – Та навіть вічність, спресовуючись у мить, закінчується. Не знамо звідки, щойно проминули мене дві молоді мами з колясочками, з'явився дідок – сама зневага й презирство, не зрозуміло тільки, з якої причини в нього до цих дівчат таке ставлення, – і закричав їм услід: «Гуляли, тепер – возіть!» – Молодиці щось йому відповідали, та я вже того не чув. Я видряпувався нагору, на переїзд. Хотілося скреготіти зубами. Але в таку спекоту машини опускають за собою завісу пилу. І на зубах тріщить пісок.

(до Володимира Кашки – 9 липня 1995)

Чи варто облаштовувати душу ще й сантехнічно, якщо ті, хто в ній с..., вочевидь, і не збираються після себе змивати?..

(до Володимира Кашки – 11 липня 1995)

Тротуаром від другого до першого парку йшла пара – сіро-зелений селех і зозулясто-коричнева качка. Ненав'язливо, але й на мить не змовкаючи, стиха сипіли вони на двох, уже чималих каченят, що збирали на дорозі розсипане вантажівками зерно. Коли ж чувся нечастий уже вечірньої пори шум наближення авто, згадавши радісним вереском батьків, бігли вони кумедним перевальцем до мами й тата.

(до Володимира Кашки – 16 липня 1995)

А може, присвятити книгу всім, хто співчутливо хитає головою, а то й шепоче собі під ніс, ненароком кидаючи у спину: «Це ж треба цілий вік так мучитись!» – Але розумію, що це занадто пафосно і претензійно, та й навряд чи вони її читатимуть. Проте саму ситуацію поза увагою, мабуть, не варто залишати, тому бодай у листі про неї згадаю.

(до Володимира Кашки – 18 липня 1995)

Не задовольняють мене останні записи. Не вписуються вони в початковий струмінь вагань, сумнівів, містичних сентиментів. Якесь безпричинна радість без кінця... А книга, видається мені, закінчуватися повинна інакше. Має бути наявним сам факт фіналу з його смутком за чарівливістю днів, із жалем, що все відійшло у вічність, з тою усмішкою крізь сльози, що притишує біль черговою ін'єкцією спогадів.

(до Наташі – 20 жовтня 1995)

«Червона шапочка» заграла вальс. Поглиблюючи сутінки, закружляли пари. Відсутня поглядом на хвилі закличної мелодії, трималась ти рукою за бильце коляски. І я ніколи не запрошу тебе до танцю...

(до Наташі Сологуб – 6 листопада 1995)

Дивився передачу про футбол, коли вже вдягнена, з шарфом на голові, забігла Наталка до кімнати взяти пакет. Чотирнадцять років виповнилось у минулому місяці моїй сестричці. Поглянув на неї: красуня, ой же ж красуня!.. Наталка засоромилася і – мерщій з хати.

(до Володимира Кашки – 9 листопада 1995)

Нічого змінити не можна. Приймаю долю такою, якою вона є.  
Тільки замріяно жалкую, що так воно е...

(до Наташі Сологуб – 12 грудня 1995)

Жили колись такі люди – андрогіни. Були вони у гармонійній  
єдності аж так щасливі, що позаздрили їм навіть боги й розділили  
людину на чоловіка й жінку. Тепер блукаємо ми світом, засліплені  
пеленою сліз на очах, у пошуках своєї половинки.

(до Володимира Кашки – 31 січня 1996)

А за вікном знову завірюшить сніг. Рoste й росте стос аркушів  
білого паперу...

(до Володимира Кашки – 10 лютого 1996)

Либонь, не міг учора не записати: «Який смачний борщ!  
Наталка аж крекче, переводячи подих, наче немовля, що ссе  
груди... Дякуємо, мамо».

(до Ігоря Расюка – 15 лютого 1996)

«Щоденники» Кафки, його «Лист до батька». Я плакав над  
кожною сторінкою. А одного вечора ледь не збожеволів, реготав,  
наче несповна розуму, вражений нестерпним стогоном автора...

(до Костя Москальця – 21 лютого 1996)

Ніколи, здається, не чекав на весну. Взимку, коли сніги  
розпросторюють овиди, відчуваєшся якимось прозоріше й вільніше,  
тож мені завжди зима подобалась. Та це вже в січні й не знати  
чому встигла вона набриднути.

(до Володимира Кашки – 28 лютого 1996)

Другий тиждень показують по телевізору рекламу губної  
помادي з Клаудією Шифер. У нас з Наталкою навіть такий діалог  
відбувся. «Кавалер її...» – «...ілюзіоніст Девід Коперфільд...» –  
підказую сестрі, котра в чотирнадцять років, либонь, уже й сама  
мріє про принца. – «...подарував їй яхту. А ти бачив, як він літає?»  
– «Якщо я, Наталочко, щасливий завжди, бачачи її на екрані, то як  
же йому, будучи кавалером, та й не літати?...»

Дві тисячі другий – зустрічав у ліжку. Ніч для мене, навіть якщо вона новорічна, час доби, коли треба спати, щоби на ранок, відпочивши, сідати до столу й працювати. Але заснув не відразу. – Російська акторка Євгенія Крюкова з, як мені здавалося, а чи й досі здається, обличчям ідеальної дружини; так схожа на неї бахмаччанка Ірина... А потім згадався мій найвідчайдушніший вчинок, зважаючи навіть на те, що минулоріч я й так «навчинкував». І дотепер не втямлю, як я собі таке дозволив, а головне: чому мене за те не бито?.. Була остання субота за літнім часом. Назавтра взагалі мало сутенітися вже о пів на п'яту, тому я вирішив провідати бабусю. Вона ще тупала, і ми трішки перебалалакали на кухні. Дивлячись у поділ її фартуха, вигадав я тоді фразу: виплакати в пелену вечірньої сукні... Далі збирався в парк. Але з Комунальної на Шереметове болото вийшла жати очерет круглощока невисока сорока п'яти років жінка з дочкою. Дівчина була аж так чарівна, що, коли мати відіслала її поставити в тітки Свети велосипед і попросити собі гумові чоботи, я, вже від'їхавши, розвернувся, щоб коли вона повертатиметься, поглянути на неї ще раз. Але, зробивши коло, я не поїхав далі, а влаштувався на узбіччі, куди зносила красуня зжате мамою, і – милувався: її родимкою над правою бровою біля перенісся; як поправляє вона пасмо, що вибилося з-під хустини, яка чітко окреслювала овал обличчя і так чомусь наче затишливо була обмотана довкруг шиї. Юнка ж тільки милостиво усміхалася на це моє гідне осуду й прокльонів нахабство... Яюсь мати її гукала, і то навіть двічі, та за стіною очерету імени я не розчув. Ще розповідалися останні вуличні новини, – тобто нова красуня моя – студентка і на вихідні приїхала додому. Часом намагалася вона бути байдужою, та на обличчя знову поверталася усмішка. Я ж геть втратив будь-яке відчуття міри і почав говорити. Намагався сказати, яка вона неймовірно гарна, запитував, як звати... Та слів моїх вона, либонь, не розуміла, мовчала й усміхалася. Зрештою, сходявши перевзутись і привівши велосипед, гукнула: «Мамо, я

вже тут!» – і коли жінка принесла останній оберемок, вони почали ув'язуватись. А я подякував, попросився й додав: «Можливо, ще якось побачимось...» Її останню мою фразу красуня, здалося, розібрала, бо якось іще тепліше усміхнулася, неначе і сама не проти зустрітись...

Яке вигадливе знайомство! Про таке знайомство розповідати б нашим дітям, онукам.

---

А в ніч під Різдво згадалася нерішучість – жалюгідна й самопокарлива. Як було болісно й безутішно за невикористаним, змарнованим! Навіть розуміння того, що без минулорічного Великодня не сталося б далі знайомства з Валею, не втишували жалю й прикрости на самого себе. Ота квітнева несміливість, вочевидь, стала останньою краплею, яка переповнила загати і майже звільнила мене від надміру соромливости, безглузких надуманих страхів. Вже за два тижні я під'їхав познайомитися з Наташею, про котру три роки до цього писав як про «мов-першу-жінку», та з її подругою Оксаною. І пішло й поїхало... Одначе, – яким же я коштом заплатив за ту свою «розкріпаченість»? Чи ж не прогавив я тоді найголовніше? Нездійснене, непізнане, воно довіку лишатиметься загадково прекрасним, за чим незмінно шкодуватимеш і смуткуватимеш.

Отож, – був Великдень. 15 квітня. Середина весни. Яскрава сонячна днина, хоча й виразно прохолодна. «Святкувальників» у парку було небагато: в альтанці, на фундаменті колишнього літнього кінотеатру, під грибками – над водою й біля каруселі «Сонечко». Хоч не так вони й шуміли, але зосередитися було важко, не читалося. Можливо, біля фонтана було тихіше, але там уже сиділа на лавці дівчина. Темно-каштанове каре, внутрішньо заспокоєне обличчя, чорна шкіряна куртка й дивовижно сміливе міні – такої короткої спідниці ніколи, принаймні, не бачив. На колінах тримала ніби книжку, звідки щось читала, а ніби й зошит, куди щось записувала, якось химерно тримаючи ручку

– не трьома, а двома пальцями. Коли в чергове наближався до фонтана, від танцмайданчика, де півгодини тому розпили вони пляшку, прямували два молодики. Безцеремонно-голосно один з них проказав: «Давай-но підійдем, познайомимось. Поглянь: які ноги!..» Коліна, стегна, можливо, й були гарними, та хтозна, що саме привернуло його увагу: стрункість ніг, а чи їхня оголеність... «Воістину воскрес!» – відповіла дівчина, коли всідалися хлопці обабіч неї. А ще почув я, як на запитання того ж таки шатена: «Китайська?» – уточнила: «Японська»... Оце так диво, щось несподіване й реальне – бахмацька дівчина вивчає японську мову! На якому, цікаво, вона вже курсі? Що читала? Подобається їй Сей-Сьонагон, Басьо, а може, віддає перевагу Акутагаві, Місімі, Кобо Абе? Хотів би і я спробувати дотикнутися до ієрогліфічності, зовсім не уявляється, що міг би в тому щось второпати... А хлопці виявилися ненав'язливими й скоро пішли. Я зупинився від дівчини через лавочку, метрах у дев'яти чи градусах у восьмидесяти по дузі. Вже мала вона сьогодні знайомства, тож чи не занадто буде, якщо припруся і я зі своїм? І що я їй скажу? Та й чи слухатиме вона, чи розбиратиме мною сказане? А можливо, вивчає вона мову на так званому діловому рівні і література її мало обходить? Отак, зрозумівши, що я не наважуся під'їхати, – а вона чекала, з чогось це було так виразно ясно, хоча жодного разу й не поглянула на мене, немов не помічала, – зрештою, незнайомка зібралася й пішла.

«Чи розбиратиме мною сказане...» Боже ж мій! – та кому іще впоратися з моєю вимовою, як не тій, що заввиграшки дає собі раду в японській мові... І чекав я наступних вихідних, чомусь сподіваючись, що вона неодноразово ще приходитиме в парк. Та так і не зустрів її знову. А може, – не впізнав? Бо ж тоді за сумнівами, рефлексіями не розгледів, не запам'ятав її простого обличчя... Все на краще... – казав Кандід. До сьогодні вдавалося мені себе переконати в тому. А ось зараз – як би мені хотілося повернути назад той квітневий день! І це я так думаю навіть після знайомства з Валею?.. – Так, – навіть після знайомства з Валею!

Невже й справді змарнував я тоді щось дивовижне, чи це мене дурить прекрасне нез'ясованого, невикористаного, втраченого?..

---

Зима сніжна, й за переїзд не перебираюся, а з вулиці Жовтневої повертаю на Шевченка. У зовсім малесенькій крамничці запчастин «Фініст», що біля танка, з зачесаним у хвостик каштановим волоссям, з серпанково-рожевим в сонячній промінні вушком і з милим у мимовільному мене-непомічанні самоусміхненням сидить у лівій профіль коло вікна Люда. Навідуюся не щодня, але, здається, щоразу об одній порі – о пів на третю. Й напевне ж, поправляючи пасмо на скроні й зупинившись поглядом на стінному годиннику, подумалося якось Люді: «Ось зараз має з'явитися мій шанувальник у червоній шапці»... – Комусь, либонь, видасться хворобливою й надумано-сентиментальною оця моя алузія із приручанням, однак моєї естетичної екзальтації, що саме так згадалася мені сьогодні казка Екзюпері, те ані на йоту не спроможне зменшити.

---

Про Наташине обличчя говорить мама, що воно – «страшне», а чи м'яко кажучи – негарне. Їй, либонь, видніше, зустрічала вона сусідку з першого поверху частіше і краще, мабуть, роздивилася. Я ж Наташу за ці півроку, що жили вони в нашій під'їзді, тільки п'ять разів бачив.

Коли вони вселялися, відкотили її хлопчачи від ганку мою коляску, й було мені аж так не до роздивлянь, що в листопаді, вражений її лицем, все ніяк не міг зрозуміти, чому видається воно знайомим... – А може, вже маючи Валею, годі було мені уявити, що ВОНА так скоро явиться мені в іншій подобі...

Було в мене в січні після свят кілька розкішних днів, ніяк уже не пов'язаних з Валею (здавалась вона все рідше й спокійніше), а позначених чисто стилістичною екзальтованістю: який

грандіозний по мові міг би написати я роман, коли б елементарні звороти-тропи не приходили до мене лиш після років опрацювань мініатюр! І два дні поспіль повторювалася тоді ситуація: Наташа поверталася до квартири, з останніми настановами бути уважним й обережним на дорозі провівши сина до музичної школи, а я спускався на прогулянку. У вівторок чомусь вирішив, що Наташа – теж ВОНА. Й на те назавтра сусідка проникливо всміхнулася...

Знову наринув солодкий смуток літа з Валею. Мимоволі їх порівнював. І від Наташі аурило впевненістю, спокійністю, щасливістю.

Якось виходив на вулицю, коли Наташа саме вклала вдень спати молодшого сина. І було чути, як співає вона йому колискової діда Панаса: «Рученьки, Ніженьки! Лагідні мої...». —:~::~:666

Я аж заслухався, ностальгійно-усміхнено дитинячись.

А то, причиняючи двері квартири, зі скрипкою в футлярі на плечі, ніжністю виховуваний другокласник прохав маму помахати йому у вікно. – Та відкотившись од ганку, я побачив одну тільки долоню, що вже зникала за тюлем.

В Тиниці живуть її батьки. Наташин же чоловік – помічник якогось там депутата. А приїхали вони з Новгород-Сіверського, як розповідав мамі моїй старший їхній син, коли якось ішла вона разом із ним додому. Однак платять батькові мало, а житло – дороге, тож вони, напевне, повертатимуться назад, там у них залишилась квартира.

Через тиждень, як вони виїхали, принесла мама підчуте в магазині її ім'я – Наташа. А в неділю і я побачив її востаннє, коли заводила вона до під'їзду під руку стареньку бабусю, власницю квартири, і тим заклопотана, просто тихо привіталася.

Навіщось же з'явилася Наташа до нашого під'їзду... – Не загадував я бажання, а просто милувався, як яскраво й особливо довго – градусів шістдесят, третиною неба – падала зірка, коли ледь не опівночі повертався я додому в день свого тридцятиліття. – А



за два дні, в понеділок, зустрів я Валу. І чи не почався в мене з неї *період IX*? Немає в українській мові займенника для множини жіночого роду. Наважитися б вибудувати фразу на французькій...

---

Кілька років тому жалісно вразився тим, як мучилися кіт із кішкою, – сув'язно і хаотично рачкуючи попід машинами біля «Руслана», вони безпомічно й покинуто кричали... – Те ж саме відчув і сьогодні, за чотири дні до весни, побачивши, як на березі вже розмерзлого болота незграбно й затято намагався гусак вмотитися на гуску... Може, й не неревниво, заздрячи, – знову вовтузився в питанні: задля чого вони так страждають? Зрештою (а чи – в себерозраді?), виборсався, подумавши, що це тільки прокляття продовження роду. Тож людина з пробірки – не така вже, либонь, і дурниця. Занотував же чомусь Толстой: «А как же род человеческий? – Не знаю. Знаю только, что закон совокупления не обязателен человеку». І я не годен цей щоденниковий запис трактувати старечим безсиллям, – ну хоча б тому, що це ще питання, чи було воно, те безсилля, у Толстого взагалі.

Навіть якщо це їй приємно, й вона сама того жадає, – здається, все одно не зможу потурбувати жінку... В юначім віці, коли починають статеве життя (як безпорадно й слізно спалахнула мені щойно мимовільна іронія бунінівського означення в словосполученні «*последняя близость*»!), подібні дурощі думку оминають. Коли ж його не мається й у тридцять один рік, – принаймні в мене з'являються такі рефлексії. А втім, Юрку, можливо, це все – одне моє стурбоване п'ятякання. І лишень трапиться нагода, керуватимуся я не головою, а (нехай пробачить мені читач, що живу отут слово з Юркового лексикону) – головою, як і ведеться в таких випадках...

---

Не гнівайтесь, люба моя Незнайомко, і (якщо, звичайно, те взагалі можливо), будь ласка, пробачте, що таки зважився (чого

ж тільки мені те коштувало, яких гнітючих перетерпіти гризот, вагань, сумнівів довелося!), отож хоча б за те, що просто зважився до дії, пробачте мені оцю «писульку» до Вас. – Часом бо Ви так заохотливо сум'ятитеся на моє милування Вами; та й – весна почалася... Тож дозвольте запросити Вас у парк, із санстанцією це просто поруч. Якщо не сьогодні, то Вашого наступного робочого дня бодай на п'ять хвилин прийдіть після роботи. Познайомимося, трішки поговоримо, помилуюся Вами зблизька. Чекатиму Вас біля фонтана.

Ще раз мушу вибачитися, що потурбував. Якнайменше хотів образити Вас. Якщо ж це мимоволі сталося, то просто посміхніться на цей мій уже мало не лист та й забудьте раптом на мить нахабно осмілілого Юрка.

---

І знову, чарівна моя Незнайомко, – пробачте. Пробачте:

– що возився я зі своєю писулькою – без двох днів місяць. Все вичікував якнайслухнішої миті. А можливо, просто боявся, лякаючись саме того, чого прагну, – бо приписав же через два тижні на чернетці послання: «А якщо вона прийде?..»;

– що коли обставини, як здалося, нагодилися, був то, вочевидь, не найліпший час. Пронизливий вітер хвилини очікування службового «Бобика», либонь, для Вас дратівливо потроював;

– що на своє з простягнутим аркушем: «Будь ласка...», почувши від Вас: «Мені не треба...», – я відразу розвернувся й поїхав, а не наполягав з листом знову й знову, а тепер так легко уникаю можливих здибанок у місті: день збільшився, і коли Ви йдете з роботи, я просто залишаюся в парку з книжкою.

Пробачте:

– що, напевне ж, Ви жалкуватимете. Навіть, якщо я ніколи її не зустріну, й Вам не буде до кого задрити;

– що зі своєю писулькою не додумався я вдатися до посередництва, й передати Вам її через когось;

– що несвідомо боїтесь зізнатися собі у тому, що я Вам

подобався, чи принаймні, небайдужий. Що звернули на себе мою увагу того липневого спекотного дня, як по закінченню роботи вийшли з санстанції, а чи в парку під час якогось свята, коли кілька разів мимовільно озиралися. Мене здивувала Ваша неприборкувана щирість. Коли жінка, котрій за тридцять, так відкрито сум'ятиться, – це щемливить і збурює до роздумів і мрій.

Пробачте, зрештою, що наш «роман» елементарно звівся до десятка абзаців моєї книжки, так для мене емоційно-радісних, а для Вас зовсім порожніх, бо невідомих...

---

Мляво розгалужуючись, паркова стрічка асфальту вдруге протягом півгодини веде мені назустріч ту ж саму закохану пару. Дивлюся дівчині в очі і стає якось ніяково й соромно, що я сам...

---

Всі вони мої. Я ж потрібен комусь хіба що в своїй уяві.

---

«Він побачив моє волосся – «насичено-руде, мов настоянний, духмяний чай», – і заквапився застати мене за рогом, де намагався наговорити мені компліментів, немов завітчуючи ними ще порожні клумби перед райдержадміністрацією, про моє «весь час усміхнене вустами й примруженими променистими очима лице», й «цією м'якою, майже беспорядною в своїй безпосередності веселістю» нагадуючи йому зі шкільних років його вже покійну «онучку» Наташу... Та мені не треба було слів. Я ще в квітні серпанково-рожевого вечора помітила з його очей, якою є для нього гарною...

– Валю, не біжи на дорогу! – гукнула я до своєї чотирирічної солом'янокосої дівчинки й пішла за нею.

А потім я поклала долоні доньці на плечі, й ми дивилися йому вслід. Коли він озирнувся, то, либонь, зауважив, що усміхалась я зі щасливим страхом в очах, злякавшись, певно, можливості виникнення до нього почуття, – мовляв, навіщо мені, заміжній, ті

відверто зайві клопоти... І щось таки тоді зі мною відбувалося, якщо Валя, якось зауваживши його першою, почала смикати мене за рукав...»

---

Зостається тільки втішно здивуватися маминому повідомленню за вечерею: «Люда вчора синочка народила...» – В дитинстві спільниця наших малечих забав, тепер добра братова сусідка. Скрадливо і якось сторожко, мовби обрізаючи шпичаки на троянді, віталася вона останнім часом, полохливо й успішно втаємничуючи своє щастя.

---

(Андрій)

Перш ніж убарложитися в селі під Києвом, Юрко познайомив мене з Андрієм. Прийшов він до Сашка, але Юркового сусіда ще не було з роботи, і ми примостилися біля столу в тіні берези.

Як неможливо пояснити, чому подобається та чи інша мелодія, так мимоволі й одразу полонила мене симпатія до хлопця. – ... Сприймання нас із Юрком, як і всіх інших людей... Чутливість обличчя... Музикально довгі пальці... Тремтливий перед майбутнім голос...

До служби у війську, де залишився Андрій понадстроково, кілька разів здибувалися ми в парку, двічі ховалися від зливи на автобусній зупинці проти танка на площі Перемоги. «Треба тобі працювати в цирку. Уяви-но, – фантазія Андрієва дедалі виразнішала, барвистішала, – виносять тебе в паланкіні, неквапно й поважно, немов царя на троні, на середину арени. Світло гасне, музика уривається, тільки барабани – як перед смертельним номером. Але й вони раптом мовкнуть. Тоді спалахують прожектори й шалено крутяться, щось вишуковуючи в просторі, а спиняються, коли водночас тебе знаходять. Фанерні стінки падають на боки, наче розгортається квітка, і ти починаєш тужитися щось мовити. Доки ти скажеш слово, глядачі в залі повпісуються зо сміху».

«Навіщо вам курити, – вдавано не знаходить Андрій сірників перед Леною й Наташею, що сидять на лавці під гойдалками-човниками, – ви ж майбутні мами. І хотілося б мені, щоб донечки ваші були такі ж, як і ви, вродливі».

---

Ніби в червневому споміні про сніг – біло-біло... – Охайне, без чорноти в корінцях, світле волосся. Місячно-матова шкіра – як ото в австралійських акторок, аж наче притрушена борошном, і видається: коли до тіла торкнутися, буде воно податливе, пухке й танутиме під пальцями, мов здоба. Щойно надоєного молока, проціджуваного із відра у відро, – текуча коливка прозорість блузки й спідниці. І ніжна під ними, мереживна біла білизна.

---

Після дощового червня надвечір першого липневого понеділка в затінку вже відчувалась прохолода. Я виїхав до фонтана на сонечко. Читав про «щонайпечальнішу радість» у передмові до двотомника Лорки. – Вони з'явилися нечутно. Меланхолійна, ще заглиблена, задивлена в себе після радості й утоми перших пологів русява молодиця запитала, чи цікава книжка, і сіла через лавку ліворуч. Немовля в колясочці спало, – за увесь тиждень, впродовж якого вони щодня о цій порі приїжджали в парк, лише раз, здається, нахилилася до нього мама поправити одяльце. – Правий шльопанець лишався на асфальті, нога в довгій холошії шортів ставилася на лавку, обіймалася руками, і підборіддя влаштувалося на коліні. – А мене кидало у відчужання, чи й в усвідомлювання затишку од її тугих, гармонійно зростові й двадцятип'ятиліттю налитих передпліч, виразно поцяткованих порами і біло-рожево теплих у блузці без рукавів. І було мені ніжно. Напевно, усміхалося й хотілося плакати. І ніби бачив себе згори, як випромінюють з мене тихі обережні промінці.

---

(під руку з обранцем)

Смолоспад волосся на сніжно-білу блузку, зелені очі... – І враз злякався, що усвідомилось бажання бути на його місці!.. Але – як лагідно вона всміхнулася: неначе теплими долонями до щік моїх торкаючись і мовби вибачаючись, що вже закохана й кохана!..

---

(майже в бібліотеці)

Каштановим, зібраним ззаду волоссям і свіжістю, яка ото буває на вулиці од вранішнього сніжку й тихого на сонці морозцю, милої усмішки так схожа на Елі Макговерн в «Історії кохання» донька котроїсь із бібліотечарок винесла вже змінені, складені в сумку книжки і приязно віталася. Я подякував. Красуня відказала, що нема за що, й побажала гарного читання. Я подякував ще раз і кількома сходами ганку проводжав поглядом до дверей струнку, мов довгий дводенний місяць, поставно прогнуту спину в сірому светрі.

---

(веловершниця)

Нарешті зійшли дощі. На небі жодної найменшої хмаринки. І коли сіло сонце, я влаштувався на узвишші переїзду.

– Який чарівний захід!.. – майнув повз мене силует веловершниці.

– А он – Венера...

І дівчина (хоча вона й без того, либонь, збиралася зупинитися) переїхала через останню колію, граційно, мов принцеса, спішилася на асфальт і з усмішкою обернулася.

Після рожевої, оранжевої перспективи її кругле маленьке лице видавалося чистим і невиразним, як у янголів на картинах середньовіччя.

На щойно проблислю зірку вказуючи й рукою, спробував повторити свою фразу.

– Ну добре, я вже поїду, – ще раз усміхнулася, перекинула ногу через сідло, й велосипед сам покотився з гірки.

Назавтра я знову чатував на переїзді. Й невисока над обрієм Венера скоро зникла услід за сонцем. Немов спроваджуючи мене вниз по Жовтневій. Де, освітлена вітриною універмагу, вчорашня незнайомка, розмовляючи з подругою, кивнула мені й усміхнулася.

Літо вже пахло яблуками. Розморені спекою, непримітно коротшали дні. Наближалася спасівка. – Проти базару не горіли ліхтарі, і я чекав, коли вже як слід стемніє, чітко овиразниться Персей і почнуть падати зірки.

– Привіт! – означила себе в темряві голосом, їдучи зустрічною смугою вулиці, пришпорювачка педалей.

На мою відповідь запитала, як справи. Почувши, що добре, сказала, що рада з того.

Зблисле на якусь мить світло – десь аж біля пошти розвернувся легковик – відбилосся на вже віддаленому, оберненому до мене, усміхненому обличчі.

– А треба нам якось поговорити...

– Якось, – гукнув я навздогін і покотив додому.

В магазині на розі було майже порожньо; тільки вигоріло-руса коротко стрижена юнка, спиною обіпершись на мереживні ґрати вікна, чекала на жінку, що розраховувалася біля каси.

Нагнали вони мене перед стадіоном. Облямовуючи усмішку милими місячними серпиками видовжених ямочок на щічках, вбрана в самокройно-просторі, що й на переїзді, тьмяно-картаті блузку й шорти дівчина перейшла через дорогу, пригостила мене грушками з міні рюкзака за плечима, а запитавши, як звати, відразу й здогадалася, щойно склав я дудочкою губи.

– А мене – Света... – поклавши ще дві грушки на коліна, вона поправила окуляри, вибачилася й пішла за мамою, раз по раз озируючись і махаючи мені рукою.

– Як бачиш, сьогодні і я на колесах, – всміхнувшись, мовила Світлана, і ми відразу й роз'їхались.

Блаженний затінок – і я читаю Флобера... Розчулений його фразою, ритмом, ясністю, все частіше відриваюся від книжки.

І вона приїхала! З романами Гесе на багажнику. Подивувалася, що це ми вдруге бачимося сьогодні. І зняла нарешті темні окуляри від сонця.

У вівторок ми знову зустрілися в парку. Світлана прийшла в чорній без рукавів вечірній довгій сукні і з ледь підфарбованими малиново губами.

Накрапнув дощик, перша проосіння мжичка, й ми сховалися в альтанці. Розмовляли про живопис. Світлана гортала мені буклет із репродукціями Третяковки. Завтра їде вона в Москву за дипломом менеджера-юриста. І пробує малювати, для себе й поки що просто дизайнерські ескізи. А потім шукатиме в Києві роботу за фахом, там у неї друзі, знайомі.

---

Юрко дедалі киянішає, працюючи в маминому магазині спостерігачем-консультантом, а в Бахмач навідуючись привітати перед новим роком бабусю з днем народження, на Великдень чи на храм на Спаса. І – закохався.

Та почались розмови. Й – тридцятисемирічна розлучена продавщиця Ніна зав'язує на плечах бантиком бретельки придбаної вчора обновки. І зустріча її – кмітлива розчулена радість. Немовби вже пригорнула вона його лицем до розбурхуваних тіснявою прозорої маечки персів. А на стіл Юрковій матері лягла заява про звільнення. З роботи. І від почуттів.

---

(Жюльет Бінош у «Синьому» Кшиштофа Кесльовського)

Він був запрошений на вечерю й залишений на ніч, її багаторічний тихий шанувальник... Зготувавши снідання й зайшовши до кімнати, Жюлі збудила його дзенькотом на таці: «Як бачиш, я звичайна жінка. Я теж пітнію, п'ю вранці каву, у мене карієс.»

---

Раніше, видно, їм не доводилося бувати в нашій під'їзді. Зазвичай, коляску залишив біля ганку і поповз. Коли повернув на дру-



гий поверх і зійшов на першу сходинку, нагорі вражено спинилася дівчинка десяти-дванадцяти років. За мить на неї наштотхнулася жінка. Я відхилився, даючи дорогу:

– Проходьте...

– Чого стоїш? – гримнула на доньку мати. – Ніколи хіба п'яниць не бачила?..

---

(київська малеча)

Не слухається, набридає, «дістає», узявшись звідкись на батьківську голову, й нагримана, вилаяна, а то й ляпаса-копняка діставши, й гнівно волочена за руку, благально захлинається слізьми, благоговійно безпорадна, як і в Бахмачі.

---

Віржині Карен – прочитав я в титрах. Така ще юна, безпорадна. А ми з Наталкою її вже бачили чарівною, трьома роками старшою, зі спокійним, беззастережно ніжним обличчям, осяяною передчуттям неодмінної радості покохати знову, ошчасливити коханням.

---

Він повис у неї на плечі, ноги йому заплітались, волочилися, тож їй не треба було підлаштовуватися до напівдрімотного дріботіння доньчиних сандаликів, вона лиш ні на мить голубливо не змовкала, що додомку треба йти нозями, бо татко дуже стомлений, і руці в мами зайняті...

А сонце вже вгорнулося рожевими перинками заобрію. – І повертаючись оце в День Незалежності з парку й нагадуючи флегматично-самотню родину неквапних слимачків, зрештою й вони дістануться свого сум'ятливого квартирантського спочинку.

---

Знекваплених, усміхнено примружених матусь тримаючи за руку, трирічні, либонь, і підчуті на ім'я Ліза, Крістіна, Юля, Аліна,

Надя, ще, мабуть, пам'ятаючи себе в колясочці, мого візка зовсім не помічають, а дивляться припинило в очі, ніби і я щось маю виїздити (вони ж бо каталися недовго й ходять тепер ногами) й ось саме зараз почну розлялечковуватись і спурхну, мов метелик.

---

Мила моя Наталочко!

Дозволь потурбувати тебе одним запитанням. Тільки одним. Але воно досить розлоге, тому я викладу його на папері.

Маю я досить часу, щоб читати. Тож – є такий французький письменник Борис Віан. В романі «Червона трава» він пише: «Коли я бачу гарну жінку, то думаю собі так: якщо вона мене вабить, значить, і когось іншого вже вабила... й мене охоплює справжній жах перейняти місце того, хто, безперечно, не менш за мене гідний любови...» – Перечитай, будь ласка, ці слова, Наталю, ще раз – неквапно, вдумливо. Бо ця цитата є, так би мовити, передумовою мого питання: Наталочко, в тебе є кавалер?..

Чому запитую? Але ж ти і сьогодні плакала! Навіть якщо це просто твоя природна особливість отак усміхатись-плакати – то і тоді це диво, незбагненне й розкішне. – У воротах базару тиждень тому не повернув я, як завжди, ліворуч, а поїхав прямо. І знайшов тебе. Коли погляди наші стрічалися, твої очі водночас усміхалися й воложились. Я дивився й не вірив баченому. Але – ти ще й схлипувала і не могла перековтнути... І я закохався в тебе! Тільки не лякайся цього, Наталонько. Ти подарувала мені МОЮ закоханість, і мені того аж ой як досить!.. Ох і розкішно почувався я минулої неділі! Кілька днів мені добре працювалося, і я знову дивувався, що бачу свої сліди: що кожна моя хвилина після того, як усвідомив я себе поетом (тобто почав розуміти, що публікації, марення про відчитаність-популярність і тому подібні дурниці – то хвороби початківства, а відкрив для себе, що вже сам процес писання дарує ні з чим незрівнянну насолоду), – кожна моя хвилина мимоволі скерована на те, аби міг я її досвідом скористатися якогось ранку за письмовим столом. Та зрозумівши,

що закохався, зауважив я, що не думаю про себе як про поета. Я і та обставина, що я пишу, – перебували ніби в різних всесвітах. І цілий день тоді дивувався: невже й справді сублимація – то щось вторинне, а головує над світом любов?..

А взаємність? Взаємність... Є таке слово й означає воно, мабуть, щось безгранично гарне. Та чи можу я бодай про те мріяти?.. – Для мене реалізується вона хіба на мініатюрному рівні, – як от усмішка твоєї подруги Лени у відповідь на моє милування її вродою. Вчора торгувала вона замість своєї мами взуттям на базарі, й коли я проїжджав повз неї, вона так радісно сяйливо сум'ятилась, що, дивлячись на те, її сусідка-бабуся засміялася. Ото й уся моя взаємність... – Знаєш, Наталочко, в середу «в дитячій уявленні про ідилічну усталеність світу» (як я про те якимось уже писав) укотре поцікавилися в мене: «Наречену маєш?». Цього разу запитувала тринадцятирічна Яна. І я їй звично відповів: «Кому я потрібен?» – Борис Віан каже: значить, вабила і когось іншого. – Але навіть якщо я й буду в якоїсь дівчини першим, хто зверне на неї увагу, навіть у такому випадку колись неодмінно з'явиться інший, хоч він і буде другим, але ж теж, безперечно, не менш за мене гідним любови... – Отож, – ніби виходить, що моє запитання про твого, Наталю, кавалера – цілковито безглузде. І з'ясовується, що писав я цього листа для самого себе, що все це, либонь, «накопичення текстів» до моєї книжки. Тобто я повертаюся до свого звичного життя з постійними думками про те, що я вже написав і що ще маю написати. Та як же безпорадно все це й сумно!

І все ж... – Чи є в тебе, Наталю, кавалер?.. А може – запросити тебе в парк?.. Давай домовимося, коли б ти змогла прийти. Якщо ти плакала, бачачи моє зачарування твоїм обличчям, то ми, напевне, знайдемо про що поговорити. А там, дивися (чого ж бо тільки не буває на світі!), виявиться, що й ти читала Віана... – Але-але-але-але!.. – Чи маю я право на оте «і все ж»? Ось бачиш, мене знову починають мучити дурні питання. Виявляється тобто, що підсвідомість моя просто забороняє мені ніжності, кохання, взаємності бажати...

---

Сумно мені, Наталочко. І хочеться писати до тебе, розмовляти з тобою. І водночас вибачатися за ці бажання... Хочеться дякувати (а чи й: не дякувати – не можу) тобі за цей сум, за той казковий тиждень – із шостого по дванадцяте жовтня. Як мені тоді марилося! Як легко уявлялася твоя ніжність! – В сутінках не вмикаємо світла, зачаровані співом Кейт Буш, і ти сидиш у мене на колінах, огортаєш руками мою шию і, схиливши голову на плече, подихом, мовби шепотом, лоскочеш мені вухо. – І так тепло й затишно було мені в сповиванні отої намарюваної ніжності!.. – Чим бо й відрізняється милування від закоханости. Бачити Лену просто приємно. Далі їдучи, я думаю щось своє, стрічаю інших вродливих дівчат, втішаюся їхніми милими обличчями. Побачивши ж тебе, я більш ні про що й ні про кого не міг думати – тільки про тебе!.. А потім, в останній день закоханости, я написав, Наталю, тобі листа – і ніби отямився. Здоровий глузд поборов почуття, і я тепер знову свідомий абсолютної природности того, що я нікому не потрібен... Тільки ж як це болісно – прощатися з чимось так старанно й дбайливо плеканим, зі ще однією ілюзією! – «В житті немає нічого прекраснішого від кохання і нічого правдивішого від страждання», – згадався вчора в парку вислів Альфреда Мюсе, французького поета. Чомусь раніше тут були для мене ніби дві думки: про кохання й про страждання. А тепер відкрилася цілісність фрази: кохання й страждання, звісно ж, взаємозумовлені... «Святе лихо», – так означає любов ще один француз Марсель Пруст. Згадуються інші думки письменників, і це розраджує. А то раптом зовсім по-новому розумієш і самим тобою написане. Це приходить-повертається Поезія – порятувати і втішити, мовляв, ось мені ти потрібен! Але як сумно – що тільки їй! – Однак і це – мине. Знову щоранку сідатиму до письмового столу, працюватиму і знову буду тим безмежно щасливий.

Пробач, любя Наталю, що так негадано з'явився перед тобою, а от ще й маю нахабство писати другого листа. Обіцяти не

зважаюся, але намагатимуся, щоб він став останнім. Тільки дозволь час від часу навідуватися до тебе на базарі, до вродливого твого обличчя й до твоїх теплих щемних очей. – Є в мене мініатюра про французьку акторку Лінду Лакост. Починається вона так: «Тебе раптом зрозуміли... Без порожніх підозр. Без принизливої потреби прощати. Самим тільки обличчям...» – Здається, і ми з тобою шостого жовтня зрозуміли одне одного з першого погляду. А закінчую я свою мініатюру особистим, а тому, певно, занадто крикливим і сентиментальним відкриттям, що це (мається на увазі розуміння) – не питання статі. І моє прохання зрідка тебе бачити – теж потреба дива розуміння.

---

«Тю ньо в'єдра па сьо сва» (*Tu ne viendras pas ce soir*). – Як дивно йшла, а чи ще продовжує йти до мене ця пісня! В ялинковому кросворді останнього за 94 рік номера чернігівського тижневика «Гарт» запитувалося прізвище бельгійського чи то нідерландського співака й композитора, автора популярної пісні «Падає сніг». Чи чув я її? І чому мені отак відразу здалося, що буде мені з нею так само натхненно, як і з російською піснею, де «снег кружиться, летает, летает... замает зима, замает всё, что было до тебя»? ВСЕ, ЩО БУЛО ДО ТЕБЕ, – таки справді НІЧОГО не вартє!.. – Передплату на газету не продовжували. Проте з січня отримуватимє її брат. І днів за десять, як улїгся, вкатався новорічний сніг, приїхав я до Сашка в гості. Адамо. Ім'я мені нічогісінько не сказало. Через два з половиною роки спекотної липневої неділі я зупинився на базарі коло кіоску з касетами. Щойно побачивши збірник французьких пісень, був я абсолютно певен того, що присутній на ньому й Адамо. Однак довелося зачекати ще два тижні, доки з'явилися гроші. Мелодія була настільки вражаючою, що інших доказів того, що пісня зветься «Падає сніг», мені було не потрібно. А далі Наталка закінчувала школу, й магнітофонна прірва випускної ночі поглинула добру дюжину гарних касет. Через півроку після того, як узяв я в Кашки підручник французької

мови, звернувся я до Віталія, що торгує касетами, з проханням, чи не міг би він привезти мені Адамо? І якось у верхньому лівому кутку його кіоску з'явився «Вечірній Париж». Тепер я не просто чарувався співом, а, дослухаючись до слів, вочевидь, мимоволі перебільшував емоційність зрозумілого: Падає сніг...// Ти не прийдеш сьогодні ввечері...

---

Впродовж матчу на першість району неодноразово накрапав дощик. Коли ж припустився гарний, втік я до проходу під центральною трибуною, де вже ховалася молода мама з хлопчиком. Часом підходив до них моїх років юнак, певно, чоловік і татко. Напередодні він, здається, травмувався й зараз тільки спостерігав за грою своєї команди.

Дощ майже вщух. – Та мені не хотілося кудись їхати. Меланхолійний затишок схоронив нас від усього світу. Вона сиділа навпочіпки перед колясочкою, і я сором'язливо милувався її вродою й ніжністю з сином, стримуючись зайвий раз поглянути в їхній бік.

---

Мов диво, привітне й чисте, пишні її перса, під яскравим лазуровим трико плескати й розлогі, ніби оркестрові тарілки, просто чарували око, – та й то лиш доти, доки застібала вона, вийшовши з авто й опустивши голову, неподатливу блискавку на спортивній курточці від «Пуми» аж під самісіньку ямочку на підборідді, явивши раптом меланхолію флегматичної відсутності в неусвідомленні покірно знаного – на круглому й блідому, наче сьайноповня місяця, обличчі.

---

На осінь дві тисячі другого року вуличкою до парку під'їхав я якось до того, що так і живу: в безперервній естетичній напрузі і з постійним відчуттям вдячності за неодмінність відгуку на неї, – тобто, як лаконічно підсумував Кашка: покликом катарсису.

Гарне обличчя – то шедевр природи, який несе в собі заряд естетичного переживання й катарсису, які все ж таки мають бути «востребовані», як кажуть росіяни. Можливо, мені саме й дано читати обличчя...

Познайомитися – ще куди не йшло, досвіду ж спілкування я майже не знаю. Тож – що мені поведінка чи вчинки? Можливо, лице – й не те, якою людина є насправді, але якою вона могла б бути, коли б обставини склалися належним чином, – це вже напевне...

Нецікавого обличчя не буває. А просто не завжди вдається мені викликати в перехожих потребу бути зі мною привітними, тобто виявити на своїм обличчі все те, що вони мають у собі найкращого.

Отож, – негарного обличчя не буває. – І переймаєшся від нього ніжністю, щемом, теплом, – неначе в його плесовому дзеркалі увиразнюючи долю: не в плані подієво-мелодрамних страждань, а як мимовільну, мов у вікні на схід вранішнє сонце, тиху вразливу звірливість усмішок-вітань на ту твою так само ж імпульсивну спроможність співчуття.

Навіть не бачачи лица, маленького й овального – з долоню, й тихого, аж непримітного, – а вирізнівши серед перехожих, часом, звісно, й обізнаючись, каштанове гладенького зачесане волосся, – в незбагненнім миттєвім катарсисі хочеться плакати.

А може, найгарніша бахмаччанка – тендітна білявка Віта з розплесеними, ніби озера в повінь, сірими очима, в яких віддзеркалюється-подвоюється сяйво усміхнених тонких довгих вуст: і блаженно заколисуєшся в повсюдності світла й радості?

І згадалося лице Дани Дідковської з десятої сторінки «Книгоноші, каталогу літа-2003», навстріч якому враз усміхаєшся й воложиш очі...

Вона помітила з протилежного далекого тротуару, що я аж зупинився, й усміхнулася. А потім ще й тричі озиралася. Йї за

кожним разом жовтаве пасмо здіймалося, мов крило, над сяйливою прихильністю. Й то була невимовно прекрасна картина! Хай не чвертю, хай навіть не чвертю чверти, але був причетним і я до цього шедедру...

Тебе раптом зрозуміли... Без порожніх підозр. Без принизливої потреби прощати. Самим тільки обличчям...

Лінда. Лінда Лакост. Через одинадцять місяців у ще одному фільмі.

– Вона таки справді дуже схожа на Клавдію Шифер, – мовить за сніданням Наталка. – Чи й, можливо, навіть гарніша за неї...

А ти ж здогадувався, давно здогадувався, що це не питання статі. Але як страшно відкриватися собі у тому і ставити під сумнів загально визнане, само собою зрозуміле...

Якою ж Еввідіка була гарною, якщо Орфей таки озирнувся!..

Ми привіталися, взаємно усміхаючись (ех, – знати б її ім'я!), й мені нарешті прийшло словосполучення, яке, мабуть, якнайвиразніше означає мої відчуття, коли бачу гарне лице, а чи й загалом – сприймаю красу: заспокійливий щем.

А дивом розуміння чомусь прагнеться поділитися. Принаймні спершу, суто імпульсивно. – Як радісно й соромливо озивалася кількома поглядами до своєї мами сяйливогокоса дев'ятирічна Віта! Та в гомоні спасівського ярмарку жінка зовсім не помічала нами пропонованого світла.

Тієї вересневої неділі, нависло-хмарної, та золотом беріз і жовтизною лип немов прозорої, ясної, шляхи наші перетиналися тричі. Рожеве, мов ніжний наливний персик, усміхнене личко під вилиняло-сірою, аж наче брудною, а колись, мабуть, іскристо-сніжною шапочкою видавалося ще більш зніжковілим, навзаєм і мене розгублюючи й соромлячи. Одинадцятирічна Інеса у вихідний каталась на велосипеді. Й відверто усвідомлювався катарсис, ніби хотіти плакати – хотілося.



Від вродливого ж хлопця – тікав би світ за очі, край світу. Сльози, співчуття – вже безпорадні, не допомагають. Неначе непростенно й незбагненно в чому винний, конче мушу щось вдіяти, зарадить, попередити. Але ж – це його доля, тільки його доля, виявленістю на обличчя давно вже визначена й неодмінна. Тож щось вчинити – неможливо. Чи – перед естетикою – й зайве.

---

Намоллов Юрку сьогодні сім лантухів борошна... – Про те, що тітка Галя з санітарно-бактеріологічної лабораторії дорікала, чому це я їх обминаю, адже Оксанка у відпустку пішла лишень двадцять шостого числа... Про те, що це в мене, либонь, талант, а чи як його назвати – отой рефлекс-інстинкт-дар: своєю увагою спонукати обличчя бути ще гарнішими і, вже просто милуючись ними, мимоволі благоговійно дякувати їм за красу. Це, певно, таке диво, що, спостерігаючи його, і треті особи відчують завороженість, тобто дивлячись на нас з Оксанкою, тітка Галя теж, здається, до чогось прилучається... Про те, що мені цілковито досить цього милування. Що якось на запитання про справи іншій Оксані, котра торгувала на базарі ковбасою, було сказав: побачив тебе – і більш нічого не треба! Лукаво усміхнувшись, вродливиця перепитала, що я мовив. І тільки тоді збагнув я неоднозначність своєї фрази. Оксана те помітила і вдячно-радісно засяяла...

І зізнався Юрко, що слухати мене було йому страшно. Ні: страшно – не те слово. Ніяково, – може? Мулько, безпорадно, покинуто, соромно... Що неспроможний на подібні фантазії. Перед собою соромно. І власне життя постало приятелю моєму нікчемним і безглуздим. Поспішив Юрка заспокоїти, що й сам таке відчуваю ой як часто, ну хоча б читаючи Набокова. А головне: весь час я розгублено-здивований: за що мені таке, чим заслужив я оце вміння радості з нічого?... А Юрко знову проводить дівчат, що привіталися зі мною, рукатим голодним поглядом, немов потверджуючи, що я таки дивлюся на них зовсім інакше. Що в кожній жінці бачу я не потенційного сексуального партнера, а можливу кохану.

---

На лавці біля фонтану вона сіла йому на коліна. Було далеко, і я не бачив її обличчя, тільки як схрещувалися за його спиною в обіймах руки і тріпотіли пальчики, мов довгі пір'їни на вітрі, коли вона заплющувала, мабуть, очі й ледь не торкалася його лівої лопатки підборіддям.

---

Ні, вдячність – не те слово. Підносячи, овиснюючи, обожнюючи, я вас освячую. І святі – ви прозоритесь-огортаєте вічністю.

---

Знову – з пишними пухкими обрисами, з відстороненим, собі усміхненим, блідим і круглим, мов повня місяця, обличчям. – Але сьогодні, цієї мрячної жотнево-вітряної днини, – їдучи велосипедом прямо на мене (певне, просто зрізаючи по внутрішній дузі на повороті від твого переїзду), промайнула вона мов спогад про безкінечний з банально-сентиментальними свічками і ось тобою згаданим, Юрку, каміном тихий вечір удвох.

---

Запитуєш, і що воно таке – та радість без кінця? – Що вдієш, Юрку, що вдієш...

---

– Це давно вже не рукоблудство... – мовить несподівано Юрко, мимоволі підштовхуючи до зауваження болісної квапливості осу-ду-зневаги-гиди в значенні цього слова.

---

Звітром жовтневим читать незатишно. Навіть на обгородженому високими штахетами танцмайданчику. Виїжджаю – на лавці під ясенем з книжкою на колінах сидить юна худенька мама. Та вже біля фонтану збагнув-зігрівся: в незастебнутій шкіряній куртці, в сірім

пуловері з блідо-рожевою глибокою душею просто збирається вона прямо в парку годувати немовля. – І чомусь округлились-налились і в мене груди. Й у ритм із серцем, але не болісно-солоню, як у порізі пульсує кров, а біло й солодко сочуся до маленьких теплих губ... – Бажання бути жінкою? Ще в першому класі мріялося мені про жіноче вбрання. Однокласниця Ольга Мягкова, певно, про щось здогадувалась й одягала на мене в швейній майстерні сукні, сарафани, а на останньому шкільному новорічному балі був я в білій шовково-прозорій блузці, короткій спідниці й плетених, з вічками як у авоськи чи риболовній сіті, бордових панчохах. Тепер доношую Наталчині светри, штани, червоні шапочки... – «Почти куваду» з народженням сина відчував Набоков. Майже – бо ми не полінезійці. Та й не дано чоловікові спізнати розкоші пологових страждань. Тому й пишу? – Так несвідомо тужачись у явленні на світ своїх примарних безтілесних слів.

---

Який щасливий у хлопця смак!.. – Років зо два бачив Сашка з лагідно повнолицею з незбагненними, запаморочливо глибокими ямочками на усміхнених щоках дівчиною. А останнім часом тримає його під руку тендітна, аж гостро окреслена, кришталєво меланхолійна брюнетка.

---

(ім'я)

Кількаскладове в заїканні «йот» плюс незартекульовуване «ер»... Однак фарбовано біла Світлана цілком обходиться без того, як мене звати, вітаючись: «Здрастуй, сонце!»

Та – не бентежне диво, а тихе, ніби очікуване, свято маю собі з ім'ям своїм, яке чотирирічна Ліна з вулиці Петровського зрозуміла відразу, щойно вдалося мені його вимовити.

---

Однокласниці стримували її й водночас реготали. А що я не зупинявся, а тільки озирався, вона дедалі голосніш гукала під'їхати

до неї, усміхалась, мружилася, слала рукою поцілунки і, вигнувши стан, відкинувши голову, заводячи очі, спускала плащик з плеча... Далі відпустила на потилиці шпильку й стріпнула волоссям! – Над подвір'ям першої школи жовтневий сонячний серпанок вмить погустішав, і накритому його теплою хвилею, важко стало мені дихати, щось бачити й пам'ятати...

---

– Мамо, а скільки Лені Піміновій, чи як тепер її в заміжжі, років?

– Та років на три-чотири від вас із Сашком молодша. А ти її сьогодні бачив?

– Обганяла вона мене велосипедом і, обернувшись, віталася й усміхалась-сяяла.

– Чоловік у неї курінець. Живуть вони в селі. Хлопчик у них. А працює вона на фермі, корів доїть...

І така щаслива!.. Звісно, в моєму (а можливо, нашому – з нею) розумінні щастя як непомічання, тобто ніби приручення, благословення болю життя. А в благословенні: біль – уже не біль, а тихе тепле затишне світло радості... Щоразу бачачи свою колишню сусідку, тішуся-дивуюся, що з роками сяйва того з Лениного обличчя більшеє й більшеє.

---

Не юначі вже в мене фантазії... Білява Наташа, продавщиця годинників на базарі, згрібала вчора під двором по вулиці Петровського опалий лист. Поруч пурхали дві її донечки. Старша, першокласниця, здається, Аліна, – вся в маму, хіба відверто-сонцесяйніше сором'язлива. Зазвичай лиш на мить визирне у прочинену крадькома хвіртку і знову ховається. А це присіла на стежці, зіщулилася й затуляла долоньками свою незрозумілу радість. Споглядаючи цю картину, мама її втішно мружилася й тихо усміхалася... Так от – фантазії. (Цікаво: звідки так легко й барвисто з'являються вони?) Нехай і тепло. Може, й занадто

тепло як для середини листопада. Одначе вечори такі довгі, ледь не безкінечні. Тож уявилося мені за вечерею, як під блакитним абажуром над круглим столом, засланим білою в'язаною гачком скатеркою, читаємо ми з Наташею дівчаткам про віслючка Сріблястика, про Маленького Принца, про Маршаківське мишеня, про Андерсенівську Іду, про Алісу Керола чи віршики Тараса Мельничука. – І чому мене так тягне до книг тихих, печальних, а водночас чи не завдяки тому – й найсвітліших?

---

Зі звичного під стіною піаніно, щойно прочинилися двері до Кашчиної квартири, яскравилась усміхненими кольорами світлина дворічної Ксені. Часто залишувана в цьому домі на пригляд дівчинка – як же ж бо мило склала долоньки під підборіддям, рожевими пальчиками ледве до половини охоплюючи повні рум'янцем, ніби в хом'ячка зерном, щічки!

---

Бачив уві сні Раю з продуктового «ЮрАлу» по Жовтневій. Розуміючи, що сниться щось гарне, силівся запам'ятати якнайбільше. Нічого з того, звісно, не вийшло, сон сюжету як такого, напевне, не мав. Щоправда, залишилося враження, ніби готуємось до чогось приємного, можливо, навіть до спільних радощів у мандрах літературними шедеврами. І маю тепер світлий ранковий настрій.

---

Буквально днями, якщо не усвідомлював, то досить виразно відчував аромат думки про те, що мені радісно бачити, як дівчата мої одружуються, пуп'яняться вагітністю, неквапно котять перед себе колясочки. І мов на потвердження цього, як же мені й справді зробилося святково й легко, ніби літав я огорнений сферою світла незбагненого походження, – коли мама повідомила, що Інна моя десь аж у Вінниці, одружена з колегою-науковцем, народила синочка Мишу.

---

Про другу книжку. – Чимдалі виразнішає в ній щоденниковість. Та не стільки це щоденник мого життя, скільки миттєвості в житті інших, спроектовані, так би мовити, на моє сприйняття.

---

Я в них був... – третій день собі повторюю, зустрівши Таню, що завжди сама до себе милостиво усміхається на мої, а чи й на свої думки про нас разом.

---

Немов проживши з кожною по бозна скільки років, ніколи не зважав на обличчях красунь на вугрі, прищі, зизоокість, подряпини, шрами. Бо це минуще або частина цілого, що тільки додає якогось щему в милуванні.

---

«Він озирнувся, ніби відчуваючи, що вчиню мимоволі так само, і сподіваючись вибачитися. – Вперше бачачи одне одного, в кількасекунднім спілкуванні поглядами дійшли ми до того, аж очі мої в останню мить злякалися очевидних із ним труднощів».

---

Диво. Щоразу випадкове, несподіване. Проте, вчинившись, видається можливісним, навіть очікуваним. І саме тому, мабуть, – таке воно щемливе й тепле.

---

Рельєф бюстгальтера під тонким сіро-блакитним светром на жіночій спині за освітленим кухонним вікном малосімейки, яку минаю, повертаючись додому, цього туманного, тихого, але ж таки листопадового вечора, збудив раптом враження, а з ним і відчуття тепла й затишку.

---

Починалося, напевне ж, уві сні: немов за мене сватались... А далі? – Перекидався з боку на бік, заплющував очі, знову поринав у бачене. Але: чи спав?

Здивувала мене в моїх візіях мамина реакція. На мої сумніви вона зауважила: «Я б на твоєму місці не вагалася»...

До сну в моїм уявленні міркувала мама так: «Ну навіщо ще комусь такий клопіт?»

Щойно прокинувшись, почав здогадуватися, що мамі, може, й утомливо за мною доглядати.

Смерть же Кашчиної собачки Ласки натякнула, що й мама не вічна...

А може, це добиваються до мене з підсвідомости гіркі й болісні підозри, що терплять мене з материнського обов'язку?..

---

Жінка в моєму житті – то не матерія, а ідея, якщо вільно мені послуговуватися платонівськими категоріями. Жінки те відчують і є зі мною такими, якими мають бути, якими мріють їх бачити Гомери-Одісеї, Артури-лицарі, Джойси-Блуми.

---

Співала Катя Приз щось і про «Телесика в колисці». – Після концерту, організованого в Палаці машинобудівників до Дня інвалідів, під'їхав до десятирічної співачки, й намагалися разом пригадати казку про Івасика, в якій, начебто, дівчинка Оленка витопила піч і на хлопчикове прохання сіла на лопату.

---

(Світлані Остапенко)

«Портрет жінки перед вікном. Ракурс зі спини» Сальвадора Далі. – Як старанно зачесане-виписане каштанове волосся! І вона ніколи не обернеться, видивляючи мене на вулиці.

## НАСМИКАНЕ З ЛИСТІВ – 2

(до Ігоря Расюка – 4 квітня 1996)

Дитячі янгольські личка... Поряд з ними й ми стаємо стриманішими й чистішими.

(до Ольги Апанасенко, однокласниці – 15 травня 1996)

За цими травневими празниками, за п'ятницями в неділю й неділями у п'ятницю я вже теж услід за мамою погубив дні. Сьогодні вже середа, п'ятнадцяте. Отже, рівно через тиждень мине дев'ять років, як разом з нами погода відплакала наш випуск.

(до Володимира Кашки – 16 травня 1996)

Дочитав вірші в прозі Тургенєва й почувуюся зараз тихо й заспокоєно, неначе звільнений від усіх нажитих раніше прикроців та образ.

(до Володимира Кашки – 21 червня 1996)

В оповіданнях оригінальних Борхес ніби балансує на канаті, протягнутому між двома скелями. Але під ним немає прірви. Канат – то тільки лінія, намальована на підлозі крейдою. Борхес, як на мене, геніальний як читач-переповідач.

(до Ольги Мягкової, однокласниці – 7 липня 1996)

...пишу, переписую, переписую переписане...

(до Наташі Ключко, однокласниці – 21 липня 1996)

Вісім років після випускного пам'ятні мені хіба що споминами про школу. Але минулий рік був для мене, наче казка. По-перше, я, здається, закохався, а що з'явилася в мене своя кімната, то замах я змогу натхненно працювати... Інші наші однокласники теж, звичайно ж, згадують роки навчання, бо забути дитинство – річ неможлива. Просто їм, либонь, поталанило більше, ніж мені, й вони зустріли раніше, чим через вісім років, щось вартісніше в житті за просто спогади про роки, проведені в школі.



(до Володимира Кашки – 11 серпня 1996)

«Бажання сліз то гасне, то горить»... Нарешті й українською мовою видано окремою книжкою Рембо. Але без фото... А портрет сімнадцятирічного юнака, його довірлива беззахисність обличчя, – можливо, єдиний у літературі випадок, коли сутність творця являє вже саме його лице, дівоча проникливість котрого (*Par délicatesse j'ai perdu ma vie*<sup>2</sup>) аж так посилює якийсь незбагненої, позаграничної широти смуток в замиренні зі світом небесно-голубих, в поетовому свідченні, очей, що стає моторошно й сором'язливо-солодко, коли раптом відчуваєш себе прилученим до вічності й краси.

(до Володимира Кашки – 26 вересня 1996)

Ми з Вами, Васильовичу, такі різні. І я не був здивований, ані вражений Вашим трактуванням відмови Романенка взятися ремонтувати мою електричну друкарську машинку. Ви пояснюєте його дії суто фінансовою стороною, я ж йому вірю, що він не впорається. За словами, кажете, треба бачити інше? Не вмію, а чи – навіть не хочу. Мені просто незбагнено, як-то – не вірити людині, підозрювати її в нещирості... – В одному з листів Гельдерлін писав, що в житті він переважно бачить гарне, а не погане, і сподівається, що так триватиме довго.

(до Анатолія Руденка, однокласника – 3 жовтня 1996)

Хотілося б нарешті книжку про «мрію про роман, як іноді називають любовну пригоду» дописати, але знову зламалася друкарська машинка.

(до Володимира Кашки – 13 жовтня 1996)

Вичитуючи чистовики, зрозумів, що між записами слід було робити більші проміжки. Та недолугість оформлення рукопису – дрібниця у порівнянні з убогістю змісту й особливо стилю. Не здатен я до писання. Доля подарувала мені можливість бути свідком кількох цікавих проявів життя, а я не зумів належним чином викласти усе те на папері...

<sup>2</sup> Ніжністю собі я загубив життя (фр.).

(до Володимира Кашки – 28 жовтня 1996)

Гуркіт трактора під вікном; брязкіт посуду на кухні; варнякання п'яного батька, яке надовго влаштовується в голові, і на яке доводиться подумки виголошувати рятівні відповіді; постійний холод у хаті, і не знамо коли затоплять... – Скільки ж бо зауважуєш дрібниць, коли немає бажання працювати.

(до Ігоря Расюка – 13 листопада 1996)

Рано чи пізно, звісно, доведеться перейти на казенні харчі. Але допоки що ні в які будинки «перестарків» я не збираюся, чи то пак – мене не збирають. І в мене стільки роботи! А для літературної праці потрібна самотність. Вдома в мене окрема кімната. А ти, як я зрозумів з твого листа, живеш там з напарником. Про яку творчість може йти мова, коли б я на твоєму місці увесь час боявся, що я своїм стукотінням на машинці заважаю сусідові?

(до Наташі Сологуб – 23 грудня 1996)

Оце дивуюся тому, що колись, сім з половиною років назад, зустрівся я з Юрком Лантухом. Аби на його місці був хто інший, не написав би я «Папороть у горщику». Книжку б, може, й зробив, але не таку і не з такою, мабуть, назвою... Аж ось на зиму Юрко поїхав до батьків у Київ, і тепер ні з ким мені й побалакати. А розповідав я Юрку, наприклад, про те, що незнайома дівчина вітається зі мною тому, бо розуміє, що я щасливий милуватися її вродою... Якийсь я дивний чоловік, ненормальний чи що, не такий, як усі. Не знаю я ні життя інвалідів, ні, тим більше, життя здорових людей. А тільки самого себе намагаюся зрозуміти. І цікавить мене те, що викликає в мені елегійне, тобто світле і в той же час журливе почуття.

(до Юрка Лантуха – 30 грудня 1996)

І знову – четверте новоріччя поспіль – на екрані Міу-Міу... Тиха врода доглянутого обличчя, великі вологі теплі очі й голос. Попри нав'язливе й недоречне озвучення, її дивний, чутливо-по-блажливий в пробачливості кохання, високий ніжний голос... Найчарівніша, Юрку, жінка в моєму житті.

(до Володимира Кашки – 2 січня 1997)

Закінчували ми восьмий клас. Оля Апанасенко десь вийшла, шойно пролунав дзвоник із шостого уроку. Хто за партами порядкував, хто за столом, як Олина «доця» Наташа Сологуб (саме довкола неї визначалися родинні зв'язки у цьому сімейному клані). «Бабульці» Наташі Клочко вже допомагав «дідуля», семикласник Сашко. Аби не заважав, Ольга Мягкова, «прабабця», з-за парти мене прогнала, і я поповз до своєї коляски, що стояла біля вазонів з калою й папороттю. «Доця моя» Вася – Світлана Василенко, – низенька парта котрої стояла коло дверей, звично хазяйнувала і за себе, і за Володю Курячого. «Сім'я моя» була невеличка, у шостому класі ще навчалася моя «внучечка» Наташа, до котрої, щоправда, вже сватався Валера Петров. На столі в нього ось уже стало зовсім чисто – Саша Ярош, «тато» Наташі Сологуб і колишній Олин «чоловік», сховав останнього підручника.

Впасти на коляску животом, прискоритись і, як завжди, відкрити двері головою. – Та в цей момент до класу повернулась Оля Апанасенко, причинила за собою двері і стала на порозі. Була вона на коротких своїх ногах зростом, як дев'ятирічна дівчинка, і заїхав я головою їй прямо в пелену. Ще глибше в себе втягла вона мене за штани та кілька разів ляснула долонею по сідниці... – І в дев'ятому класі всі ми чогось чекали, чекали, чекали...

(до Наташі Клочко – 13 січня 1997)

Ось згадав одну з наших із Кашкою розмов про крила. Він стояв на тому, що поза власною волею, поза усвідомленням – політ душі неможливий, що кожен вибирає сам – літати йому чи повзати. Я не погоджувався. Ми не владні вибирати, ми навіть не завжди здогадуємося, що за спиною в нас крила, а то й просто не розуміємо, що летимо... Крила навіть неможливо втратити, як часом втрачає людина в якійсь халепі руку чи ногу. І всі мої писання, ілюзії, мрії про книжку – то просто спосіб життя, який я не помічаю, не усвідомлюю, тобто нічого не роблю зі свого боку, щоб саме так воно й було. Себто, інакше просто не може бути.

(до Ігоря Расюка – 27 лютого 1997)

Коли кажуть, що треба працювати щодня, то, як мені здається, не добачають причин щоденної праці. Тобто я щоранку сідаю до письмового столу не тому, що хочу щось сказати, а тому, що вже не можу не писати.

(до Наташі Сологуб – 8 квітня 1997)

Всі оті наші родичання в школі... Нам ніби було підказано, що ми повинні надолужувати у такий спосіб, бо в реальному житті не багатьом з нас доведеться бути мамою, татом, дідом, бабою...

(до Володимира Кашки – 15 травня 1997)

Можливо, моє сприйняття перш за все стилю, а не змісту, який на думку Генріха Бьоля дається нам задарма, є неправильним. Але важко об'єктивно зауважувати те, про ЩО пише автор, коли як читач я спершу сутикаюся з тим, ЯК написано...

(до Ігоря Расюка – 21 травня 1997)

Ігорю, ти пишеш, що люди «не завжди кажуть правду»... А мене те не дивує, не звертаю я на те уваги. Можливо, тому, що інакше бути не може. Мене бентежать вияви людської щирости. Хоча й про це можна сказати: інакше бути не може... Мабуть, я не годен пояснити, чому саме світлі прояви людини мені помітні...

(до Володимира Кашки – 2 жовтня 1997)

Розчарування й скепсис – щойно з'явилася вона в кадрі... А перед фільмом Людмила Клепакова зауважила, що журналісти зараховують Мішель Пфайфер до десятки найвродливіших жінок світу.

Та ось вона всміхнулася, розгледівши чоловіка, що спускався по трапу пароплава, зустрічі рада світливо всміхнулася, – і по спині мені, піднімаючи на голові сторч волосся й защемівши в підкорінні ніздрів, побігли мурашки мимовільної й так суголосно самотинної бентеги, що це усмішка взаємности.

(до Кості Москальця – 28 жовтня 1997)

Вчора був у церкві. Оксана давно вже запрошувала. До школи, в далекому дитинстві, ми були сусідами. Тепер вона розписує

стіни й склепіння храму, пише ікони. Я і їхав, аби поглянути на її роботу, й уперше в житті побачив ЖИВУ картину, ЖИВИЙ колір. Яка ж безмежна прірва між малюнком і репродукцією! І знову – безпорадність. Дивився і – мріяв про картинні галереї...

(до Наташі Сологуб – 30 листопада 1997)

Уже й не нарікається, що о шостій вечора щодня на дві години вимикають світло. Наталка запалює свічку, ще одну. Мама розігріває на газу їжу. Йї вечеряємо.

(до Володимира Кашки – 21 січня 1998)

До братового одруження я часто ночував у бабусі. Катався допізна вулицею Фрунзе. Милувався місяцем. Журнал «Наука и жизнь» допомагав мені вирізнати сузір'я, пойменувати окремі зірки, полювати за Венерою. Здавалося, ну це вже точно планета, але темнішало і виявлялося, що були то тільки Бетельгейзе Оріона чи Капела Візничого. І аж четвертої осени прозирнула вона мені на якусь мить з-поза листопадових хмар – сяйлива незбагнено й заспокійливо, понад бентежжя, наче мрія.

(до Володимира Кашки – 8 лютого 1998)

В жовтні минулого року Наталка з однокласницею витягли на світ Божий із бібліотечних закапелків зовсім нову на вигляд (чи й читану ким за десять років після виходу в світ?) книжку. Щовечора сидів над машинкою, передруковував і маю тепер замалювати чи не півтисячі Фетових поезій. І в жодному віршеві бодай натяку на когось чи щось, боротьби з кимось-чимось, претензій... На жаль, біографії Фета в книзі немає, але з поезій часом прозирало, що його добряче доймали закидами-закликами спуститися на землю до проблем. Письменниками стають з мук? І все ж є радість, тиха безпретензійна самодостатня радість буття. Звісно, відсоток таких поетів у літературі дуже малий. І тоді здається, що Ваше, Васильовичу, «Керівництво до польоту» – то несвідома туга всіх позоставалих поетів за тією радістю. Вони літають, але свідомий політ раз у раз повертає їхній погляд до багна між пальцями власних ніг. В польоті, либонь, треба родитися, щоб не зауважувати прикрощів, не знати образ, а – за все дякувати.

(до Володимира Кашки – 28 березня 1998)

Чим керувалася Світлана, повідомляючи, коли ми випадково зустрілися, як вона в січні приїжджала з Києва на вихідні до батьків, що в бахмацькій бібліотеці є чотири томник Набокова, але це навдивовижу **мій** письменник. Одну з глав книги спогадів «Другие берега» він починає описом того, як улітку на свята з'їжджалися до них на дачу родичі та знайомі. Посеред абзацу я подумав про Флобера, а в кінці читаю: «Интересно, кто заметит, что этот параграф построен на интонациях Флобера»... В цій же книзі вичитав, як на мене, думку ХХ століття, пам'ятаючи про всі його жахи. Висловлена вона мимохідь, в дужках. (Балуйте дітей подольше, господа. Вы не знаете, что их ожидает.)

...Взявся читати «Вир». Вже на сьомій сторінці Григорій Тютюнник пише: «Весняний світанок народжувався повільно». А через речення йде: «Над Бєсвою горою бочком висів молодик». – Який уранці може бути молодик?!. Що це? Неуважність? Недбальство? Прикро й гірко. І не знаю, чи читатиму далі...

(до Володимира Кашки – 18 квітня 1998)

А як американки в кіно носять продуктові пакети... Поперед себе; обіймаючи; мов бозна-що ніжно підтримуючи низу долонями; і невідь-чому всміхаючись.

(до Ольги Апанасенко – 1 травня 1998)

Останні кілька днів переслідує мене думка про те, що я боюся видатися нав'язливим, і тому жодного разу в житті не наважився на звичайнісіньке знайомство... Після паски почалася справжня весна. Але сади так повільно, неохоче й зовсім не рясно розцвітають. Тож і врожай буде нікчемний. Як і мої справи, мрії, ілюзії. Квітень був таким порожнім, безглуздим. З тридцяти календарних хіба п'ять днів мені працювалося... Та як же тоді гарно, коли пишеться! Життя – насправду прекрасне! Хай не часто трапляються робочі дні, та задля них таки варто терпіти безпорадну, вічну самотність...

(до Наташі Ключко – 28 травня 1998)

Десять днів тому Юрко поїхав у Київ. Отож, немає мені тепер з ким поговорити. Хоча, мабуть, точніше буде сказати, що в особі Юрка Лантуха я мав співрозмовника, з котрим було про ЩО мені побалакати. Іншим, певно, я не цікавий...

(до Наташі Сологуб – 31 травня 1998)

Тож у тебе є тепер власний дім... Я такий радий... Бо це так дивовижно й гарно, що, можливо, і зі мною колись подібне трапиться.

(до Наташі Сологуб – 25 жовтня 1998)

На тижні у нас нарешті затопили, і ми вже почали скидати з себе надмірний одяг, яким намагалися зігрітися, коли так несподівано в перших числах місяця стало дуже холодно надворі, а отже, й у хаті. Гідрометцентр тоді зауважував, що таке трапляється в природі час від часу і що такий холодний початок жовтня спостерігався, зокрема, у 1986 році. І я згадав нашу останню осінь у школі. Справді, якось за одну ніч, певно, після гарного приморозку, облетіла ледь не половина листу з катальп та платанів, що переважно росли на території інтернату. Пам'ятаю, як на великій перерві ми з Валерою Петровим (де ж він тепер, цікаво?) поїхали за другу групу, і я там буквально купався в листі з головою, стільки його було багато.

(до Володимира Кашки – 7 листопада 1998)

Вочевидь, навіть гіпотетично не варто сподіватися, що коли-небудь триматиму в руках книжку Дженет Фрейм. Однак її доля у фільмі «Янгол біля письмового столу» за однойменним автобіографічним романом чотири роки тому настільки вразила, що на минулім тижні я нагадав Наталці одне з її запитань: де б ти хотів побувати? Щоразу я розгублено розводив руками, але тепер назвав сестрі те місце – Нова Зеландія.

(до Володимира Кашки – 29 листопада 1998)

Вже треба було з'їжджати на тротуар, але машина, певне, розвертаючись, розбила сніг, і я забуксував. Озирнувшись,

нікого поблизу не побачив, а мої спроби проїхати самотужки були марними. Аж тут невідомо звідки з'явилося дівча, років семи, з портфелем за плечима, й запропонувало допомогу. Коли ми виїхали, я обернувся подякувати. А першокласниця так мило й розгублено всміхнулася – немов соромлячись, неначе й не заслуговує вона на подяку.

(до Ігоря Расюка – 10 січня 1999)

Добре мати людину, з котрою можеш поговорити відверто й од котрої готовий почути, зовсім не ображаючись, а навпаки – тільки здобуваючись на силі, впевненості й критичній об'єктивності до самого себе, – і іронію, і кпини, і сарказм. Відвертість – то не проста річ. Вона потребує обопільної готовності. Вона – як наслідок, як очевидність тривалого взаємонеобхідного спілкування. Все це, Ігорю, усвідомив я оце зараз, пишучи тобі листа й, либонь, маючи на увазі наше з Юрком Лантухом взаємобуття. Саме так – взаємобуття. Знайомі ми вже десять років, і називати наші з ним стосунки дружбою чи навіть побратимством – таки замало.

(до Володимира Кашки – 5 лютого 1999)

Читаю Пашковського. Майже заздрісно тішуся його текстотворенням. Та йому ніби чогось бракує. Можливо, щирости. Тобто тієї самовпевнености, яка й не підозрює озиратися на когось чи щось, впевнености, виболеної, виплеканої самоваганнями, спричиненої раптом усвідомленим відчуттям якоїсь доконечної, беззаперечної естетичної цінности тобою твореного, відчуттям, яке у свою чергу неодноразово потерпатиме, проте, мабуть, тим тільки загартовуючись, від тортур сумніву.

(до Наташі Сологуб – 1 березня 1999)

Гарне обличчя для мене – то завжди радість, диво, казка і безмір приємних світлих емоцій. Це навіть не потреба чи даність – розумітися на вроді. Це ніби професійна необхідність. Я ж бо, наче, тільки й пишу про свої захоплені враження від красунь. Навіть цілком можливо, що я дивлюся на жінку передовсім як поет, а вже потім, потім-потім – очима чоловіка.



Ранкові години незмінно присвячую писанню. Й останній тиждень гарно працювалося. Кажучи – гарно, маю на увазі не кількість і навіть не якість, а мабуть, просто сам факт роботи, емоційну напругу.

(до Володимира Кашки – 11 квітня 1999)

Можливо, моє нерозуміння, несприйняття, чи навіть нехтування Штраусів спричинене мимовільним зіставленням їхніх вальсів з музикою Моцарта, у найвеселіших, так би мовити, творах котрого – ну, наприклад, у «Турецькому марші», – світло, радість, грайливість є наслідком якогось болісного подолання – як нагорода, спасіння, що неодмінно чекають і на кожного з нас.

(до Володимира Кашки – 26 травня 1999)

«З янголом біля письмового столу» Дженет Фрейн, «Я хотіла б грати на акордеоні» Франсуази Мілле-Жорес, «Озирися на дім свій, янголе!» Томаса Вулфа – вже самі назви бентежать мене щирістю, сповідальністю автора перед собою, яка обіцяє продовжитися й у самому творі. Й ота щирість із собою з постійною невпевненістю, сумнівами в доцільності того, чим займаєшся, під час читання дивним чином надихає мене впевненістю, спонукою до праці й усвідомленням самодостатності процесу. Відмова від боротьби з обставинами, прийняття життя таким, яким те є, – чи ж не найдієвіший спосіб отієї боротьби, і то спосіб найтолерантніший, бо агресивний тільки до себе самого?..

(до Наташі Сологуб – 21 червня 1999)

Вчора в сестри був випускний. Вручали Наталці золоту медаль. Танцювала вона вальс. А я нічого не бачив... Офіційна частина подібних заходів у нашому місті, зазвичай, проводиться на центральній площі. Одначе, як не намагалися ми з мамою пристроїтися спереду, все мені закрили собою чужі спini.

(до Володимира Кашки – 9 липня 1999)

Чомусь два дні не було світла. Зникло саме тоді, коли почався фільм «Віл» – режисерський дебют Свена Нюквіста, незмінного

оператора Ингмара Бергмана. А Наталка була у брата і, повернувшись, розповідала: «Що вже фільм пригнічено-похмурий, то ще й ти ж знаєш, який темний у Сашка телеекран. Зображення відблискує, і майже нічого не видно за численними віддзеркаленнями мого обличчя, начебто і я причетна до вбивства того вола...»

(до Наташі Сологуб – 17 липня 1999)

В тому, що про когось подумаю гарно, а зі мною тільки таке й трапляється, розчаруватися вже неможливо, бо думка – відбулася, тобто завжди буде світлою і тим грітима.

(до Наташі Сологуб – 17 серпня 1999)

До того, як мій брат оженився, я часто ночував у бабусі. Хатка в неї невеличка, але подвір'я з садом-городом довкола хати створювали відчуття якогось простору, розкутости, свободи, і дивна тиша, спокій, яких у багатоповерховому будинку не буває, вони тут неможливі. Гадаю, Наташо, твій страх перед належністю тобі доволі чималого шмату території, який, до речі, є цілком нормальною реакцією, скоро минеться. Треба, мабуть, просто звикнути до того, що ні під тобою – поверхом нижче, ні вгорі – над тобою, ні справа, ні зліва – нікого немає. І коли ти звикнеш, то відчуватимеш, що на власному подвір'ї навіть дихається якимось легше, вільніше...

(до Наташі Сологуб – 20 вересня 1999)

Читаю Пруста з відчуттям замирення, спокою й дивного затишку, що асоціюється в мене з осінніми гостинами у бабусі, а саме отого позачасся, яке з'являлося в мене, коли я сидів, щойно заповзши до хати, перед відчиненими дверцятами палаючої грубки й відчував якимось мимовільне завороження від вогню й тепла після прохолоди осіннього вечора, зовсім не дошкульної, а навіть манливої саме отакою перспективою приємних вражень.

(до Наташі Сологуб – 10 листопада 1999)

Дякую за календарики з Морозом. Щоправда, я не голосував. Сама суть, ідея виборів мені не зрозуміла. Всенародність голосування, як на мене, – доволі спірний атрибут демократії. Про ОСМИСЛЕНІСТЬ

вибору пересічного громадянина я вельми скептичної думки, а особливо за умов, коли бодай найменша чеснота котрогось із претендентів не видавалися б, м'яко кажучи, безсумнівною.

(до Наташі Сологуб – 14 січня 2000)

Радість чи смуток ніколи не бувають у рафінованому вигляді. Вони не змінюють одне одного і не приходять разом. Вони просто є. Треба, мабуть, тільки пам'ятати, що смуток мине, а в радості ні про що не думати.

Минають свята. А я їх, як завжди, не помічаю. Чи то вони мені байдужі, чи то я їм нецікавий... Маю, либонь, власне бачення свята. Коли вперше після хвороби (три тижні грипував) сів до роботи 7 січня й понаписував про те, що бачив у лихоманці, то цілий день почувався піднесено і щасливо. Можливо, то і є свято, коли почувався щасливим...

Приїхала, поздававши екзамени, на канікули Наталка. Але чи поїде до Харкова знову – невідомо. За другий семестр треба заплатити тисячу гривень, а грошей немає. Продали гардероб, та цього не досить, а просто в хаті ніби стало більше місця. Мама щодня бідкається: що робити?.. Я можу сховатися в літературу. Мама, на жаль, такої можливості не має, й від цього так безпорадно мені й прикро...

А на вікні в мене цвіте олеандр. Пуп'янків викинув багато, але день короткий, світла мало, і вицвілась тільки одна квіточка блідо-рожевого кольору і з ніжним солодавим ароматом. Одна, проте як довго вона не в'яне – стоїть уже майже місяць!

Зі вдячністю до квітки і до тебе, Наташо, що читаєш цього мого меланхолійного листа, – Юрко.

(до Юрка Лантуха – 20 січня 2000)

Зима, Юрку. Снігу насипало – за два тижні вперше сьогодні зміг виїхати на прогулянку. Та й морози добрячі – повертався від Васильовича: на градуснику біля пожежної частини майже тринадцять. Під колесами сніг так рипить, що з незвички аж боязно їхати...

(до Юрка Лантуха – 20 лютого 2000)

Як знову все вороже і чуже... І як болісно знову запевняти себе у тому, що чогось гідний... – Це слухав, Юрку, сьогодні пісню «Статус кво» і згадав про поневіряння Сергія Антоненка у радянській армії й Володька Довбні у війську українським.

(до Наташі Сологуб – 2 квітня 2000)

А цьогорічне восьме березня було й для мене пам'ятним. Виїхавши в другій половині дня на прогулянку, у своїй письменницькій, так би мовити, спеціалізованості на жіночих обличчях грішним ділом подумав був, що це ж сьогодні до певної міри й моє свято... А коли вже повертався додому, стрілася мені дівчинка з сусіднього будинку й несподівано привітала зі святом...

В хаті зовсім не сидиться. Весна така рання й погожа... Щоразу провідую Віку, свою майже дворічну племінницю. З нею так цікаво й безтурботно радісно. «Ну яка ще дитина, – дивується її батько, а мій брат Сашко, – в такому віці скаже про цукерку, що вона з мурашками?..»

(до Наташі Сологуб – 11 травня 2000)

На півтора-два місяці приїхав погостювати в бабусі своєї Юрко з Києва. Бачимось щодня й розмовляємо-розмовляємо-розмовляємо. Можливо, ти дивилася американський серіал «Друзі»? То наші з Юрком розмови теж так само доброзичливо-відверті й уважливо-чуйні підкресленою дбайливістю – щоб не образити.

Знову, Наталочко, нічого не пишу про домашні клопоти. Мабуть, тому, що я особисто не садив картоплю...

(до Ольги Апанасенко – 31 травня 2000)

Друга частина надісланої тобою, Олю, брошури мене ще більше розчарувала. Поміж рядків я ніби читаю: ти – інвалід, а отже, не здатен створити щось вартісне. Від цього робиться прикро й не хочеться мати з ними справ. Література для мене – спосіб існування, а не те, що «допомагає долати життєві перешкоди й проблеми»...

(до Наташі Сологуб – 3 липня 2000)

Два тижні гостював у свого друга Юрка. Спершу були на дачі, а ще тиждень у самій столиці. В суботу напередодні Дня молоді їздили на Хрещатик. Стільки люду – і жодного цікавого обличчя! Суцільна сірість. Просто приголомшений скутістю киян, якоюсь замкненістю в собі й байдужістю до інших. Напевне, ритм життя спричинює те, що кияни зачиняються в собі, і, мабуть, це викликає в них відчуття, а чи навіть усвідомлення покинутости, самотности, які, либонь, дедалі посилюють оте відчуження. Можливо, це характерна риса життя в багатонаселеному місті.

А Юрку живеться нудно, надзвичайно одноманітно. Мені, вочевидь, неказанно поталанило, що я пишу, що я зайнятий літературою. Й дедалі частіше дивуюся: за що мені така радість, чим я її заслужив і чому саме я, а не хтось інший?..

Доки був я в Києві, моя дворічна племінниця Віка ніяк не могла збагнути, де ж то подівся дядько Юрко... Сьогодні вона знову в нас ночувала. Маленьке, гарненьке, чарівливо балакуче диво! А як міцно обіймає вона своїми рученятами мене за шию! І як мене бентежить оця її потреба так чинити!..

(до Наташі Сологуб – 18 вересня 2000)

Вересень у нас такий холодний та дощовий, що здається, ніби літо було хтозна коли, й виникає дивне відчуття ностальгії, втішливої туги за тими довгими споглядальними вечорами, що наповнювали цього літа моє життя стількома прекрасними, приємними враженнями. Либонь, моя спроможність співчуття стає чим далі виразнішою, помітнішою, тому все частіше незнайомі люди вітаються зі мною й усміхаються. А особливо – дітки. Через одного дивляться вони мені в очі принишкло і ніби жадібно. І для цього навіть ті, що пхинькали, припиняють плакати. А я не знаю, за що мені така радість? І навіщо їм моє розуміння й співчуття?..

(до Володимира Кашки – 18 жовтня 2000)

Велика, темно-коричнева з китицями-торочками й білою сантиметрів за десять від краю смугою шерстяна хустка... Скільки

себе пам'ятаю, саме такою хусткою завжди запиналася покійна баба Надя. Вчора, побачивши її на двадцятидворічній Люді, чомусь подумав, що вона мусить якось називатися. Й увечері мама твердо запевняла, що так воно і є, та самої назви не згадала. Може, Ви, Васильовичу, підкажете?.. Бабуся моя зав'язувала на потилиці вузол, а Люда була просто запнена. Стоячи на драбині, шпаклювала вона вікно. І я зупинився. Ніби для того, щоб з'їсти яблуко: коли повертав у вуличку, стрівся мені дядько Микола, котрий теж мешкає коло парку, він мене й пригостив так завбачливо... Колись я намагався осягнути, чому жінкам так личить запненість: покрита перед Богом голова, й від Бога – дар краси... Викинув корінець, який тільки й залишився від сніжного кальвілю, й помалу рушив. Помітивши це, Люда запитала: «Вже їдеш?» – і на моє кивання додала: «Приїжджай ще...» Навіщо все це Вам пишу? Просто, як на мене, це показовий випадок. Хоч я щоразу дивуюся й не в змозі докінечно переконати себе в тому, що для них аж настільки важливе моє тихе милування ними...

(до Ігоря Расюка – 11 листопада 2000)

Хай кожне слово дається мені в муках, але муках – невимовно й неодмінно, тобто безвідносно жодного результату (либонь, писання заради писання!), прекрасних, казкових, райських... А яке то блаженство – читати книжку, усвідомлюючи, що писалася вона саме для тебе, й прилучаючись до вічної й вічно самотньої краси!.. А ще – іноді помічаю, що об'єктові споглядання дарую своїм милуванням радість!.. Тож – почуваюся закінчено щасливою людиною. За що мені таке? Чим я все це заслужив? Однак що далі, що виразніше настоюється моє щастя, тим рідше навідуються до мене ці питання, немовби відчуваючи свою нікчемність. Невдовзі, напевне, буде мені байдуже й те, чи спричинене воно, моє щастя, обставинами, а чи усвідомлення того, що життя – прекрасне, – цілковито залежить од характеру.

(до Володимира Кашки – 18 листопада 2000)

За оповіданнями Набокова раптом осягнув, який величезний вплив учинив на літературу й мистецтво Кафка. Щоправда, творчість останнього я не сприймав і, напевне, ніколи не сприйматиму. Бо писання не стало для Кафки рятунком. Здається, Кафка навіть про можливість для себе радості думати не міг. Невже з нею – болісніш, і Кафка саме так і рятувався – уникаючи радості?

(до Наташі Сологуб – 29 листопада 2000)

Коли бачиш, як за вікном падає перший лапятий сніг, душа завмирає в несвідомому передчутті невідомо чого.

(до Юрка Лантуха – 28 грудня 2000)

В середині листопада все натикався на одну брюнетку. Пробувала вона торгувати київським хлібом то коло клубу залізничників, то біля «Орхідеї», то через дорогу навпроти. Складалося враження, ніби після «Дімарка», де я її вперше побачив, вона весь час од мене тікає. Тоді, як завжди, я зупинився біля зебри пішохідного переходу, а вона метрах у трьох од мене чекала на покупців, чукаючи паляниці біля грудей, мов дитину. Я довгенько роздивлявся навсібіч, та передовсім, звісно, милувався нею. Як соромливо втішено всміхалася вона у відповідь!.. Коли я вже від'їхав і майже проминув малосімейку, раптом стукнуло мені в голову, що можна ж було запросити її на побачення... За двадцять дев'ять років мені жодного разу не спадало таке на думку. Й, можливо, вже втішений, розчулений, вдоволений клятою літературністю цього факту, так я й не зважився на дію, не повернувся, не запитав про зустріч...

(до Наташі Сологуб – 13 січня 2001)

Давно про те мріяв. І от, здається, зовсім не помітив Нового року як свята. Мабуть, тому, що все в мене щасливо усталено, все без змін, без подій, як завжди: писання, читання, втішання з племінницею Вікою, коли вона в нас гостює, а ще – прогулянки до парку, безпретензійні зазираання на дівчат... Мимоволі кожна хвилинка в мене налаштована на щось приємне, гарне, як передумова робочого настрою, – такий собі ніби безперервний творчий процес.

(до Ігоря Расюка – 18 лютого 2001)

В листі до Ортеги-І-Гассета на заклик бути активним у виявленні громадянської позиції й закиди на адресу тих, хто сповідує чисте мистецтво, Хуан Рамон Хіменес писав: «Тільки вежа відкрита на всі чотири боки...», – себто, як на мене, мається на увазі, що ми прекрасно знаємо про те, що діється навкруг, але у відлюдній підхмарній самотності, де не треба відповідати й лютитися від зовсім ненавмисних штурханів натовпу, відкривається людина (з того ж таки натовпу) іншим боком, можливо, й більш правдивішим.

(до Юрка Лантуха – 27 лютого 2001)

Торік списувалося мною все на високосність. Самоодурливо, але списувалося. І навіть не думалося, що може бути паскудніше, ніж є. Але сьогоднішня зима – то щось вкрай жахливе. Останні питання приходять. Ото й листи навіть не пишуться. Бо я вмю тільки про гарне писати. І не знати чому так важко. «Вітрило відчаю впіймало вітер». І докінецьна певність, що буде тільки темінь.

(до Наташі Сологуб – 2 березня 2001)

От уже й весна. Вчора навіть, так би мовити, відкрив читальний сезон. Побіля парку, щоправда, – до нього ж бо заїхати неможливо: біло-біло й невідомо коли розтане цей океан снігу... Одначе, читалося гарно. Певно, що книжка розкішна – листування Флобера (як же ж воно втішно ледь не на кожній сторінці знаходити висловленими неодноразово й самим пестувані думки!), то ще й сонечко пригрівало...

В січні на студентських канікулах гостювала вдома (о яка фраза! – гостювала вдома) сестра Наталка...

(до Ігоря Расюка – 5 червня 2001)

Цілий день іде дощ, тож змушений сидіти в хаті. А вчора, розмовляючи з Юрком, вирішив спробувати виїжджати влітку щодня, очікуючи, що кількість якимось чином обернеться якістю: повинна ж бо ВОНА колись мені зустрітися... Але ж як скоро розставила погода все на свої місця!



\* \* \*

## МОЇ НАТАШІ

«А чому, мамо, Наташа?» – «Подобається мені це ім'я. Не сумнівалась я, що буде в мене дівчинка, й іншого імені в мене не було.»

---

«Яка ж бо куца батьківська фантазія!» – писав я колись, ще й не помічаючи того, що, як наважуся я запитати в дівчини ім'я, то неодмінно чую одне й те саме. Чи щось у мені налаштовано на вас, а чи ви самі чимось мене притягуєте?.. Звісно, є й інакше йменовані красуні. Одначе, чомусь передовсім саме ви, Наташі, зрошуєте в мені, засіявши поглядом, усмішкою, оте дивне бентежжя, яке, мабуть, можна назвати коханням. Ну, якщо не коханням, то принаймні закоханістю...

---

Наташа Річардсон – чомусь на початок цього переліку пригадалася саме красуня-акторка. Але ж у якому фільмі режисера Романа Поланського в парі зі зразково аристократичним Г'ю Грантом так вона мене вразила?..

---

Чотири однокласниці.

В Дунаївцях три роки сидів за одною партою з Наташею Шwirло, Туською.

З Цюрупинська першою згадаю Наташу Ключко. Після школи була вона найактивнішим моїм кореспондентом. Часом листи її приносили лихі звістки. А хто ж бо торік повідомив мені про її смерть?..

У сьомому класі я вперше, мабуть, закохався – в Наташу Сологуб.

А з Наташею Клименко останні три чверті навчалися ми за одним столом. Своїми пишними сідницями як сміхотливо зносила

вона мої кнопки, шпильки, а одного разу навіть цвяха, в стілець забитого.

---

Наташі Савічевої – вродливої й веселої «онучки» моєї – вже років п'ять немає на землі. Хай там легенько ікнеться-перемигнеться її зірці в небі.

---

Одинадцятирічна Наташа з вулиці Фрунзе – давно вже доросла...

*Я готовий був почути це від Ігоря. Кілька разів її сусід приставав до мене з цим запитанням. Після останньої його спроби вже вдома знайшов я нарешиті відповідь і лиш чекав слушної нагоди. А тому, коли в дитячій уявленні про ідилічну усталеність світу ти теж поцікавилася: «Наречену маєш?» – мимоволі, мов сумлінно завчений урок, від зубів моїх відскочило: «Кому я потрібен?» – «Кому потрібний? – пауза. – Мамі... – триваліша пауза, але не набагато, лиш на кілька миттєвостей довша. – А ще – мені...»*

*З ціпком у руці і на протезі замість правої ноги, яку кілька років тому відрізало чи то трактором, чи то комбайном, застав мене дід Степан зненацька: «Гарно коляска їде?» Як завжди в таких випадках я простодушно й швидко відказав: «Добре», – не помітивши інтонаційної пастки запитання. Але ж поруч була моя Наташа, і на дідове зауваження: «А бодай би їх зовсім не було!» – вона прошепотіла: «А може, я ще їздитиму на колясці. Разом з Юрою»...*

---

Мов-перша-жінка –

*Ще зовсім юні, обом заледь по чотирнадцять, цілуючись на лавці (товстелезний стовбур тополі раптом рішуче відступив), вони так пристрасно, сміливо й зворушливо обіймалися, переплітаючись всіма своїми вісьмома кінцівками, – що турбувати їх, проїжджаючи повз, було ніяково й незручно.*

*...Знову сховатися за дерево, непоміченим розвернутися й виїхати з парку іншою алеєю...*

*Та ззаду саме до них підійшов юнак і, простягаючи апарат, а лівою рукою вказуючи на брюнетку під безбрамною аркою станції дитячої залізниці, попрохав хлопця сфотографувати їх. Ромео мій пішов, і за якусь мить я розгублено спинився перед його Юлією.*

*В короткому, легенькому, на кілька тонюсіньких бретельок сарафанчику в яскравих, сліпучих соняшниках (Ван Гог! – як звабливо і в естетичній активності радісно), обіперившись позад себе руками, спокійна й мила, вона сиділа нога на ногу й усміхалася мені... Я припускав, хоч більше, мабуть, сумнівався, що це – прекрасно й доречно. Та дивлячись у її очі, на її усмішку, в полоні доторку її аури, я виповнювався простою сокровенністю інтимності – що на цю ніжність відповісти в змозі тільки пестощі.*

– мов-перша-жінка, звісно, теж Наташа. Як вона тепер всміхається при зустрічах – поблажно заспокійливо, таємничливо й тепло, неначе й справді-таки щось було!..

---

Сватали мене теж за Наташу. Яюсь виїжджаю на прогулянку, – на тротуарі під магазином іграшок «Малятко» зібрався гурт молодих мам. Зауваживши мене, Ірина, що ми з нею колись ховалися на стадіоні від дощу, штовхнула під лікоть високу статурну подругу: «Он-о поглянь, жених твій їде...»

---

Конотопчанка Наташа квапилась на електричку...

*Озирнувся їй услід, як і кожній дівчині щовечора неподалік бістро. А вона обернулася, хвилю чимось вагалася й підійшла.*

*Великі з глибоких темно-коричневих докрузповіч прозорі сірі очі й блідо-рожеві виставлені ясна. Над переніссям та тричі на правій щоці рубцьоване зшиваними шрами обличчя. Між*

яскравим оранжевим топом та чорною короткою спідницею: в кільканадцяти сантиметрах від моєї щоки – голе гаряче тіло. – Доки, немов з малям чи з іноземцем, настійливо і невблаганно-співчутливо повторювалось-товмачилося нею, що, стоячи тут, я на когось чекаю, що мені, вочевидь, потрібна допомога, що вона й могла б мене підвезти...

Її благословенна невибагливість-практичність й естетські мої вереди – як горщик для борщу? Як половинки-складники міфічного платонівського андрогіна? – Бодай на мить. Впродовж оцього сполоху...

Зрештою, можливість рухатися на колясці просто продемонстрував і, начеб, заспокоїв її в тому, що дістануся додому самотійно.

Однак вона не вгавала й запитала, як звати... Та цього разу, нітрохи не стикнувшись із нерозбірливості моєї вимови, вмент зорієнтувалася довідатися, чи я пишу, й заходилася шукати в пакеті ручку. Порпалася між дорожніх кросвордів, майже безсловесних, метушливо й навмання, але таки знайшла і, прочитавши написане на кресах газети, назвалася сама: – Наташа.

Якоїсь миті раптом усвідомив, тобто спинився нарешті на тому думкою, – дивовижне, огорнене густим, немовби німбовим сяйвом, невідоме мені досі, чим далі пекучіше, чуттєве бентежжя внизу живота.

Написав, скільки мені років. Вона нащурено, поважно кивнула й, забираючи ручку, вдруге торкнулася до мене теплою рожевою долонею.

Може, пригостити мене морозивом?.. Може, я чогось хочу?.. Але ж не треба соромитися, їй буде так приємно бодай хоч чимось прислужитися мені...

Усміхнено, схиливши до плеча голову, вона припрошувала знову й знову. Тільки чи міг я чогось жадати, вже відчуюючи щокою жар, а на споді черева племінь?..

*Була 20:18, коли поглянула Наташа на годинник і повідомила, що поспіша на електричку. Їй треба в Конотоп, до чоловіка. Отак і мовила – до чоловіка, – немов про безпорадного й піклованого... Тоді рвучко нахилилася й поцілувала мене в губи. Всміхалася, мружачись виниклій клопітливості й розтираючи солодкий присмак помади; спитала, чи часто я тут стою, знову на мить задумалася, «Пока!» й побігла.*

---

Аж за тиждень, як родина, що квартирувала у нашій під'їзді останні півроку, виїхала, – принесла мама підчуте в магазині ім'я жінки. Впродовж цього часу бачив Наташу тільки п'ять разів і за третім разом чомусь здалося, що обличчя в неї таке, яке могла б мати ВОНА.

---

Ще одна одинадцятирічна пустунка. Живе біля парку й частенько намагається непоміченою підкрастися до мене, коли я читаю, і грайливо налякати. Цього літа саме з нею перебивався в другий парк. Хотілося Наташі, щоб я побачив, як вона плаває...

---

На першому бахмацькому спасівському ярмарку чомусь саме в неї купив на насипані мені в жменю мідяки морозиво. А навесні, як не було в барі клієнтів, виходила Наташа погрітися на сонечку, лукаво посміхаючись на моє ненаважування під'їхати познайомитись.

---

Повсякчас усміхнена, як моя «онучка», рудоволоса продавщиця іграшок на базарі. Якось побачив я в Наташиних очах переляк від можливості виникнення до мене почуття.

---

Років на п'ять од мене старша, поважністю на лиці заспокійлива, чорнява відпускниця з Чернігова. Принаймні, кілька разів зринало з її вуст це місто, як розмовляла вона з люб'язною тітонькою, що раз у раз вставляла в свою річ звертання. А я звіддалік милувався Наташею й ніяк не показував, що заступають вони мені дорогу. Зауваживши мене, красуня привіталася, а коли тітка пішла, взялася мене підвезти, з банальними, наївними розпитами нахиляючись, нависаючи наді мною зі свого ще й напідбореного зросту з таким теплом і ніжністю.

---

Вона торгувала шпалерами, і очі її плакали. Коли погляди наші стрічалися, Наташині прозоро-карі бурштинові очі водночас усміхалися й воложились. Чи то мені ввижалося в потребі вкотре закохатися?..

---

Коли на ранок по моїм приїзді до санаторію «Слов'янський» мав я незав'язаними кеди, трапилася мені першою Наташа. – Оце згадалося просте, але кінематографічно насичене, багате емоційно обличчя п'ятнадцятирічної дівчини.

---

А яку фантазію затишку подарувала мені білява Наташа з вулиці Петровського! Довгими листопадowymi вечорами буцім читаємо ми для двох її доньок найкращі дитячі книжечки...

---

В грудні не працювалося. А за вікном сяяло в морозі сонце, іскрився дрібнюсінькими скалками веселки сніг, і я щодня їздив на базар, де й розгледів свою передноворічну Наташу, десяту в 2002 році. Вона на мене не зважала, хоча, напевне, розуміла, що помітив я щось особливе й тепле в її блідому, притлумленому, мов сніг у затінку, флегматичному лиці.

---

Років їй п'ятнадцять. Та вже не менше чотирьох літ бачу її в парку з кавалером, спостерігаючи щемливе диво, як кохання перетворює тендітне безпорадне каченя на величну й спокійну щастям паву. Другого січня знайомі вітали її з Новим роком, назвавши на ім'я. Моя перша Наташа в дві тисячі третьому році, – що й подвигло мене до складання оцього переліку.

---

Думалося: згадавши на папері бодай про частину своїх Наталок, ніби поставлю шлагбаум перед цим іменем. Але ще безіменні красуні почали кимось звідусіль окликатися, й неоглядний рій Наташ ринув до моїх вух, неначе нетлі на світло.

---

Бабуся із дворічною онучкою кричали: «Наташа!..» – перед будинком, у якому живе хрещений. І на балконі четвертого поверху з'явилася чорнява молодиця, котру так тішить наша з її донечкою взаємна усміхненість.

---

Зупинився просто, щоб краще сісти в колясці, а жіночка, що торгує на базарі емальованим посудом і котрій на канікулах допомагає донька-старшокласниця, зауважила на те: «А Наташі сьогодні немає...»

---

Днями фарбувалися газові труби довкола нового білоцегляного чотириповерхового будинку по Першотравневій. І на надвіконній балці дев'ятого з сімнадцяти, тобто центрального, вікна на першому поверсі з'явилися жирні жовті літери – НАТАША.

---

Захоплено й Роман відгукувався про вроду Мішель Пфайфер, бачену напередодні у фільмі «Джиліан на 37-ліття». Її світлива усмішка взаємности... Роман пішов з однокласником, а я взявся до книжки.

Щось, певно, святкуючи, ховалося подружжя від дощу на естраді перед фонтаном, я ж хоронився на танцмайданчику. Як вона мене за стількома деревами й парканом зауважила, але коли лиш крапало, пригостила мене цукеркою «Мішель». Білокоса, білолиця, вона всміхалася просто огортаючи сяєвом, і мимоволі сяялося й мені десь із сонячного сплетіння (так ось чому – сонячне!) їй назустріч... Коли спитав увечері в мами: «А як звати дружину Олега, з котрим вам на роботі якось переплутали банківські картки?», то, звісно ж, почув: «Наташа...»

---

Наташа з будинку біля магазину сувенірів «Юлія». – Її мідно-розжарене волосся лиш побачу – пече мені долоні...

---

А ще ж бо є білявка...

Якогось далекого квітня він підхопив був її на руки й носив по парку. Того літа я часто подивляв їхнє уважливе взаємне милування. А потім вона зникла... Кавалер залишився, а вона кудись зникла.

Я впізнав її зі спини. За тим розкішним, заворожливо пишним, проте не кучерявим, а щось, може, від ледь збриженого плеса, світлим білявим волоссям, затишливим і майже запашним в мрійливому бажанні торкнутися, зануритися в нього...

Й обернувшись від читання об'яв на стенді, випишнена в тілі материнством (ліва рука на бильці дитячої коляски), уже вповажнена на лице заміжжям (справа чорнявий плечистий кремезень), як рада була вона мене бачити, сповиваючи стількістю ніжності й світла, мов бозна за ким скучивши за мною, як приязно і співчутливо усміхалася, увзаємнюючи розуміння безталанних жалів за нездійсненим, розрадливо подоланих замиренням з ними.

В останній свій приїзд, в липні дві тисячі першого року, підходила до мене. Розповіла, що поховали вони матір, що брат її теж, мабуть, поїде з Бахмача, що двійко в неї діток. Запитувала,



чи пам'ятаю, як років десять тому підвозили вони з мамою мене з кінотеатру? Юрко, з котрим красуня мене сплутала, щось таке пригадує, тоді ще, каже, про книжки вони балакали, але імени напевне пригадати не може, а ніби погрожує, що швидше за все – Наташа.

---

Паска. А тижні за три перед Великоднем чоловік другої в Бахмачі красуні, в моєму, звісно, баченні, котрий кілька років тому на мої зачаровані її вродою озирання на неї – обурено реагував: «Чого дивишся?!.» – подарував мені білі джинси. «Один раз проповзеш, – мовила мама, – і вже брудні будуть». – «На свята вдягатиму», – відповідаю і, заправляючи пасок, зауважую запах сонця й прального порошку: це ж бо Наташа, ім'я її підчув вербної неділі на базарі, штани прала, либонь, для мене...

---

– А чому ти їздиш на колясці? А чому в тебе ноги не ходять? А чому в тебе така розмова? А чому, коли ти говориш, в тебе вилуплюються очі? – вже проковтнута (от яку казку написав понад три сотні літ тому Шарль Перро!), проковтнута своїм зацікавленням до мене, запитувала чотирирічна Наталія, сама отак несподівано офіційно назвавшись, коли підбігла від супермаркету.

### НАСМИКАНЕ З ЛИСТІВ – 3

(до Наташі Сологуб – 30 червня 2001)

Я ладен, певно, тільки співчутливо прагнути здогадатися, як то воно в розлуці з Данилом, котрого вирішили таки брати до війська, Наташо, тобі самотньо...

(до Ігоря Расюка – 13 липня 2001)

Позавчора дочитав оповідання Бориса Віана, перед цим перечитавши романи «Червона трава» та «Шумовиння днів» цього французького на перший тільки погляд дотепника, а насправді – пронизливо самоіронічного самітника. Але ж, напевне, Ігорю, всі справжні письменники немилосердно у душі самотні.

(до Валентини Іллівни Мірошниченко, класного керівника – серпня 2001)

Вичитав у Василя Чумака рядок – ...Білі-білі душі нарцисів... – Атож, поет не приречений, а БЛАГОСЛОВЕННИЙ на самотність.

Давно вже не думаю, чи коли вийде книжка... Просто собі працюю. Цілком свідомий радості творчості. Процес писання дарує стільки втіхи, що це, мабуть, і породжує відчуття самодостатності.

Трирічна племінниця Віка вже турбує непростими доволі питаннями. Приїхав був до них на Спаса, храмувати. Віка вместила у мене на колінах і поміж іншим запитала: «А ти душу бачив?..» – Лиш як згадала вона, що там купалася, ошелешеність змінилася теплою усмішкою здивування: просто обладнав нещодавно мій брат-близнюк Сашко за сараєм літній душ...

(до Наташі Сологуб – 18 вересня 2001)

Ходить Віка в садочок лише другий місяць, а вже помітні ознаки впливу професійного, так би мовити, виховання і спілкування з однолітками: побільшало в її мові виразів як чемних, так і лайливих.

(до Володимира Кашки – 25 жовтня 2001)

Чи зрозуміло я висловлююся? Чи, може, над текстом ще треба працювати? Переписуючи одні й ті ж мініатюри впродовж років, я ніби вгрузаю і пробуксовую на місці. А хочеться саме ясності. Попри складність, чи то пак вишуканість, до якої я намагаюся прагнути, свого письма текст мій має бути перш за все зрозумілий. Хоча й читачеві, либонь, треба довіряти.

(до Юрка Лантуха – 22 листопада 2001)

Майже щодня бачимося з Васильовичем. В листопаді в нас відбуваються дивовижні розмови. Він працює над «Вежею», я переписую свої мініатюри, показуємо одне одному написане, тішимося здобутками й балакаємо. Так балакаємо, що маю враження, ніби впродовж тих півтори-двох годин, доки тривають наші бесіди, центр Всесвіту перебуває саме на кухні Кашки, де йому (Всесвіту), либонь, подобається, якщо такі розмови повторюються раз у раз.

Останнього дня за літнім часом мав нахабство ледь не годину милуватися красунею, що зносила до дороги зжатий її мамою на болоті очерет... Наступного дня в першій же запненій хустиною дівчині мені привиділася вчорашня незнайомка. І згадався японець Акутагава, – в «Думках пігмея» є міркування, яке означений мною в попередньому реченні стан характеризує як першу ознаку закоханости...

За два тижні по тому я не те, щоб відчував, передчував, – я просто знав, що зустріну Інну (каже мама, що саме так звати старшу доньку Ділової, котра працює в них на заводі в бухгалтерії), коли йтиме вона на електричку. І по Південній ми зустрілися. Проводжала її сестра. Віталися в один голос – вочевидь, Інна розповідала про мене. А, може, й сама хотіла мене бачити. І якраз через те я й знав, що її зустріну... Та, либонь, досить на сьогодні моїх фантазій.

(до організаторів концерту, присвяченого Дню інваліда – 1 грудня 2001)

Приїхав я сюди не для того, щоб про себе розповідати. Бо свою інакшість у цьому світі усвідомлюю не як інвалід, а як поет. Поети

ж тут, на цій Землі, ще непотрібніші, ніж інваліди. А можливо, поетові потрібність і непотрібна. В самотності зі світом хоча йому нічого не дано, зате усе даровано. Та й окрім того, свій фізичний стан я зовсім не розглядаю як велике випробування від Бога, як про те мені мовила кілька днів тому бальзаківського віку жіночка в окулярах. Не знаю, може, поетами й народжуються, та на власному досвіді переконався, що поетами ще й стають. Не певен, що я сам того хотів, в мене просто не було іншого вибору. Тобто, коли був би я здоровою, «ходячою» людиною, то не писав би я віршів, не болів би мені світ і не намагалися б ми одне одного втішити. Тож інвалідність моя, хай як не дико тут це прозвучить, – велике благословення, якщо, звичайно, благословення потребує якихось означень. Намагався я це пояснити й отій проповідниці якоїсь із протестантських церков, але вона мене не зрозуміла, боюся, не тільки тому, що не розбирала моєї вимови... Просили мене також, щоб я привіз свої вірші. Я привіз. Цілком свідомий того, що вони тут абсолютно зайві. Чи ж не знати мені, провчившись дев'ять років в інтернатах, задля якої великої галочки проводяться подібні до сьогоднішнього заходи. Але приїхав я на концерт, послухати музику, помилуватися-потішитися діткам і спробувати їм подякувати. Власними творами подякувати. Я й відібрав ті з них, де йдеться про дітей. А втім, нам непотрібно слів, ми прекрасно розуміємося й без них, просто дивлячись одне одному у вічі.

(до Наташі Сологуб – 8 грудня 2001)

Так гарно мені, Наташо, що коли на тижні приїжджала додому сестра, мовив Наталці таке: аби бодай кілька відсотків од того світла в душі, яке я відчуваю останнім часом, якимось дивом змогло матеріалізуватися, були б ми чи не найбагатшими людьми в світі...

(до Володимира Кашки – 19 грудня 2001)

Ганебною чомусь видається підготовка до можливих похоронів у сім'ї, і навіть розуміння того, що член сім'ї й сам давно хотів полишити цей світ, відчуття провини не знімає.

(до Володимира Кашки – 31 грудня 2001)

Передноворічний вечір. Третій день удома сам. 29 грудня померла бабуся. Вчора поховали. Було їй 94 роки й три дні. Як, мабуть, і всі старі люди давно вже просила вона смерті. Тільки хотіла баба Настя померти влітку, щоб не завдавати клопоту копачам та щоб і я міг провести її в останню путь...

Учора довго не вмикав світла, дивився у вікно на хату під гоголівською сніговою стріхою, і разом із сутінками настоювалася, прибираючи, немовби добрий чай, дедалі витонченіших ароматів та смаків, якась тиха ніжна тужність. А сьогодні вирішив написати Вам листа. Бо ще й зараз виповнюють мене відчуття вдячності за те, що було, й за те, що буде.

(до Ольги Апанасенко – 20 січня 2002)

Дозволю собі переглядати тільки гарні фільми, все інше на телебаченні мене вже не цікавить. З роками намагаєшся бути ощадливішим, менше розпорозуватися на дрібниці, зосереджуватися на головному, – певно, розумнішаєш. Тож уяви, Олю, як було мені втішно прочитати з твого листа, що ось і ти в собі щось подібне зауважуєш. А то було я аж злякався, що те трапилося тільки зі мною, бо всі, кому я розповідав про «розумнішання» своє, дивилися на мене якось насторожено...

В грудні померла моя друга бабуся, батькова мати. Хоч була баба Настя дивовижно старенька – прожила 94 роки – і останній місяць ми відверто знали, що невдовзі вона помре, а все якось дивно, що її вже немає... Вчора було Водохреще, мама, як завжди, ходила в церкву святити воду. А повернувшись, так і залишилася вдома, не понесла свяченої води бабуся...

(до Володимира Кашки – 1 лютого 2002)

«Якщо ви раптом зустрінете Маленького принца, то якнайшвидше, будь ласка, повідомте мені про те», – звертається Екзюпері на закінчення своєї казки до читачів. Напевне ж, мріялося льотчикові-письменнику, щоб був у нього син. А може, він його вже й мав, тільки не знав Екзюпері, де той знаходиться, і прохав

його таким чином відгукнутися?.. А чи й просто – сподівався автор допомогти комусь із хлопчиків пригадати, що він і є Маленьким принцом, котрий знову повернувся на Землю з далекої планети.

(до Раї Панасюк, шкільної подруги – 8 лютого 2002)

Найпростіше порозумітися з дітками. Вони дивляться на мене ще припишкніше, аніж я на них. От і сьогодні, в сутінках, коли я її зовсім не міг розгледіти, окликнула мене чотирирічна Ліза. Й було мені, та й зараз, коли пишу про те, знову так ніжно й щемно... Позналились ми з нею в перший день минулорічного літа. Дівчинка тоді так здивилася на мене, що мама її мусила гукнути: «Лізо, обережно: попереду стовп!»

...Живемо ми, мабуть, бідно. Мабуть – бо я на те не звертаю уваги. І навіть якби й хотів, не зміг би про те трішки більше думати. Таки маю гріх – вважати естетичні питання значимішими за проблеми матеріальні.

(до Юрка Лантуха – 13 лютого 2002)

Теж сиджу в хаті. Третій день. У неділю повертався з парку – фантастично рано почав я в цьому році читальний сезон! – та додому не доїхав, обламався. Лівий важіль узяв та й відвалився, треба варити. Обламався, звичайно ж, не без пригод. По Жовтневій. Проти двору десятирічної Каті. І наче так треба було, щоб вона саме вийшла. Та як довго вмовляв я її зателефонувати й повідомити моїм батькам про аварію!.. Потім ми довгенько розмовляли. Раніше запитувала вона мене «в дитячому уявленні про ідилічну усталеність світу» – чи я кого кохаю, чи є в мене наречена? А того вечора видала: «Чи не хотів би ти одружитися з маленькою дівчинкою?..» А в мене в сумці лежала «Лоліта» Набокова! І буває ж таке...

(до Володимира Кашки – 2 березня 2002)

До того якось гарно, щасливо-світло, що й працювати зайве. Либонь, щоб отакий стан у собі викликати, я й сідаю щоранку до письмового столу, а це – просто його вже маю.

...Ось пройшли видною мені з вікна частиною вулички Оксанка з Сашком, вродливі двадцятирічні закохані. Є ще їхні ровесниці Лена й Наташа. Минулого літа не раз у парку опинявся в їхньому товаристві. Й відверто цікаво було спостерігати за їхніми розмовами. Спокійна, бо закохана, Оксана. Агресивна в радше вигаданій образі на чоловіків Наташа. Дотепна, іронічно-спостережлива Лена. І симпатичний флегматичний Сашко, хоч Оксанка каже, що моє враження оманливе... Щойно оце їх побачив, подумав: забери ж у неї сумку! – як Сашко, поправивши шапку, те й зробив.

(до Наташі Сологуб – 2 березня 2002)

Знайомий з десятирічною Катею ось уже з рік. І майже щоразу при зустрічах запитує вона про мої сердечні справи. Іноді мені здається, що те її турбує більше, ніж мене самого.

(до Юрка Лантуха – 5 березня 2002)

«Кращі з них самі призначають побачення», – Бувар із Пекюше, а Флобер зі мною діляться досвідом.

(до Володимира Кашки – 8 березня 2002)

Позавчорашня наша зустріч була короткою, але розмова вийшла затишливо-інтимна і взаємно вдячна. Що не тільки Ви є в моєму житті, а і я у Вашому, – те я, напевне, розумів давно. Але два дні тому говорили Ви про те так щиро болісно, що мені до щему, до сліз було дивно, що я виявився спроможний стати аж так свідомо-долевдячно потрібним для когось. Це не та родинно-самоочевидна безумовність, як у випадку з мамою. Наша з Вами, Васильовичу, взаємопотрібність того екзистенційно-етичного порядку, яка цілковито, принаймні хоча б у такі хвилини, виправдовує мій прихід у цей світ.

...Поетичність – час після етичності, періодом етичності зроджений. Отже, поетичність – це стан, коли етичність є самоочевидністю, як для життя – повітря, коли всі зусилля, мабуть, спрямовані на прекрасне.

(до Володимира Кашки – 10 березня 2002)

А вчора, Васильовичу, Ваша звірлива щирість спричинила в мені екзальтацію впевненості щодо спроб із протилежною статтю: якщо з Вами мені так поталанило, то, можливо, знайду я й ту, котра почуватиметься зі мною так щасливо, як те мені уявилося в розділі «Кажеш, Юрку, ВОНА таки десь є?». Щоправда, зараз мене знову обсіли вагання й сумніви. Але тепер це стан, якому передувала впевненість.

(до Ольги Апанасенко – 8 квітня 2002)

В парку, в затишку від вітру, на веснянім сонечку так мені гарно сидиться з книжками. Хоча, можливо, читаю так багато через те, що серед нового-незнайомого читання не знаходжу чогось цікавого, такого, що було б мені близьке, у що вартувало б, на мій погляд, пильно вчитуватися. І знову тягне повертатися до Флобера, Набокова, Хіменеса, Гріна, Мелвіла, Буніна й т.п.

(до Володимира Кашки – 13 квітня 2002)

Був у мене серед березня день, коли раптом виписалися аж три мініатюри. І так я себе дивно почував після того: чомусь хотілося, щоб мене хтось похвалив. Безвідносно того, чи розуміє той хтось за що. А просто – за закінчення роботи.

(до Наташі Сологуб – 19 квітня 2002)

Тиждень тому і я пробував з'їздити на цвинтар, де поховані дві мої бабусі й дідусь. Дорога туди не асфальтована, але весна рання, та й дощів не було ось уже майже два місяці, тому багнука висохла, і я зміг проїхати до могилок. – Сідало сонце в уже напукнуту березу, що самотньо росте на протилежному кінці кладовища, було тепло, тихо, спокійно, і мені чомусь як ніколи розмовлялося з моїми покійними рідними, особливо з бабою Настею, що відійшла в кінці грудня і котра була мені дуже близька.

...Весна – й авітаміноз. Щоб їх пережити активно й плідно, треба з чогось черпати енергію. Либонь, таким її джерелом оце тепер, у березні-травні, і є кохання. Ось тому, мабуть, весну й називають порою любови. Любов просто рятує від оцього депресивного



настрою, спричиненого, як твердять лікарі, нестачею в організмі вітамінів. – І кохати – хочеться. Навіть здається, що до того спроможний, але, видно, сумніваюся, чи гідний того... Ось позавчора бачив дівчину. Деся із півроку з нею ми вітаємось. Замітала вона ганок магазину, в якому працює. Хотілося запитати: як тебе таку гарну звати? – тобто спробувати познайомитись. Але чомусь не під'їхав і не промовив жодного слова...

(до Ігоря Расюка – 5 травня 2002)

Рибалив і я з Хемінгуеєм. Щоправда, пам'ятаю про те тільки тому, що повість його вивела мене на Мелвіла, проза котрого – вся, а не тільки знаменитий роман – одна з найприхильніших до мене риб, що катають мене на своїй спині в океані мрій.

(до Наташі Сологуб – 28 травня 2002)

Тим часом намагаюся жартувати, мовляв, то в мене рік такий, коли все ламається. Стара коляска – двічі, нова вже тричі, чотири місяці магнітофон не працює, стоїть несправною друкарська електрична машинка (цього листа, Наталочко, пишу тобі на механічній, подібній до тої, яку приносив у восьмому класі – може пам'ятаєш? – нам у клас Іван Олександрович Тільний і яку я досить швидко поламав, коли дійшла вона до мене останнього, невдало якимось ударивши по клавіші «с», що вона відламалася). Коли ж буде змога машинку й магнітофон полагодити – невідомо...

Щоранку, звісно, ж сідаю до своїх паперів. Але – не працюється. Неробочою видалася в мене цього разу весна. Від того якимось порожньо на душі й сумно. Бо ж писання – чи не єдина в мене можливість рятунку від самотності, тобто життя без кохання.

(до Володимира Кашки – 19 липня 2002)

Механічний мій годинник геть захандрив, і мама купила мені електронний з фосфорним циферблатом. Уночі світиться. І мені уявилася картина: чорна кішка з очима-годинниками. Чи, може, уже хтось таке малював?

(до Наташі Сологуб – 20 вересня 2002)

Дружина дорікала чоловікові, що той не привіз кофту. – І було мені прикро. І за нього, що такий забудько. І за неї, що виказує. І за себе, що став свідком цієї сцени.

(до Юрка Лантуха – 21 жовтня 2002)

В суботу, позавчора, Наталці виповнився двадцять один рік. Цього разу приїздила на день народження додому. Подарував сестрі ВІДЧУТТЯ, що в жовтневому числі «Кур'єра Кривбасу», мабуть, надруковано цикл, їй присвячений. Ну а що ще міг я подарувати?..

(до Юрка Лантуха – 18 листопада 2002)

Ох і розірився я вчора. Стриму не було моїм фантазіям. Дійшло, Юрку, навіть до того, буцімто пишу я до тебе листа, і в ньому така фраза: а ми вже вагітні...

(до Володимира Кашки – 23 листопада 2002)

Ваш дворовий Рябко, і не стільки тому, що він дуже старий, здається мені, незнайомцям гавкотом не погрожує, а просить-благає його не чіпати, бо хтозна, що в тих незнайомців на умі...

(до Юрка Лантуха – 28 грудня 2002)

На мене, Юрку, щось найшло. Кажу так не тільки тому, що практично безперестанку пишу, – радше: безперестанку живу. Я ніби весь час налаштований на сприйняття, емоції постійно прагнуть і постійно отримують катарсис.

(Лесі Дмух)

Оце б набратися сміливості, забуть про заїкання та невиразність своєї вимови й подякувати он тій молодій мамі, що вона, на відміну від інших батьків, не волочить своє дитя, а ступає неквапно, обережно, ні на сантиметр не випереджаючи, і видається, ніби це дівчинка, щойно навчившись ходити, веде маму. – Так само зворушливо уважно до доньчиної ходи прогулювалася під моїм вікном красуня із сусіднього будинку. Що бачив я те сім років тому тільки крізь шибку, то видавалося мені, наче всю оту материнську вдитиненість я собі просто вигадав.

---

– Ви так на мою доцю дивитесь!.. – Немовби в юності вигадуваним – зраділа-втішена, й іскристо, безтурботно сміючись, аж зневагоміли сидори й розправилися плечі, – сорокарічна миловида жінка, запнена начебто як і всі мами сірою пуховою хусткою, перш ніж зникнути позад мене услід за дівчиною не вельми широко прочищеним від снігу тротуаром, вигукнула раптом під саме вухо: – Ви так на мою доцю дивитесь!..

---

Вчора Оксані з бактеріологічної лабораторії говорив, що коли її бачу, то чомусь хочеться всміхатися. А сьогодні виходить вона з магазину:

– Оце хотіла купити крем для рук. Але ні в аптеці немає, ні в «Кароліні». Зайду ще в рибний.

Ну, звісно, рибки теж мають доглядати за своїми руками, золотенька моя!

---

Втоптаний учорашній сніжок блищить на сонці, мов скло. Дівчатка-третьокласниці йдуть попідруч, а хлопець їм на втіху за кожним кроком намагається підковзнутися. Сміх не стихає, рум'янощого розцвітаючи на морознім вітрі. Озираючись на чергове па-

діння, смаглявка обертає подружку довкола себе, наче в танці, але підставляє плече, й та не падає, а поправивши майже непомітні в тонкій металевій оправі окуляри, продовжує співати: *Only you...*<sup>3</sup> – і на англійським «ти» витягуються губки на круглому матовому личку немовби в довгім поцілунку.

---

Мила моя Раю!

Як хочеться мені з Вами поговорити! Але не дозволяю собі того... Та й – у Вас постійно покупці чи безкінечні обліки. Коли ж Ви все-таки знаходите мить до мене вийти з магазину, заморожений Вашою вродою й привітністю, я геть про все забуваю й не ладен до купи й речення стулити... Й ось уже майже рік що третій день виїжджаю я з дому РАЮвати, себто Вас бачити. Тож хіба я можу змерзнути, як Ви мене, Раю, сьогодні знову запитували? А дев'ять днів тому, коли перевдягався я після прогулянки, була мені взагалі найсміливіша в моєму житті фантазія. От аби зважитися, думалося, запитати в Раї, чи вона заміжня? А почувши: ні, – запропонувати їй вийти за мене заміж... Але чи маю я право на такі розмови? Так поводитися, звісно, мені не дозволено. І тому, либонь, вже досить того, щоб Вас бачити й ураз про всяку дурницю забувати...

---

Сніг, здавалося, не падав; небо зранку опустилося й розвісило поде-не-де цяточки білого мережива... І щічкою зачепилася найбільша сніжинка. На рясному гроні ластовиння вона лоскїтливо розтанула, й личко дванадцятирічної Наталочки засвітилося рум'янцем усмішки.

---

(ожеледиця)

Мені, мабуть, теж було прикро й боляче... Обтрисивши шубку, поправивши портфель за спиною, дівча завстидалося, крізь сум'яття вдячності всміхнулося й тихо привіталося.

---

<sup>3</sup> Тільки ти (англ.).

---

(бахмацький амур)

З гірки я промайнув повз нього. На містку, над ще не скреслим безгомінним струмком, сиділо шестирічне, либонь, хлоп'я. В «домашньому». Чоботи завеликі, чи не батькові. Штани в латках. Курточка засмальцьована, на лікті подерта. Недоладна шапка насувається на очі, ховаючи байдужий смутний погляд. А в руках з прибережної верби лук та кілька покручених стріл.

---

Мов тихий квітневий вечір – лукавинка Південної вулиці... Спершу сам наздоганяю дівчат, нагору – вони мене. Далі знову спуск – і знову підйом.

---

Свої таємні спостереження німфеток означає Гумберт у Набокова як «односторонні мініатюрні романи». – Мої ж дівчатка немов самі прагнуть, щоб я ними милувався. Як же ж бо інакше пояснити те, що Оленка з вулиці Петровського, вдаючи, ніби їй саме по дорозі, хотіла б, напевне, щоб провадження мене до повороту ніколи не закінчувалося, а третьокласниця Віта, либонь, кружеляла б довкола мене велосипедом на площі Богдана Хмельницького вічно? Хіба що витлумачити тим, що просто сам я все це саме як взаємність мініатюрних романів і волю сприймати?

---

Мода... До нас із Парижа дісталася. А назад?.. Чи вибереться коли з Бахмача? Від святої його картоплі – посадити, прополоти, осипати, вибрати. Від звичної землі під лакованими в перламутр нігтиками наморених дівочих рук.

---

(занесений)

Як невчасно виїхав я зі стадіону!.. – Присівши на узбіччі навпочіпки, юнак висаджував із рюкзака на свіжу квітневу траву біло-чорного kota. Далі погладив його, зав'язав заплічник, якого

почепив на спину, й пішов. Кілька разів озирався. Вусань сидів непорушно. Лиш дочекавшись, коли промину його, неквапом перейшов через дорогу і задріботів по тротуару. Але стіна із сірих, ще не білених після зими бетонних плит ніяк не закінчувалася, і кіт зупинився й почав роззиратися. Крізь прозору, ледь напукнуту липу всміхалося сонце, цвіли кульбаби, дзижчали бджоли, а метелик пурхав безгучно й барвисто. З тим я й залишив, наближаючись до П'яти Кутів, пухнастохвостого дослідника. – І раптом він закричав, тягнучи за собою в провалля усвідомленої покинутості, мов дитя, котре щойно прокинулося в порожній кімнаті, й пазурами переляканого голосу роздираючи мені душу... – Я інстинктивно обернувся: кіт перебігав назад і за мить зник у куцах скверу Слави.

---

Вже народитися Танталом. Про покару богів навіть не здогадуватись. А без поезії Езопа щасливо обходитися. Недосяжність плоду – просто даність, як і п'ять пальців на руці. Коли й намагатися щось дістати, то краще вже тягнутися за зеленим виноградним гроном.

---

(розмови з Катєю)

– Seven years and six months! – Humpty Dumpty repeated thoughtfully. – An uncomfortable sort of age. Now if you'd asked MY advice, I'd have said «Leave off at seven» – but it's too late now.

– I never ask advice about growing, – Alice said indignantly. – I mean, that one can't help growing older.

– ONE can't, perhaps, – said Humpty Dumpty, – but TWO can. With proper assistance, you might have left off at seven.

*Lewis Carroll. Through the looking glass* <sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> – Сім років і шість місяців, – повторив у задумі Лусну-в-Друзки. – Який недбалий вік! Була б ти ЗІ МНОЮ порадилась, я сказав би тобі: «Зупинися на семи!» Але тепер уже пізно.

– Та ж це від мене не залежить, – мовила обурена Аліса. – Всі ростуть! Не могу ж я одна не рости!

– ОДНА, мабуть, що не можеш, – сказав Лусну-в-Друзки. – Одначе ВДВОХ – куди простіше. Гукнула б когось на допомогу – та й упорала б усе це діло до семи літ!

Л'юїс Керол, «Аліса в задзеркаллі»(англ.).

дівча ладнає  
то на носик то на щічку  
цятку на дзеркальці

Зимою на межі тисячоліть ми придивлялись-усміхалися одне до одного, зрештою, почали вітатися, а на Великдень познайомились.

Личко – гарне, миле, кругле, очі – великі, теплі, волосся й вії – розкішно довгі... – Але як тішили Катю мої вбогі епітети! Їй воліючи їх чути знову й знову, – радісно ніяковіла, сміялась і ніби танцювала, не в змозі встояти на місці.

Тоді ж подобалося їй бавитися моїм ім'ям. В голосовій її транскрипції виглядаючи приблизно так: Йі-гоо-ко-о..., напрочуд легко воно нею забувалося. І Катя щораз перепитувала, як мене звати.

Місяців зо три Катю не бачив, буцімто плутаючи її з вигаданою нею собі сестрою-близнючкою Анжелікою.

«А як ти ходиш в туалет?» – спитала Катя, щоби сором'язливо усміхнутися на відповідь: – Так само, як і всі хлопці...

«Не смійся... Я кому сказала: не смійся!... Якщо ти не перестанеш сміятися, я піду додому і більш ніколи з тобою не розмовлятиму».

Впродовж першого року знайомства стільки розповідала Катя про своїй подружок. Що кохає мене Настя («Тільки це – по великому секрету!»). Що розпитувала про мене Юля. А чи пам'ятаю я Аню?

Аж одного передвесняного вечора чекаємо з Катєю моїх батьків. Саме проти її двору, коли повертався з парку з укотре перечитованою «Лолітою» в сумці, відламався в мене в місці з'єднання з каркасом коляски лівий важіль. І щойно мали загорітись на стовпах ліхтарі, спитала Катя: «Ти не хотів би одружитися з маленькою дівчинкою?»

Катя на повороті до Юркового переїзду. Хвилин за сім під'їхала велосипедом висока, струнка і мовби власному сяйву примружена сорокадворічна жінка. «Гарна в мене мама?» – Поливаються квіти

чи годується папужка в клітці на підвіконні, щоразу, як проїжджаю повз їхнє вікно на другому поверсі, поруч з пані Тамарою з'являється донька привітатися зі мною.

«На ще й третю – на щастя, – пригощає мене сливами й відповідає: – Щастя... щастя – це удача. Як: і що таке удача, ти не знаєш? – І – без паузи: – Удача – це коли везе.» – Везе мене, Катрусю, везе.

– Чи не в твоєму, Катю, класі...

– Даша!?. Чи про кого ти говориш? Але ж волосся в неї не біляве, а жовте... Ще кажеш, комір її темно-зеленого пальта такий ніби розвійливо-пухнастий, а її мама торгує на базарі крупами, борошном, цукром?.. Ні, не Даша, не Даша... То: як її звати? Не скажу!

Накатавшись і тримаючи лижі в руках, від першої школи переходила Катрусю через дорогу. Мав у сумці повернутий сьогодні дівчатами на базарі журнал і вирішив показати й Каті публікацію в «Кур'єрі Кривбасу». Щиро тішилася, читала, хвалила.

Впала сумка. Піднімаючи її, Катя зауважила в ній листа. Як я не протестував, вона – немов не чула – розгорнула аркуш і почала читати. «А кому це ти пишеш? Скільки їй років? Давно ти її знаєш? Та ти в неї закоханий! Вона твоя наречена?» – «Ой, Катрусю, кому я потрібен?...» – «Мені!» – «Ну хіба що тобі». – «Та не хвилюйся, Юро. Віддаси ти їй свого листа!» – І все це сміючись, радіючи, дивуючись, немов – благословляючи.

«Ти не ображаєшся...» – «Катрусю...» – «Не перебивай! – ... що я минулого разу не підійшла? Батько сказав, ти сам бачив, щоб стерегла санки біля універмагу».

– Даша, Юро, до речі, чомусь не любить, коли її називають Даринкою...

«Ху-ух!.. Ледь наздогнала. Ти ж просив віршики мої. Побачила тебе у вікно й хутенько кинулася вдягатися. А ти вже он аж де – біля гуртожитку. Додому? А це не зачекає? Проведеш мене? Ну то розвертайся... Ууу-уу! – який гідкий сьогодні день! Коли вже він закінчиться... Як мені нудно! Зараз заплачу! Пхи-пхи... – Та враз –



плечі розправилися, спина виструнчилась, і почала моя приятелька себе заспокоювати: – Ні, Катю, плакати не будемо. Не бруднімо собі личка. Візьмімо себе в руки! Все добре. Ось так... – І, зрештою, підсумувала: – Це ж треба бути такою поеткою...»

Катрусина казочка... З розгубленими, зняковілими дівчатками Кет, Марі, Софі і Царем Космосу (чи не перевтіленим Чарльзом Латвіджем Доджсоном? – Каже ж бо Катя, що про Алісіні пригоди в Задзеркаллі читала): – У нас одружуються в сім років.

А березень – зимує, завірюшить. Знову здибалися в мороз і вітер. Провівши до двору: «Катруню, ти – змерзла. Йди до хати». – «До хати?.. Так, змерзла. Але я ще трішки хочу з тобою поговорити». – І гімназистка сьогодні перестала бути на рік старшою. В липні їй виповниться одинадцять.

В просвітку між двоповерховими будинками духмяним рожевим яблуком гаснув передспасівський вечір. «Приїжджай до нас на перше вересня». – Але що я там, Катрусю, побачу? Був би я директором школи, спини не застували б мені свята...

– Я не хочу втрачати подружок, з котрими дружу з першого класу, а вони кажуть, – говорила Катя в переддень жіночого свята на початок нашої четвертої весни, – що коли я з тобою розмовлятиму, то вони зі мною не будуть дружити. Тому я й уникаю з тобою балакати, вітатися, помічати тебе. Але знайомі ми не один рік, і як часто, проминувши тебе, чомусь почуваюся трішки сумно... Одначе, ти не звертав увагу на те, що коли ми з тобою бесідуємо, перехожі якось дивно на мене дивляться? Аби це не було снігу, ти міг би проїхати на шкільне подвір'я, там би ніхто не заважав нашій розмові...

Шибку на другім поверсі дзеркалило сіре березневе небо, й ловив Катине лице на тлі відображуваного склом стовбура липи. Канікули, а в Каті нежить. Коли, під'їхавши, кивнув, щоб виходила на вулицю, захопила носовичок і чхнула. А потім довго не відпускала від свого вікна. Щойно брався за важелі, здіймала Катя руки, обурено супилася, мотляла головою, – маючи напохваті показати

мені дитячу газетку зі своєю публікацією, книжку, яку зараз читає, численні свої іграшки й малюнки чи пухнасту ніжно-кремового кольору кицю Мусю, що саме нагодилася до пестливої господарки.

---

«Якнайщасливіше, щонайдовершеніше дитинство» Набокова... – Сестри тільки були молодшими від нього; а що дивилися за ним няньки-бони-гувернантки, то не потребувалося батькам часом запрошувати в пообіддя чи на вечір приглянути за хлопчиком вдвоє, втроє, вп'ятеро старшу сусідку-німфетку.

---

Мов рада моїй радості її бачити, вже на шість років старша Оксанка –

*Незбагненна манливість личка – й неможливо не всміхнутися. І дівчинка всміхається у відповідь. На щічках з'являються численні ямочки, а в очах елегійне, тихе розуміння.*

*Їй, певно, й десяти немає. А звать Оксанкою, як підчув я з розмов її меншеньких сусідів, братика й сестрички, з котрими вона часто бавиться під двором.*

*Оксана усміхається й відводить погляд лагідним, повільним поворотом голови. Чи піднімає брови, увібравши шию в плечі, мовляв: ось бачиш воно як...*

– на шість років старша, всміхалася Оксанка так лагідно й зворушливо, викликаючи тобто якусь ніжну вдячність вдячної ніжності, що з нею негайно щось мусилося зробити, – бодай ось так тавтологічно вбого ословити...

---

(Інні та її родимці-бородавці над правою бровою біля перенісся)

Чи в мене й справді жодних намірів, окрім естетичних? – Скільки ж бо разів бачив я, як набирають красуні з криниці воду, й лише далеко згодом, іноді через півроку, прозрівав, що можна ж було попросити напитися!

---

«А мене...» – проходила думка, коли минав дівчину, що пестила загривок козеняті і з того муркливо усміхалася.

---

Фонтан у парку давно не працює. – І якогось квітневого сонячного післяуроччя, залізши до середини і здершись на викладені в центрі гіркою гладенькі валуни, помаранчевокоса дев'ятирічна Оксанка танцювала-роздягалася перед двома своїми однокласницями. І лиш спустивши з лівого плеча сорочечку, раптом сполохано мене зауважила.

---

Перший день літа. І ніби потепліло. Й зустрів Катю. І збагнув, чому травень аж так був холодний: щоби за курточками-светрами якомога довше не помічав я, що дівчинка почала перетворюватися на дівчину. Чарльз Латвідж Доджсон саме оцього й боявся: коли в них розпукуються ще одні очі. Дівчинка – приятелює, а дівчина вже вирізняє-чує в чоловікові представника протилежної статі...

---

Альона-Олена-Єлена – Єлена Прекрасна. – Чомусь виланцюжилось, коли почув її ім'я, зважившись якось про те запитати. Щоправда, назвала мені його подружка її Оля, бо красуня відмовила: «Яке це має значення?..»

В червні її не бачив. Либонь, була в селі в бабусі-дідуся, чи й десь у таборі відпочивала. Натомість почала вітатися, сяйливо при тому всміхаючись, аж сміючись, мила білява жіночка. Коли здибалися коло її подвір'я, поставивши велосипед, за якусь мить окликнула вона мене, общипуючи нігтями – ну майже як в одній моїй мініатюрі! – шпичаки на пурпуровій троянді з краплинами вечірньої роси на пелюстках. «Це – Вам. Ви ж бо завжди вітаєтесь з моєю донечкою Леною».

Звернув на восьмикласницю увагу минулої осені, і тим, здається, пробудив у ній здогади, що вона вродлива.

---

Коли було між нами в перпендикулярній точці метрів п'ять, запнена від сонця білою косинкою й білюсінька до п'ят в сіро-жовтавому в ромбик бікіні осипальниця картоплі, з моєю болісною в потребі проїжджати тут саме зараз соромливістю, що бачу високі пишні сідниці, гладенький пухкий живіт, з моїм зніжковінням кокетуючи-всміхаючись, перев'язувалась із широко розведеними ліктями.

---

В просторій з широченною горловиною блузці тьмяно-абрикосових тонів й о тій порі хмільности, коли, мов на затертій платівці, на язиці й у чині невідчепливо ворочається одна й та сама фраза-дія, – аби, таки второпавши й моє ім'я, виповнити знайомство, нагиалася Лена просто до мого рота. –Отож, Юрку, перса. Пам'ятаєш, розводився ти, напередодні, певно, обчитавшись, і про форму краплі? Саме такі, здається, й відкрилися мені в Лениній пазусі: з крупними й темними, наче ягоди на вишні-володимирці у вуличці до парку, що кілька з них хвилин п'ятнадцять перед тим зірвав я, прихиливши гілку, просто губами, й такими ж, мабуть, пружними й соковитими сосками там, де краплина відблискує проміння.

---

Не відмови боюся, – блакитним топом безбюстгальтерно пружно випнутої, притілено прозорошортикової, в тридцятип'ятиріччі фізіологічно хтивої... Але тримаю звабливицю назирці – в парку, Богдана Хмельницького площею, між дерев'яних будівель четвертої школи. І жодних ознак ерекції. А тільки серце мовби стислось-обважніло й перемістилось-повисло в точці катетів проти курчавої від пупка до лобка гіпотенузи, де вилушилось, наче зерня, промінцем, – і м'яка світанкова блакить густішала, сяйливіла, росла якось непомітно зосередженою цілковито на ній увагою всього мого ества й, поволі підкрадаючись до діафрагми, лоскотавила теплим тугим тремтінням кожну мою клітинку, і ядра в них роз-

гойдувались, калаталися, неначе сміхом захлинаючись, в напівпритомний, гіпнотичний резонанс блаженства. – Й було цього аж більш ніж досить. Та ще й немов нашіптувалося: не квапся: щоб написать про те, спізнаєш ти й тілесности...

---

Дедалі яскравіючи, мов живлячись моїм зростаючим захопленням її чарівністю, усміхнення красуні майже сонцилось. Коли ж я озирнувся їй услід, вона, Юрку, аж запищала...

---

*...под наитием неги...*

*Г. Флобер, «Иродиада» (пер. И. Тургенева)*

Верескливий зненацький регіт на сороміцький, безперечно, жарт одірвав мене від танцю Саломеї. – Качиним поважним перевальцем аж ген по шпалах дитячої вузькоколійки оминали дівки ковбанню повзпаркової вулички і – ...звально легко в спекоту вбрані, доріднотілі, одна за одною (було їх шестеро) вже мовби присідали наді мною «в забавах разврата».

---

Усмішкою приголублений і зігрітий. – І, вочевидь, імені моєї сьогоднішньої, такої ніжної незнайомки я ніколи не дізнаюся.

---

Її довге пряме волосся, ніби щоразу перед поцілунком рвалася кіноплівка, спалахувало білим різьким екраном, коли вона схилялася над покладеною на коліна головою.

---

А ще – в парк приходять плакати. Бо буває так позасвітньо, що тебе ніхто не бачить.

---

(одинадцятий серпень)

Дівчинка за мамою не постигала, під рожевою фланелевою маечкою подушечками вказівного й середнього пальців правої руки стискаючи-відпускаючи свербливу набруненість лівого соска.

---

Хотілося сказати гарно: «Дивлячись на твоє лице, Олю, почувуюся ніби віск. Але світло твоє таке ніжне, що я не тану, а тільки розм'якшуюся». – Одначе «віск» – виявився не второпаним, і Оля мовила, що не треба слів, все й так зрозуміло...

Вперше побачив Олю останнього липневого вечора біля «ЮрАлу», коли розмовляв із Раєю. Вийшовши з магазину, Оля на кілька секунд спинилася, чекаючи свого хлопця, й погляди наші схрестилися... Наступного дня вона підійшла до мене від книгарні. Завжди відмовляюсь од будь-чиїх пропозицій підвезти. З Олею трапилось щось незбагненне: я й на думці не мав заперечувати, коли вона взялася за ручки коляски, – немовби саме тільки так і мало бути... Потім ще двічі стрічала мене, щоб провести до парку, але відразу й зникала, зважаючи на спеку чи на потребу допомогти бабусі засолити огірки... Чомусь впізнавав Олю не відразу. А в передміть, коли розумів, що то йде Оля, відчував те ж саме, що і тоді, як повертався якогось вечора після зливи від брата, а мене щось змусило зупинитись-озирнутися, – і я побачив веселку!.. Немовби знаючи, що більше не зустрінємось, була Оля востаннє в шовковій довгій сукні, приємно-барвистій і амфоровозвуженій, зі зворушливо білими, сметанливо-податливою на вигляд шкірою відкритими руками, зачесана й намакіяжена. Щось, мабуть, передчував і я, якщо так наполегливо намагався мовити свій комплімент...

Оля – з Тореза. Як таланить мені на небахмаччанок. Вінничанка-москвичка-киянка Света, конотопчанка Наташа, Наташа з Чернігова. Чомусь жодна бахмаччанка не підходила до мене бодай, щоб просто поговорити...

А говорити – хочеться. Навіть не знаючи про що. А може, через те, що НІ З КИМ, і не знаю ПРО ЩО? Юрко навідується в Бахмач

дедалі рідше. Розмови з Кашкою – просто підтримую, вряди-годи вставляючи репліку чи задаючи тему для Васильовичевих розмислювань-співмонологів. Спілкування ж моє з іншими бахмаччанами навіть до означення балачки не дотягує.

Тиждень мучившись Олиним зауваженням, збагнув нарешті, що залишаються мені розмови з собою. Сподіваюся: це минулося в мене ледь не піврічне «що маю робити далі?» після закінчення «Папороті в горщику» – «Розмовляючи з собою» писатиму другу книгу...

---

Мислю образами, картинками, «розмовляючи» з собою. Тому й так важко стулити мені фразу, речення. Слова ж приходять в мимовільній радості дякувати. А просто – несвідомо – дякувати хочеться, коли закоханий.

---

Коли миттєвості радості зовсім легко вкладаються в півгодини, мимоволі прагнеться, аби бодай ще раз повторився один з тих випадків, що її викликав. І майже усвідомлювано доля видається скупкою. Та час, минаючи, замирює. На душу зіходить спокій, тиха благоговійність-вдячність, – що тих випадків, які радість дарували, був не один і не два – аж чотири; що доля, коли придивитися пильно-відсторонено, завжди щедра; що справа, врешті-решт, не в кількості, а в якості.

---

Невже задумуюся над тим, що без моєї пенсії й допомоги від ЗУАДК – в сумі: 200 гривень на місяць, – мамі геть неможливо буде продовжувати навчати Наталку, – задумуюся в передчутті того, що вдайся я тепер до рішучих дій – досить легко знайшов би собі супутницю життя?..

---

А назавтра приїхав Юрко – на храм і пробуде в Бахмачі, мабуть, аж до Покрови, – й так легко спростував мої матеріальні алібі на

те, аби і далі нічого не робити. «Треба тобі, – каже, – допомагати мамі вибирати картоплю. Опосередковано: привівши в дім невістку»...

---

Де ж її тільки знайти, коли всі вони одружені?..

---

А кохання – то таки найбільший дар. Бо тільки, коли закоханий, так непідозрювано, як ото непомітно поринаєш у сон, мимоволі за все всьому вдячний.

---

Овальне, сметанливо-пухке обличчя шістнадцятирічної дівчини все являлося на мої очі перед концертом на стадіоні. За четвертим разом нагадало воно мені про Олю з Тореза. І подумалося, що Олине лице й може мати **ВОНА**. А на прикладі з Людою (за відсутності Раї, котра два тижні відпочивала на морі, саме Люда виходила з магазину перебалакати зі мною. Як світилися в неї очі! Як чекав я наших вечірніх кількахвилинок, коли Людмила намагалася мене запевнити, що не всі вони заміжні, що одружуються і в сорок, що ще знайду я мамі помічницю, а через рік в День народження своєї мамі на веселу голову мовила й таке: не було б у мене чоловіка, нікому б, Юро, тебе не віддала!), – на прикладі з Людою збагнувши, що її можна виховати, то за три дні зібрався я в Гайки шукати вулицю Куйбишева, маючи намір попрохати в Олиних дідуся-бабусі адресу їхньої онуки і взятися до листування-виховання... Суворова, Рокосовського, Щорса, Кутузова (не Гайки, а просто таки некрополь генерального штабу), – та вулиці Куйбишева немає! Натомість побачив, де і як живе Яна. (*«Либонь, улюбленого мого кольору – бордо береста – шапочка над примруженими проти низького лютневого сонця очима; ямочки усмішки, проникливі й ніжні, мовби ще одна пара очей; праве передпліччя – до ребра кінотеатру. – І ніби злякавшись, що милуватися, можливо, так само виснажливо, як і гупати молотом у кузні, прошепотіла дванадцятирічна Яна: – Не дивися так!»*) Хатинка стара, обшарпана.



Подвір'я порожнє, одна тільки яблуня напівусохло-сучкувато нависає над верандою. Молодша шестирічна пишню-руда сестричка, на котру Яна чомусь насварилася, вибігала в сльозах на вулицю. У веранді мати поралася з обідом. На ганку крутилася ще меншенька дівчинка, запнена-вкучана хусткою. Гукнув Яну, щоб розпитати, де ж таки знаходиться необхідна мені вулиця, але дев'ятикласниця не вийшла. Лиш коли від'їхав й озирнувся, побачив, що стоїть Яна біля двору й дивиться мені вслід. – Так наїжджали, саме НЕ ПІШ-КІ навідуєчись, лицарі до своїх красунь, котрі показувалися їм на вежі, а потім довго проводжали їх поглядом... – І раптом відкрилося мені, про що має бути друга книга. Про поезію. Поезію, яка рятує. Та не мене, а тих, про кого пишу. Рятує намаганням пояснити-зрозуміти-виправдати наш – їхній і мій – світ. – «Не дивися так!» – переживала за мене Яна, а через рік радила написати і про Леру. І коли я писав про Янину однокласницю, то відверто усвідомлював ті два тижні, як найщасливіші у моєму житті. (*«І густі, мов мед, каштаново-руді коси Лери. – Але здалося, – аж прикусивсь язик, – слова мої для настороженої, підозріливої, в зизоокості рано подорослілої дівчини не як комплімент, а як втішання прозвучали...»*) А тепер маю од Яни розуміння суті своєї другої книги. Щоправда, не за цим я сюди їхав. ЗОВСІМ не за цим! Знову Лукава Поезія заявила на мене свої права, нікому не хоче мене віддавати. Невже їй мало «Папороті...»? Чи, може, заспокоїться вона, коли рукопис стане книжкою? Але ж – чи заспокоїться?!

---

Вибуховий, заразливий, дзвінкий, сміх поволі стиха, губиться в молочному тумані жовтневого полудня. – Між поліклінікою й лікарнею сьогодні гамірно, безтурботно, весело. Гомінкими зграйками з медичними картками попід пахвами старшокласниці прогулюють уроки, радіють тому, мов ритуальності середньовічного карнавалу, й прощаються з дитинством.

---

– Піп!.. – І золотисте до плечей волосся розліталось пекучим мружким промінням, коли суботою стрімка студентка, обганяючи мене велосипедом, намагалася озирнутися грайливою, в унісон голосові, усмішкою на тугих персикових щічках, щоби з отої милостивої okazjiності меланхолійного жовтневого полудня за чверть години вже біля переїзду Жовтневої вулиці, наскрізно-сонячної в уже рідкім лимоннім листі безшелесно-тихих лип, знову наполохати мене розлунним у світло-блакитній, майже білій високості, радісним і за нас обох вдячним сміхом: – Ку-ку!

---

(Володимирові Кашці)

А це таки не нужда, як добалакалися ми вчора з Юрком у парку, – від голоду-спраги чи неспромоги випорожнитися, хоч як банально те зауважувати, людина вмирає. Радше це ж бо потреба. Потреба краси й вічності, ніжності й розуміння. Потреба вдячності за ту ніжність. Отож нужду справляє тіло, а потребує – дух. Й по всьому з’являються часом сльози. Іноді навіть як в одному з фільмів Шона Пена, де спершу плаче Він, а потім, дивлячись на нього, починає плакати Вона. Сльози очищення. Катарсис.

---

Чарівна Світланко, –

яка ж бо Ви гарна! Дивлячись на Вас, відчуваю тепло, ніжність, затишок, розуміння, про що в самотності стільки мріється. Та виявляється, щоб усе це мати, треба просто побачити Ваше обличчя, проїхавши вряди-годи повз Вас на базарі...

А може, й справді я Вас із кимось плутаю, і мені ще зустрінеться та, що буде дивовижно на Вас схожою?..

---

За рожевою шапочкою чотирирічної Олі летіла довга павутинка бабиного літа, ніби перша нитка майбутньої фати.

---

Підібрані шпилькою правого чобітка, коли Таня поверталася з обіду, чи дійдуть оті кілька березових золотих листочків до юридичних кабінетів міськради непоміченими?

---

*А щось же вона й говорить, благально присівши перед нього навпочіпки... Хоч спершу, вгледівши його, онучка-першокласниця, що подвір'я її бабусі видно мені з вікна, сполошено розгубилася, майже зупинилась, але поволі, скрадливо-обережно, насторожено, підійшла впритул до незнайомого, куди від неї більшого різномастно-кудлатого пса, що кілька хвилин тому завзято й безуспішно дерся чомусь у чужу штахетну сіру хвртку, яку зараз, млійнооко заслуханий, розлігшись, підпира спиною і яка байдуже велемудро, щойно чергова примара собачих справ змайне його, прочиниться назовні.*

(через десять років)

Вона ввійшла у хвртку, й до неї підбіг у попелясту смужку кіт. Й ось зараз, чекалося, юнка присяде, і він опиниться в неї на плечі, як те не раз траплялося цьогоріч узимку. – Тоді, щоправда, – ніби здогадується-пояснюється – лежав сніг. Сьогодні ж під лапками сльота березнева, а курточка на ній така яскраво-біла...

---

Стояла так близько, що подумки гладив пухнасте прозоре волосся, торкався ластовиння щічки... Та перш ніж знайомитися, запитав, чи їй не холодно? Бо світити животиком – тхозна як налізла на плечі курточка, з якої дівчинка давно вже виросла, застібнутися не сходилась і була перев'язана мотузкою, а сизо-червоний, кольору перестиглої малини, светрик ледь прикривав сонячне сплетіння, – світити животиком, як на початок квітня – таки зарано... Але шестирічна Лена швидко й заперечно усміхнулася, в очах тільки, наче в криниці зірка – глибоко-високо, росинка змигнула.

---

Тембр голосу білявої Ліани, що живе десь уздовж залізничних колій, неподалік од мого брата, такий виразно ніжний. – Ну вже хоча б тому, що так мені здається. Й відразу згадую, стрічаючи її, голоси Міу-Міу, Анни Каменкової, Ірини Феофанової. Юнка усміхається і ніби від них усіх вітається зі мною.

---

Вони поверталися, картоплю посадивши, з городу під Тиницею. Дідусь, бабуся й онучка мотоциклом, а слідом, не відстаючи, віз на велосипеді дружину чоловік. – І дівчинка сміялася, вихлюпуючи сміх у травневе серпанково-рожеве надвечір'я, мов джерельце. Та мама її, котра з ріднею перемовляється словожестими кистями рук і про сяйливе, наче усмішка, наче струмінь сонця з-за хмари, обличчя котрої якимось подумалося мені як про найщасливіше з-поміж тих, які я зустрічав, – того не тільки не чула, але й не бачила, бо семирічна її донька од вітру була накрита в колясці мотоцикла з головою... – Чи не тому й здалося мені тоді, що такого дзвінкого, радіснобризного, сонячного сміху мені раніше не доводилося чути?..

---

Передчуття-видива... – Та ліпше б їх не було. Вони тільки відлякують жадане. І те, що мало б трапитися-сподіятись – не відбувається.

---

Бачив на базарі персо. Повне, необюстгальтернене й зовсім поруч. І здивувала – довершена, маєчкою овиразнена, сферичність його форми.

---

Спекотного травневого вечора на тротуарі біля подвір'я першої школи зупинилися дві молоді мами. Та, що народила кілька тижнів тому, ніяк не могла свою крихітку заколисати. Й досвідченіша, дитя котрої в колясочці уже сиділо, промовила: «Перші місяці дуже важкі, та потім буде легше». І чомусь здалося мені, що звер-

тається вона не тільки до своєї подруги, але й до її донечки. – Після маминого лона на цьому світі спочатку таки незатишно, та далі, мовляв, звикнеш...

---

Красуне моя натхненлива!!!

Знати б Ваше ім'я... Пересипати його з долоні в долоню й самому тішитися теплом пестливих суфіксів!.. Та не зважився я в суботу про нього запитати, вже здивований тим, що десь набрався сміливості проводити Вас із донькою від базару, й просто розкошуючи можливістю кількахвилинного з Вами сусідства!.. В понеділок зустрів Вас знову і подумав, що надто часто Вас бачу. А ще через день, коли виповнилось мені тридцять три, я з жалем та щемом зрозумів, що це – не закоханість, що це знову явилась до мене Поезія. Треба їй, щоб написався кінець і для другої книжки. І як мені чомусь прикро й соромно, що саме Вас обрала вона мені в натхненниці!.. Поезія... – все, що зі мною відбувається, трапляється для того, щоб я про те написав. Змирився я вже з цим. Не встиг я у Вас закохатися, як зрозумів, що Ви мені – для книжки. Зі мною це так уперше. Раніше я спочатку тішився мріями, й лише коли продовжувати фантазувати не ставало сил, починав писати, упиваючись тими мріями вдруге!.. А все ж, – це, вочевидь, можна розглядати і як подарунок: що я побачив Вас у день народження і зрозумів, що буду про Вас писати. Сьогодні – 18 червня. Три роки тому я познайомився з Валею, листами до котрої моя друга книжка починається, а ось зараз, мабуть, пишу її закінчення, звертаючись до Вас... Дописується книжка, і як би хотілося, щоб розв'язалось, а чи точніше буде мовить – зав'язалось й те, що спричинило потребу її писання! Але це знову мрії. Закохатися у Вас так просто. Але ж Ви маєте доньку. А діти звідкись беруться. Тобто у Вас є чоловік. Всі ви – заміжні. Атож, – усе як завжди.

P.S. А я Вас пестив! Уві сні. Місяців зо п'ять тому. Сиділи Ви за двогумбовим столом. В короткій спідниці. Без білизни. Розвівши ноги й подавшись уперед. Либонь, щоб я таки дотягнувся до Вас лівою рукою й міг поблукати пальцями по негусто-порослих лісом

берегах річки, часом занурюючись у неї. А позад Вас туди-сюди уздовж вікна маячив якийсь чоловік, – чи не примара Фрейда (цікаво: чи знають сні про свого тлумача?): мовляв, усе я бачу, усе я розумію... Це єдиний раз у житті снилося мені еротичне. Напередодні я думав про те, що передовсім треба робити приємне іншому, от я й займався тим уночі... Пояснив я собі й те, чому саме Ви явилися мені в такому сні. Є така акторка – Сильвія Крістел. Чомусь Ви мені на неї схожі. Відома вона за фільмом «Еманюель». Якось побачив її в іншій стрічці й зрозумів, чому саме Сильвію обрали на роль Еманюель, – є в її обличчі щось радісно поблажливе на пристрась до себе в чоловіків...

---

Мила Машо! – І цього досить! І не потрібні пестливі суфікси! Ваше ім'я саме отакою простою формою чомусь наповнює мене ніжністю і щемом.

Першого листа писав я у п'ятницю. А в суботу дізнався, як Вас звати. Щоправда, спершу, коли злазив у парку на траву, з'явилось мені словосполучення – **ХОЧЕТЬСЯ КОХАННЯ**. Розкішне відчуття! Потім прийшов до мене, склавши останній іспит у школі, Роман. Змалював йому свій стан і, можливо, навів тим його на думку, що я в своїх здогадах про жінку, яка, мабуть, працює в четвертій школі, маю саме Вас. Як втішно мені було дізнатися, що Ви – МАША! А в якому я був екстазі, коли Роман розповів про те, як Ви підміняли у них вчительку біології саме тоді, коли вивчали вони репродуктивні органи людини! Ви принесли їм журнальчики, щоб вони все до ладу розгледіли! Ось чому я й помітив, що Ви схожі на Сильвію Крістел!.. Дивилися ми потім з Романом футбол – на стадіоні, а пізніше на «Трьох сірничках» по телевізору. І я увесь час повторював, що мені чомусь так гарно! Аж хотілося плакати. І Роман зауважував у моїх очах сльози. І, зрештою, я збагнув, чому мені так гарно. Бо – **ХОЧЕТЬСЯ КОХАННЯ**! Щоправда, вдома бажання мої уточнилися, одумались. Кохання я, либонь, не заслуговую, тож хочеться просто закоханости. І відразу вивелася формула, що зако-

ханість – це підсвідоме бажання бути комусь потрібним... А далі була неділя! В першому листі я вже писав, що частіше почав Вас зустрічати. Нас ніби щось одне до одного тягне. І бачив Вас на базарі, а потім коло гуртожитку. І мене ПОНЕСЛО, як мовив Юрко, коли я в парку ділився зі ще одним своїм приятелем одкровеннями. – Смуток закоханости, либонь, від того, що мимоволі прагнеться взаємности... А у взаємности, вочевидь, щемітиме питання – за що НАМ це?!. Напади усвідомлення свого щастя повторюються в мене регулярно, і я тоді запитую: за що мені це? Аж ось явилася мені ситуація, в якій можливе – НАМ... А увечері власник «Ікара» запросив мене випити кави. Питання його до мене були риторичними, бо моєї вимови він не розумів. Хотілося йому знати і де моя дівчина. Що їй в мене немає, бо кому я потрібен, годі було пояснити. І Сергій сказав дивовижну фразу: «Хай їй Бог дасть здоров'я!..» – Коли Поезія насилає такі прозріння і втіхи, то більше нічого не треба. Ось тільки хіба що – писати. І дякувати Вам, Машо. І чомусь уперше за стільки написаних листів не думається перепрошувати, що потурбував. І за це, Машо, Вам теж дякую.

---

(Яні)

І як же хлопчикові не плакати... – Нехай уже колінце й не бо-  
лить, але ж на кожен схлип у мами стільки поцілунків, шепоту,  
долонь!

---

*Явлена в картинкуснузлівого краю, киянка Света підійшла й сіла до мене. Утіхи-палкощі на моріжку довкруг виказували їй наміри. Я був шокований. Я зовсім неготовий до таких взаємин. І белькотів про платонічність; посилався чомусь на Бердяєва, Набокова (в наявність в нашій бахмацькій бібліотеці чотири томника останнього вона ж мене, до речі, якось і посвятила): статевий потяг, мовляв, притлумлюється, спиняється, коли людина закохана; зрешистю, виповів їй про власні втечі від Фройда; та й – чи переляканий її усміхненою з чистолубного мого честолубства*

*твердою рішучістю, чи й просто не знаючи, як там воно чиниться насправді, – знову незаймано прокинувся.*

Оповів Юрку, що «знову прокинувся незайманим». Юрко вельми співчував, згадував свої «сонні» втіхи, та зрештою, пожалкував, що життя – це не сон, а сон – це не життя...

– Бідний Кальдерон!.. – мимоволі вигукнулося мені. А потім виявилось, що Юрко зовсім про нього й не чув.

---

З парку він додому повертався голіпліч, від прохолодної післядошової вологости вдягнувши сорочку свою на трирічного сина...

---

Від магазину на розі, до переїзду й через усю Жовтневу липневого гарячого вечора немов зумисне, у ритм моєї неодноразово зварюваної коляски, не квапилися ліворуч тротуаром – відверті під білою, в обтягненні майже прозорою маєчкою, окрилені тверді дзьобаті перса й поблажлива кокетлива усмішка, яка надалі, коли ми з Ніною здибуватимемось, мимовіль спалахуватиме на її устах услід, а чи передуючи вітанню.

---

В останній своїй мандрівці дістався кіт танцмайданчика. Побитий, від голоду кістлявий і облізлий, волочив він тіло, обпираючись на передні вцілілі лапи. Часом утомлено кричав. Уже не від болю, здавалося, а – просячи смерті.

---

– Це дядя їде в больницу? І йому будуть робити уколи? – чи то в мамі запитує, чи то мені про себе трирічний хлопчик розповідає.

---

«Міне за ета, дарагой, ваздасца?» – в національній щирості питав грузин, впихаючи мені в кишеню папірець. «Неодмінно, друже! Як, мабуть, і мені, що маєш ти таке-от сподівання...»

---



У нього дівчина сидить на колінах. А хлопця доймає нікотинний голод, і він, Юрку, запалює цигарку...

---

(Романові)

Вона з'явилася в парку напередодні фільму за участю Мішель Пфайфер, і назавтра біленьку з довгою ріденькою шерстю собачку ми назвали на честь акторки. Досить було посвисту, як вона відразу – там, де його й почула, – переверталася на спину й, вимахуючи хвостом, вологооко дякувала за ласку.

---

Вже й спасівка. – Снідаючи, поглянув на градусник за вікном і подумав, що запитаю на базарі в тітки Рози, коли вже літо буде? Бо хочеться ласки, тепла, затишку... І раптом перервав свою уявну розмову, зрозумівши, що можна обійтися й без коми, отак – хочеться ЛАСКИ ТЕПЛА! Як Юрку сподобається ця формула! Скільки ми шукали, як мовити, й от нарешті прийшло розкішне словосполучення. Ласка тепла – відчувати таке зовсім не потребує усвідомлення. Слова з'являються, коли чогось бракує. А ословивши бажання, вже насправду маєш відчуття. А, можливо, даєш відчуття те й іншому...

---

Знову ця усмішка!.. Яка нарешті ось щойно начебто зрозумілася. – Як часто жінки всміхаються до мене ніби в насланій млосній розкоші спомину про разом щасливо прожите життя, яке настільки щасливим тільки в мрії про отаку можливість спогаду, либонь, і ймовірне.

---

В середині червня на правій стіні при виході з парку з'явився напис:

ДІМА П.  
Я ТЕБЕ КОХАЮ  
СВСТА

Днів через десять якийсь розумник після заголовної прізвища дописав ще чотири літери, либонь, зовсім не підозрюючи, що коли він правий, то своїм уточненням мимоволі сповіщає світу про трагічну подробицю її любови.

Перед спасівським ярмарком сумнівне слово замалювали фарбою, майже узагальнивши освідчення. І сьогодні білявий другокласник хвастав своїм приятелеві: «То вона до мене писала!»

---

Куди подітися з сорому, що очі починають дивитися плоттю, і вона прокидається, хвилюється, сіпається і ледь не тече з рота слиною? – Читав на траві Набокова, а позаду в кабінці каруселі «Сонечко» гойдалася, лузаючи соняшник, яким і мене намагалася пригостити, коли проїжджала повз мене на велосипеді, циганочка – шоколадно (тому й слина, мабуть) – смаглява й клично-пухка, в джинсах і одній лише, попри прохолоду вересневого сонця, білій футболці на високих кавунно-манливих персах... «Тамара», – назвалася вона двом семикласникам і просила їх не матюкатися, коли вони, щойно з'явившись, безцеремонно запрошували її дечим зайнятися...

---

П'ятирічну, її залишила мама біля магазину приглядати за дівчинкою в колясочці, і вона слухняно-задумливо трималася за бильце долонькою й часом позирала на сестричку, а коли погляди їхні зустрілися, так променисто й ніжно усміхнулася, як, мабуть, усміхається до них їхня мама.

---

Привіт, Юрку!

Написати тобі листа? Ні, не написати, а – понаписувати! Либонь, ти вже здогадався, що мене зараз знов несе... Чарівна сьогодні днина: цілий день тихо мрячить, якщо, звичайно, таку безособову дію варто означувати прислівником «тихо». Та чомусь, щойно вийшов я на вулицю, саме це слово прийшло мені на думку.

Либонь, воно в даному випадку дію не характеризує, а вказує на вплив дії на мене... В таку погоду, Юрку, виникає в мене чомусь бажання десь їхати, блукати незнайомими вуличками, і я сьогодні жалкував, що Бахмач таке маленьке містечко. Хоча, звичайно, аби було з ким, то заблукати можна і в трьох соснах... Тож, – просто гортав у парку книжку. Дорогою додому до Али зазирнув на «Три сірнички». Місяців зо два працює вона там. Маленька, гарненька, припухкуватенька (пухкенька – було б сказано не точно). Син у неї років семи, теж Юрко. Чоловіка її давненько бачив. Живе вона за музеєм. Останнім часом взяла собі Ала пригощати мене то яблуком, то пончиком. Хоча це, можливо, ініціатива й не її, а другої барменши Тані, котра щоразу помічає мене першою, і цілком імовірно, що Ала є просто посередницею. Та як би там не було, коли частувала Ала мене сьогодні кавою, я, Юрку, в неї закохався. Солодкі фантазії перетворювали моє повернення додому на казку. І зокрема, думалося про те, як би познайомитися з Алою більше, бо вона, пригостивши мене, відразу й зникає, посилаючись на те, що багато роботи. Звісно, Юрку, були й дурниці (як на твій розсуд) у голові про те, чи маю я право щось робити. Вразило мене, Юрку, інше. А саме – ота потреба діяти, щось робити. Адже я знаю, що результати моїх дій завжди призводять до розхолодження, до зникнення ілюзій, кохання. І раптом я остовпів, запитуючи себе: чому я так кваплюся позбутися цього розкішного і щасливого стану закоханості?.. Скільки вже років говорю я тобі, –

*(в розрізі ледь не до тазової кісточки)*

*Жодної спідниці не минути. А коли б ще й зазирнути під неї... Вночі ж, при свічках далеких вуличних ліхтарів, – мастурбічний шабаш. Кілька примхливих миттєвостей екстазу. Й – мультко, прикро, соромно. Сам собі невинний, гидкий. Та як встояти проти виючого Фройдом звіра, навіть запевняючи себе і щодо найневинніших екранних сцен: так поводитися з жінкою ти не зміг би? Тож коляска, мов той пес, знову тягне на полювання. Й уже хазяйнуєш подумки в коливливій пазусі. І здається, нема тому*

*кінця її краю: не обійдеш, не об'їдеш Фрейда. Дано ж бо нам прагнути любови. І щонайсраглише, мабуть, – у моєму випадку. Щоб, відкривши раптом, що ось уже дев'ять з половиною тижнів минулися зовсім цнотливо, збагнути: це єдина змога втечі від бородатого Зігмунда. О кохання, кохання!*

– як часто, Юрку, говорив я тобі, що закоханому не хочеться не тільки їсти-пити, а й – ... В неділю купила мама на базарі від-ривний календар, і в ньому я вичитав твердження вчених про те, що коли чоловік закоханий, у його організмі зменшується виділення статевого гормону тестостерону. Але ж це, напевне, – НЕПРИ-РОДНО. Отже, – коли я кваплюся звільнитись від кохання, то це просто природа прагне, щоб мій організм повернувся до норми, до повсякчасної готовності продовжувати рід... – До чого я оце, Юрку, дописався?!

---

Чарівна моя Оксаночко!

Не ображайся, будь ласка, що я тебе трішки потурбую, але як звати красуню, з котрою ти вчора сиділа біля вікна? Яка ж вона гарна!!! Тільки чому вона ховається? – Я Ж НЕ КУСАЮСЯ, Я ТІЛЬКИ МИЛЮЮСЯ...

Ти теж, Оксанко, неймовірно вродлива! Обличчя твоє радісне й іскристе. А її лице спокійне, задумливо-журливе. З тобою – сядливо і високо-високо, як на вершині екстазу! А з нею затишно і лагідно, наче в мрії, і ніби хочеться жаліти її і разом з нею плакати.

---

Красуні щось потрапило в око. На голову вищий од неї кавалер, зігнувши трішки в колінах ноги, присів, зазирнув в обличчя, зняв рукавицю, торкаючись пальцем до щоки, обережно відкотив нижню повіку, і вия, що була чомусь завернулася не в той бік, звільнилася.

Людо! Мила моя Людо!

Прокинувшись уночі, довго не міг заснути. З-поміж різних думок раптом, чомусь, навіть для мене самого несподівано промовилося: як я, Людо, тебе люблю!.. Уявлялося, що от ти знову до мене вийшла з магазину, я наважився взяти твою долоню, поцілувати її, притулити до своєї щоки... Це щось, Людо, незбагненне, якщо з того казкового минулорічного серпня, коли Раїса Іванівна їздила на море і в нас з тобою було кілька вечорів-побачень, про свої почуття до тебе я й досі мимоволі думаю в теперішнім часі!

---

(Світлані та Олексію Павловичам)

Так уночі вітер шаленів у вікно, що від одного його завивання годі було нагріти місце й під трьома ковдрами. І хотілося згорнутися біля когось клубочком, а чи щоб хтось біля мене клубочком згорнувся. Однак й тоді заснути було б, напевне, неможливо. І хіба, коли б захищене від світу нашою любов'ю тихо спало між нами наше маля, знаходили б ми собі затишок в оберіганні-леліянні його сну.

---

Личить жінкам хутро, Леопольде-Северине, личить... – До повних, рум'яних на морозі щік з незбагненно високими, аж на вилицях, під кутиками очей ямочками – раз у раз торкається рудий пухнастий комір. І красуня всміхається. І мимоволі почувашся отим щасливим пестливим хутром.

---

На баскетбольному майданчику стадіону – каток. Як, хапаючись за корзиновий стовп, щоб не впасти, дівчата його обіймають! Збожеволіти можна!..

---

Морози такі були, а бачив шийку з улоговиною між ключицями. – Так і хотілося до тої м'якості-білості-ніжності губами торкнутися...

---

– Якби ти додому йшов пішки, то й не треба було б їхати на колясці, – дивувався чотирирічний Дмитрик з моєї непрактичності, а ще радив: – Купи собі інший рот, щоб краще розмовляти.

---

Так хотілося взяти сьогодні з собою в парк – там у мене розквітли маргаритки – Маршаківського Бернса, запросити красуню, показати-подарувати їй квіточки і разом читати поезію. Але книгозбірня моя вкрай нікчемна, і дівчата в парк ходять не зі мною...

---

Іринко! Мила!!!

Вочевидь, картатимуся я, як тим, що написав цього листа, так і тим, що його не написав. Тому – пишу...

Оранжево-червона помада так разуче не йшла до твоїх горіхових зіниць і темного волосся! Можливо, саме на оцю наївну і щасливу безпорадність смаку у великих на маленькому овальному лиці очах і звернув я недільного листопадового морозного сонячного пообіддя увагу.

Уже в Новому році тобі з півторарічним синочком треба було переходити через дорогу, але тому, що я поїхав по тротуару, то й ти повернула услід за мною й проводжала мене, аж доки не зустріла знайому, з котрою я й залишив тебе розмовляти.

Знову побачив тебе аж у кінці березня. Зайшла ти в «Бахмацькі ковбаси», а за мить виводила звідти велосипед, якого, вочевидь, залишала там на пригляд. Той самий недоладний колір довірливо усміхнених вуст! І подумалося мені: – Як би я тебе жалів! Як би ти була тим щаслива! Як ти вже тим щаслива!..

І якось у квітні суботній вечір і недільний ранок складав я два речення записки, постійно згадуючи Флобера і до сліз розчулюючись у втісі, що вдається сказати так, як в ідеалі навіть не уявлялося...

(«Може, проїжджатимеш із синочком на велосипеді повз парк... – Я там майже щодня читаю на танцмайданчику чи біля фонтана.»)

А десять днів тому виникло в мене відчуття: «А, може, і тобі хотілося б, щоб ми частіше бачилися?» Й уже три дні мучить мене і така думка: «Як я, либонь, тебе засмучую, що нічого не роблю, аби розширити наше спілкування!..» – Та швидше всього, то мені просто у своїй самотності тільки здалося, що під час тих кількох наших мовчазних прогулянок тротуаром вздовж малосімейки було тобі зі мною добре...

## НАСМИКАНЕ З ЛИСТІВ – 4

(до Володимира Кашки – 12 лютого 2003)

Мама!.. –

Радили їй залишити мене в пологовому відділенні. Тим більше, що було нас двоє. Цілком би вистачило й одного Сашка.

Лікарні: бахмацькі, чернігівські, київські. Санаторії: двічі Одеса, чотири рази Євпаторія.

В сім років збирався Сашко до школи. А навіщо мені воно було потрібно? Скільки ж бо таких взагалі сидять безвилазно вдома? Та й окрім того, давно вже я вмів читати і рахувати... Одначе: добре пам'ятаю, як зірвала мама кілька груш-бабок з гілки, що нависала над ганком, коли ми виходили в серпневу ніч на поїзд. А в Чернігові – як чекав я маму перед обшарпаною будівлею серед занедбаного сміттям і бур'янами двору облвно.

П'ять років у Дунаївцях Хмельницької області, чотири в Цюрупинську Херсонської... Іван Олександрович Тільний (земляк-конотопчанин) викладав у нас геометрію й алгебру і був заступником директора по господарській частині. Коли привезли мене з літніх канікул у дев'ятий клас, пропонував мамі не забирати сина після випускного додому, а він оформить мене у молодіжний будинок-інтернат в Комишани за сімдесят кілометрів від Цюрупинська, де, певно ж, матиму друзів, спілкування... Але 27 травня 87-го року я повернувся в Бахмач.

В листопаді 88-го отримав першу важільну коляску, виклопотану мамою в соцзабезі.

Про механічну друкарську машинку розмови велися, і якогось дня мама пішла, здається у «Водоканал», та за десять рублів придбала списану берлінську «Москву». Електрична ж «Івіца» була несподіванкою і для мами. Просто зайшла до «Культтоварів» за кінотеатром «Мир», коли в гаманці було досить купонів (лютий 92-го).



Чотирикімнатна квартира... Тепер, коли ми живемо в ній утрюх, мама дивується, навіщо було витрачати на неї стільки нервів та здоров'я? А я соромлюся відповісти: щоб у мене була окрема кімната і мав я змогу працювати...

(до Володимира Кашки – 14 лютого 2003)

Задали ж, Васильовичу, Ви мені задачу... То тільки спершу все видавалося просто і ясно. А почав згадувати, розмірковувати, співставляти – кінці з кінцями не завжди сходяться.

До причин того, чому я пишу, можливо, підійти буде легше. Либонь, під кінець восьмого класу математичне майбутнє стало усвідомлюватися як ілюзія. Здається, о тій порі почав у нас працювати літературно-журналістський гурток. Як я до нього потрапив, не пам'ятаю. Не пам'ятаю також, чи до нього, а чи під його впливом почав здогадуватися, що писання, напевне, те єдине, чим я міг би займатися. Керівник гуртка, Іван Харитонович Нікітченко, був якось пов'язаний з Цюрупинською районкою, тому в газеті регулярно з'являлися замітки про наше шкільне життя. Кілька разів і я, пам'ятається, отримував по карбованцю-півтора гонорару... Тож основною, стрижневою причиною мого писання було заняття. Далі обростала причина гіллям. Були й гордощі, а чи самозаспокоєння, що я таки щось роблю. Були й хвастощі після перших публікацій. До відкриття Набокова, було, думав я й так: письменник пише, зокрема, й тому, що – як читач – не знаходить бездоганного читання... Далі писав уже усвідомлюючи насолоду від самого процесу.

Коли ж я почав писати вірші і що було тому імпульсом, зараз, після споминів-розмислювань, розібратися мені важко. Першою моєю реакцією, щойно Ви про те запитали, була в мене згадка про вечір на ганку, коли Ольга Мягкова звела нас із Раєю... Боюсь, однак, що рядок «Барвіста осінь вже настала...» прийшов до мене одного з попередніх вечорів, ще до Раї. Та й імпульс був не такий уже й романтичний. Коли Миколу Медведчука відвезли до Комишан, старостою гуртка обрали мене (як випускника). Здавалося,

«літературний староста» не писати не може. І почав я римувати...

Вірші складав я завжди подумки. А записував у зошит при нагоді, при можливості. Але в лютому 95-го з'явилася в мене окрема кімната, й замав я змогу працювати організовано й систематично, тож потреба у віршах відпала сама собою.

(до Наташі Сологуб – 18 лютого 2003)

Повертався додому, вже коли зайшло сонце... Проминав перший під'їзд, аж праворуч озвалася до мене шестирічна Віолетта з вітанням. Я повернув голову, а вона сидить високо на березі! Як вона туди здерлася? Адже гілки так високо. – Сніг, рожеві сутінки, дівчинка на дереві і я, покликаний у свідки, – все це так гармонійно одне одним доповнювалося...

(до Юрка Лантуха – 24 лютого 2003)

Десь у найсокровенніших, напевне, своїх сферах пекельні кола й емпіреї раю переплітаються-мережаться плетивом наших снів, що, вивернуте, наче вив'язана рукавичка на лице, і є, либонь, ось цим земним, нестерпно-прекрасним життям.

(до Юрка Лантуха – 11 березня 2003)

Розповідав сьогодні Кашка, як повертався з війська. В поїзді плакала маленька дівчинка. Він погукав її до себе. Вона заспокоїлася і навіть заснула в нього під боком на горішній полиці. І Васильович раптом тоді збагнув, наскільки за ці два роки замерзло в нього серце. Бо відчув, як оце зараз воно попливло...

(до Віри Іллівни Рядциної, викладачки мови – 28 квітня 2003)

Мила Віро Іллівно, добридень!

Як збурило мене Ваш лист!.. – Два тижні тому повідомлення про те, що в кінці травня в школі планується зустріч з випускниками, отримане від Наташі Сологуб, залишило мене абсолютно байдушким. Я прикро тому здивувався, поділився подивом з Володимиром Кашкою та й спокійно про все забув. Куди нагальніші, либонь, маю турботи – таки закінчую свою «Папороть у горщику». Кашка дописує «Дека-діалог з Юрієм» – щось ніби введення до моєї

книжки. Я тим часом продовжую шліфувати свій текст. Як тішився сьогодні, наприклад, з того, що знайшов можливість не вживати в черговий раз «вона», а написати про маму десятирічної Каті – «пані Тамара». Як просто й, начебто, гарно, а я попомучився над цим місцем у мініатюрі! Отакі-то в мене неவிбагливі й усепоглинаючі радощі. Одначе я їх маю чи, може, вмю мати... Інформація Наташі майнула повз мене як безперспективна. Але Ваш лист, Віро Іллівно, згадка про те, що «приїдуть Оля й Саша з дітьми»... Я б дуже хотів побачити Ольгу Мягкову. Можливо, саме їй маю завдячувати в тому, ким я є тепер. І вкотре перечитуючи Ваш лист, раптом подумав: а що, коли мовити завтра вранці мамі – давай поїдемо... Але я того не скажу. Як мама зводить кінці з кінцями, я не знаю. Як не знаю й того, що робити з усвідомленням цілковитої злиденности життя нашої сім'ї. Це вже даність. За котру, як за повітря, яким дихаєш, ледь не дякуєш... І від того, що хочу я побувати на зустрічі випускників, хочу, а не зможу, – мені безпорадно й світло. Не – гірко, а саме – світло. Чомуся...

(до Віри Іллівни Рядциної – 2 травня 2003)

Минуло кілька днів, як отримав Вашого листа. Роз'ятрене бажання трохи ніби втишилось, притлумилось і перейшло в покірну меланхолію. Тож спробую ще щось написати. Може, по анкеті. Щоправда, переглядаючи її, знову гублюся. Геть нічого не второпаю. Можливо, тому, що почуваюся безмірно щасливою людиною?.. Яюсь на початку минулорічного вересня вуличкою до парку впіймав себе на думці, що так і живу – в безперервній естетичній напрузі й подивуванні на неодмінні відгуки на неї, тобто, як влучно це означив Кашка, – «покликом катарсису». Чому воно так сталося, – не знаю. Останні роки, одначе, я того прагнув. Проїжджав днями вулицею Петровського, яку відкрив для себе торік улітку. Спинившись біля глоду, подумав, що це вперше я зможу побачити, як він цвіте. І вмить згадався Пруст й оте настроєво-духмяне квітування глоду в дитинстві оповідача романів «У пошуках утраченого часу»... І таких емоційних сполохів на день трапляється кілька.

В десятому пункті анкети згадується про побажання дитячому будинку. Яюсь так сталося, що інвалідність моя усвідомлюється мною як благословення. Я тому, мабуть, і пишу, що благословенням неможливо не ділитися. Здається, Байрон казав про необхідність усвідомлення свого існування, навіть якщо це й болісно... Чи відомі педагогіці секрети пробудження в дитині особистості? Але було б добре, якби вихователі інтернату хоча б намагалися те робити щодо своїх вихованців.

(до Наташі Сологуб – 24 червня 2003)

Виявляється, – те й добре, що я не був на зустрічі випускників. Чути про себе стільки гарного, було б яюсь соромно, аж непристойно...

Люблю я, мабуть, Наташо, всіх. Як поет люблю, – чи що? А може, не люблю, а просто розумію? Знаєш, Наталю, коли дев'ятирічна Віта, прихилившись потилицею в білій, блакитній, рожевій, зеленій орнаментно шапочці до одвірка шкільної хвіртки й десь дізнавшись моє ім'я, пестливо його виспівує-суфіксує, – це бентежить і не дає спокою. Нещодавно дізнався, що в моєї Віти є ще три молодших братики, що батьки її, м'яко кажучи, випивають, лаються, розпускають руки... Не можу ніяк збагнути: чому вона звернула на себе мою увагу? Як може їй зарадити моє мовчазне співчуття-розуміння, якщо, звичайно, воно, те співчуття, дійсно існує? І хтозна: хто кому більше потрібен – я їй зі своїм співчуттям, а чи вона мені з його можливістю? Часом мені здається, що на світ я і явився, аби дарувати іншим розуміння. Хоча, як воно в мене те виходить, – я не знаю. І можливо, всі оці розп'ятування мої про розуміння – просто моя вигадка, ілюзія, – насправді ж нічого немає? Може, й так...

(до Юрка Лантуха – 29 липня 2003)

Отож, Юрку, «Папороть у горщику» – готова. Визиратиму тепер спонсорку в білому лімузині...

(до Володимира Кашки – 30 серпня 2003)

Впіймав себе сьогодні на нескромній паралелі. Квіти розкриваються назустріч сонцю, а дівчата розцвітають усмішками,

вітаючись зі мною. – Подумав так, бо дівчина ішла серйозна, може, й засмучена, а порівнявшись – засвітилася-просяяла, і довгі ямочки на щоках були, ніби проміжки між пелюстками троянди; та коли я обернувся, обличчя красуні знову було захмареним.

(до Наташі Сологуб – 17 вересня 2003)

Напевне, листи не бувають жахливими... Тобі треба було вибалакатись, комусь розповісти про свої прикрощі-негаразди, і ти написала мені листа і, мабуть, відчула якесь звільнення, розраду.

...Дозволь, Наталочко, тобі до дня народження подарувати квіточку. Щоправда, не живу – засушену. Але був це тендітний дзвіночок петунії з фіолетовими й білими пелюстками і з тихим, м'яким матіоловим запахом. – Цього літа, в тридцять два роки, збагнув нарешті, що жінкам треба дарувати квіти. Це таке диво: і жінці – приємно, і мені – гарно... А яка розкіш – спостерігати за варіаціями радості і здивування на обличчях красунь!

(до Тараса Федюка – 27 вересня 2003)

Маю закінчений рукопис – «Папороть у горщику». Володимир Кашка написав до неї солідну передмову – на 22 сторінки. Однак, що робити з тим рукописом – не знаю. Часом облягає таке безмежне честолюбство й видається, що вдалося написати щось доволі вартісне, – аж нестерпно хочеться книжки. Але до вечора те минає, – можливо, тому, що самозамилування наскільки приємне, настільки ж емоційно виснажливе. І знову повертаються звичні сумніви, вагання: чи потрібно когось тривожити, нав'язуватися комусь зі своїми, нікому, вочевидь, нецікавими мовними пошуками й наївними «естетськими вередями»...

(до Юрка Лантуха – 19 листопада 2003)

Повечерявши, увімкнув магнітофон. «Спейс». Кілька спокійних мелодій. Аж так щемливо неквапних, що уявилося, ніби слухаю їх зі своєю донькою, тобто вона десь повзає біля своїх іграшок, вчиться стояти, тримаючися жменями за мого чуба, чи на мить присяде до мене на коліна, – а музика лунає. Скільки-но ми отак з нею переслухаємо – і Баха, й Вівальді, і Френсіса Лея, й Еніо

Моріконе... Бачилося, як забираю доньку з садочка, як по дорозі додому ще завертаємо до дитячого містечка, де гойдалки, гірки й дітки бігають. Та вдома, либонь, нас мама зачекалася. Треба погукати доньку. Але як же її буде звати?.. – І почав я перебирати, ні, не імена навіть, а звуки, якими вони починаються, шукаючи такого, що завжди мною легко вимовляється. І не знайшов, – на кожну літеру відразу пригадуючи випадки заїкання.

Коли б не півтора роки тому, Юрку, вмостившись на своїй колясці, ти переповів несподіване враження про побаченого напередодні дворічного хлопчика, котрий дивився вгору, до мами усміхаючись, – чомусь тобі подумалось: а він міг би бути моїм сином... – Як часто згадую ці твої слова! А одного разу зауважив, – певно, що доводилося чути (а чи та інформація сама мене знаходила) про загадкові взаємовпливи в житті близнюків, – що серед дітей з котрими тішуся миттєвою взаємністю, левову частку складають однопіткі моїх племінниць. А Васильович якось було зауважив, що й вони, напевне ж, можуть бачити в мені батька...

(до Володимира Кашки – 21 листопада 2003)

«Але як же її буде звати?..» – Ніякий це, Васильовичу, не цікавий перехід, а звичайнісінька закономірність розгортання оповіді. Направду ж бо, – то абсолютно байдуже: яке ім'я носитиме моя донька. Щодня неодноразово гукаючи її, вочевидь, натренуюся його вимовляти. Чи радше буде й так: щойно я наготуюся її позвати, вона те відчує й прибіжить.

(до Наташі Сологуб – 20 грудня 2003)

Пробувати кожній красуні казати, яка вона гарна, чи дарувати квіти – то таки надмір. От і мовила мені Оля з Тореза, що не потрібно слів. Красуні й без того розуміють, які вони в моїх очах прекрасні й незвичайні. Досить того, що каже їм мій захоплений і вдячний у мимовільній можливості їх обожнювати погляд.

(до Ані – 31 грудня 2003)

Яке дивовижне в тебе обличчя! Таке привітно-радісне, сяйливе й заспокійливе! Здається, Аню, я можу пригадати всі випадки,

коли тебе бачив. Мене довго дивувало й тішило те, якою ти була гарною востаннє, в кінці вересня, коли гуляла з синочком Ванею в дитячому містечку, – запнена сірою з блискітками й торочками хустиною, а волосся твоє довге було половина на спині й половина спереду! Дякую, що ти така чарівна і що часом я можу милуватися твоєю вродою.

Вимова моя і тобі виявилася незрозумілою. Им'я своє і те я написав для тебе на задніх, заляпаних багнюкою дверцятах білої «Ниви». Але коли ти запропонувала написати тобі листа, я розгубився, навіть злякався: про що я можу тобі писати? Коли ж ти сказала, що відповіси мені, я, начебто, почав думати, чим же листа розпочати? Привітаннями до Нового року, адже вечір передсвятковий? Та чомусь такий початок мені не подобався. А що нічого іншого в голову не приходило, то я вже боявся, що не писатиму взагалі. Аж раптом за вечерею, яку мама налаштувала мені ще вранці, коли йшла на роботу, несподівано збагнув: починати треба з твоєї краси!..

На сьогоднішній вечір планував я почитати «Маленького принца», порівнюючи три переклади: два українські та один російський. Потім, коли стомлюся, погортати щось простеньке: астрономічний довідник чи книжку з шахів, або послухати музику, та й лягати спати. Зараз 19:03, мами ще немає з роботи. Вчора пішла на восьму ранку, а повернулася о першій ночі. І завтра їй також на роботу. Тому, коли вона повернеться, то ляже відпочивати. Батько... батько спить без задніх ніг, – коли я збирався сьогодні на вулицю, він ледве увійшов до хати... Зустрічати Новий рік з телевизором? Я давно вже дивлюся тільки цікаві мені фільми. А головне – вранці треба сідати до письмового столу, до своїх паперів, бо писати мені так само важко, як і говорити, а тому намагаюся не марнувати жодного ранку. Для того ж, щоб працювати, треба добре виспатись. Отже, новорічну ніч я проводитиму в ліжку.

Нарешті, Аню, вітаю тебе, твого чоловіка й вашого Ванюшу з Новим роком! Окрім традиційних здоров'я, любови, щастя, хочу побажати тобі з чоловіком тішити й тішитися своїм синочком! Діти

ж бо – то найбільша радість на Землі. Виховуючи дітей, батьки немов повертаються в дитинство, принаймні так мені здається, і можуть зрозуміти, побачити, якою вони самі були радістю своїм батькам.

(до Ані – 19 січня 2004)

Скільки ж бо сьогодні всього трапалося! – Вранці промайнула думка, що, можливо, тебе зустріну, адже торік на Водохреще ти була в Бахмачі. І справді зустрів тебе, бачив твою зворушеність, привітність твого батька, бентежно проникливі очі твого сина... А ще зустрів дванадцятирічну Дашу, дивовижно вродливу дівчинку. Проходила вона зовсім поруч, і я бачив її жовте (такий теплий колір!) волосся, що вибилося з-під шапочки...

(до Ані – 25 січня 2004)

Про те, що хочу зараз тобі сказати, я мав би написати ще в першому листі. Але тоді я ще того не знав. Думка та, якою маю намір з тобою поділитися, сяйнула мені лише три дні тому. Яюсь у листі до Володимира Кашки, мого старшого друга, котрий чи не найкраще мене розуміє і котрий написав величезну передмову до моєї книжки, я зауважив: «Гарне обличчя – то шедевр природи, який несе в собі заряд естетичного переживання й катарсису. Можливо, мені саме й дано читати обличчя». А три дні тому ця думка раптом продовжилася, уточнилася: «Шедеврами тільки милуються...» Ось так просто, аж банально, а я шукав потрібні слова – три тижні... Мабуть, тому, що хотів про те сказати дуже делікатно й обережно. Здається, те мені вдалося. Може, аж занадто. Бо так і тягне до пояснень. Але утримаюсь.

Чотири дні тому, Аню, я ні трохи на тебе не ображався. В житті стільки приємних речей, що я вже давно вирішив не марнувати час на всілякі дурниці. Мені ніколи ображатися. Коли ти пішла заспокоювати Ваню, я подумки подякував тобі за розкішну заметіль, за можливість прогулятися в таку погоду. Аби не наша домовленість, я, напевне, того дня залишився б удома. З цією подякою я відразу почав думати про інше, гарне.



(до незнайомки – 29 січня 2004)

Чув, як ти мовила про мене своєму кавалеру: «Як мені його жаль...» Не буду писати про те, що не треба мене жаліти. Насправді ж бо жалість ДЛЯ ТОГО, ХТО жаліє, – попри свою болісність, а можливо, й завдяки тому, – розкішне, чи й навіть вишукане відчуття. Адже, напевне, можна перефразувати французького письменника Марселя Пруста й висловитися так: ми жаліємо тих, хто, як ми інтуїтивно знаємо, пожаліє й нас... І як же нам з тобою гарно в нашій взаємній співчутті! Але не соромся того й, будь ласка, не квап мене. Я – поїду, лише трішки помилуюся тобою. – Тобто хочу сказати, що я неймовірно щаслива людина. Уже хоча б тому, що зустрів тебе, таку вродливу й отак вразливу! І красунь таких у мене знаєш скільки! І стільки ж разів я й щасливий. А якщо до цього додати радість, яку дарують мені книги, музика чи оця можливість звертатися до тебе, то ще такого щасливого чоловіка, як я, либонь, треба пошукати.

(до Наташі Сологуб – 23 лютого 2004)

Мовчав так довго, бо не хотів відбуватися відпискою. Лист має бути цікавим перш за все тому, хто його пише, інакше він ніколи не зацікавить адресата.

Сьогодні таки свято, і коли я повертався з прогулянки, з магазину «ЮрАл» наздогнала мене продавщиця Рая, привітала й тричі поцілувала, за кожним разом виголошуючи побажання. Останнє з них мене просто приголомшило: щоб був я терпеливий попри обставини й на зло своїм ворогам... Я раптом збагнув, що своєю відстороненістю від пристрастей і образ я ніби показую, що таке життя можливе, і що живу я таким спокійним, урівноваженим життям не тільки за себе, а й за тих, кого обсіли клопоти й проблеми... Це в мене, Наташо, мабуть, знову почався напад усвідомлювання свого щастя, коли безпричинно здається, що мені поталанило щось дати тій таки Раї чи шестирічній першокласниці Юлі, котра щоразу біжить до мене привітатися, запитати про справи, неквапно-флегматично розповісти про свої. Що йде вона в поліклініку.

Чому захворіла? Бо в школі холодно... Навіщо я тобі все це пишу? Не знаю, чи воно тобі цікаво, а я просто так живу: тішачись, мов дитина, коли помічаю найменшу до себе увагу з боку інших.

Вдома – все те ж: батьки працюють, а грошей не платять. Наталка вчиться на режисера, а мама не розуміє, що це таке, і коли сестра приїжджає додому, то в хаті незмінні суперечки...

Ночувала нещодавно в нас молодша моя племінниця Віка. Восени піде вона до школи. А поки що співає мені: «Давай за тех!..» Групу «Любэ» я терпіти не можу, тому запитую: «Вікусю, що це ти таке страшне співаєш?» Віка відказує: «Це в нас таке хлопці співають. А дівчата, – запитує, – знаєш, що співають? – «Я нікому тебе не отдам...»» – Ох, і дітки!..

(до Ані – 2 березня 2004)

Ось ізнову починаю, Аню, до тебе листа. Просто хочу поділитися радістю й подякувати тобі за неї. До знайомства з тобою маму твою я, звичайно ж, бачив, ми, начебто, й віталися. Але лише тепер звернув на неї увагу. Яка ж вона, Аню, в тебе чарівна! Це, загалом, диво, коли жінка залишається і після сорока вродливою, і це, як на мене, є свідченням духовної наповненості і справжньої краси жінки. Знаєш, коли б я був художником, я б написав портрет твоєї мами. Можливо, вона й сама не здогадується, скільки ніжності й заспокійливості випромінює її лице, яке ніби хоче ними сказати, що життя – радісне, хоч, може, трішки щемливе... І огорненому цим її сяєвом, хочеться за нього дякувати й плакати... – Й ось тобі, Аню, приклад, як добре я розумію твою маму. Кілька днів тому виїжджав я від будинку, а вона розмовляла з якоюсь бабусею. Ми привіталися. Мама твоя ще щось хотіла сказати, та бабця ніяк не вмовкала. Однак я відразу здогадався, що мала намір твоя мама мені повідомити: що ти невдовзі маєш приїхати...

(до Ані – 8 березня 2004)

Зараз вечір восьмого березня. Можна ще раз привітати тебе зі святом. Та головне, – хочу заспокоїти тебе щодо відповіді на мої листи: тобі зовсім не треба писати до мене. Повір, Аню, мені ціл-

ком досить того, що я можу писати тобі, що я познайомився з тобою, з мамою твоєю.

Ніколи не помічав за собою інтуїтивних здібностей, та от спілкуючись з твоєю мамою, починаю сам собі дивуватися. Позавчора, Аню, я перепитав, де саме твої вікна, хоча відповідь твоя була мені задалегідь відома. – Яюсь я зупинився у вуличці до базару. Стояв доволі довго, бо мама твоя це помітила у вікно й вийшла запитати, чи не потрібна мені допомога?.. За кілька днів я проїжджав повз ваш будинок пізно ввечері і, помітивши на одному з вікон штори в клітинку, відразу зрозумів, що саме в тій квартирі живе твоя мама, що саме такі – в клітинку – штори мала вона повісити на вікно в кухні. Чому я так вирішив – не знаю. Дивно те – що не помилився...

Повернувшись із прогулянки, переказав своїй мамі вітання від її однокласника дядька Івана Шеки, що став він сьогодні дідом, родився в нього вранці онучок. «От і добре, – мовила мама, – знатиме тепер дядько Йван, для чого жити». – І згадалося мені, яким тихим вечоровим сяєвом світяться мамині спогади. І подумалося, що батьківщина – це не територія в просторі, а туга-ностальгія в часі – за дитинством, країною: рожевою – босоногістю, безтурботністю – щасливою, а проминулістю – недосяжною.

(до Ані – 10 березня 2004)

Дякую, Аню, за підказану тему для ще одного листа до тебе. Вона викликала в мені цілу вервечку теплих, приємних споминів. Спершу згадалися Таня та Оксана Гіровець. Давно я їх бачив. В дитинстві ми були сусідами, росли разом. Таня рано вийшла заміж і виїхала до Чернігова. Оксана ж вивчилася на художника, розписала в Бахмачі храм і теж поїхала в Чернігів. Почитавши мою першу публікацію в журналі «Березіль», Оксана в мене запитала: «Чому ти так сумно пишеш?» І оте «сумно» – і до сьогодні найточніший відгук на мої писання... Закінчуючи розпис, Оксана щоразу, коли зустрічала мене, запрошувала до церкви. І яюсь я поїхав. Тоді я вперше в житті побачив живі картини, живі кольори, живі фарби.

Це мене дуже вразило. А обличчя Оксаниних янголів на склепінні навіть прислужилися мені в одній з мініатюр. Я порівнював їх з лицем киянки Свети в момент нашого знайомства. А ще є Світланина мама. В Київ із чоловіком вона переїхала лиш півтора роки тому, а до того часто, коли нам було по дорозі, Тетяна Іванівна зі мною розмовляла... – Чомусь так світло й щемливо від оцих спогадів.

Два з половиною роки тому писав я Валі (жінками я милуюся, а в неї був закохався), що моє ставлення до Бога – не КУЛЬТОВЕ з молитвами, обрядами й т.п., а КУЛЬТОРОЛОГІЧНЕ, тобто я добре розумію, що без ПОНЯТТЯ «бог» люди не спроможні жити. Людям треба терпіти біль життя, і вони намагаються рятуватися вірою. За цей час моя думка не змінилася, хіба що мені самому ще більш стало байдуже, як я ставлюся до релігії. Мене, мабуть, рятує те, що я усвідомлюю, що життя – прекрасне і що Маленький принц (пригадуєш, Аню, казку Екзюпері?) знову повернеться на Землю. Може, це і є МОЯ віра?

А ще – питання Бога винятково приватне. Вже хоча б тому, що, коли мені хтось говорить про Бога, то говорить він не про Бога, а про власне уявлення про Абсолют. Це в кращому, чи навіть в ідеальному випадку. Загалом переповідають засвоєні думки. А навіть мені чуже, коли я можу мати своє?..

(до Ані – 31 березня 2004)

Здається, закінчую роботу над мініатюрою про Дашу, працював над якою півроку і переписував більше тридцяти разів. Щоразу знаходив якесь нове слово, епітет, нову фразу, завжди радів тому, мов дитина новій іграшці, навіть знаючи про те, що, можливо, через кілька днів ту фразу перекреслю. Тож спробуй, Аню, уявити, скільки маю радості від своєї роботи! Тому не книжки я хочу, давно я до цього охолов, хотілося б просто подякувати своїм Наташам, Оксанам, Андріям, песикам, котикам, врешті-решт – світові, що вони дарують стільки щастя. От тільки не знаю, як вам дякувати. Тому й дивлюся на тебе ТАК (як ти пишеш – «бентежачи й соромлячи») – бо бачу, що ти розумієш мене вже одним тільки поглядом,

і намагаюся дякувати тобі за те. Можливо, це нав'язливо з мого боку, та я вже нічого не можу вдіяти з отією своєю потребою дякувати.

(до Ані – 10 квітня 2004)

Дивним видається в мене цей тиждень. У вівторок повертався додому – від дитячого містечка з як завжди полохливим, що не могла не потурбувати, поглядом з-під брів підбігла до мене шестирічна Ліза. Першого червня буде три роки, як ми з нею знайомі. От має дівчинка таку потребу, побачивши мене, підбігти привітатися. Була вона цього разу в рожевій шапочці й трішки світлішій ніжно-рожевій шубці. А що не тільки ім'я в неї аристократичне, а й уся вона така тендітна, акварельно-прозора, аж щоразу страшишся, щоб не розвіялася дівчинка, мов серпанок, – подумав я раптом, що це навідується до мене янгол.

А сьогодні – Великодня субота. І ось так сталося, що я читав у парку про таку ж Страсну суботу 1919 року в житті Марини Цветавевої. Говорила вона до своєї доньки: «Алю! Коли люди так покинуті людьми, як ми з тобою – нічого лізти до Бога – як убогі. У нього таких і без нас багато! Нікуди ми не підемо, ні в яку церкву і ніякого Христос Воскрес не буде – а ляжемо спати – як собаки!» Шестирічна(!!!) Аля відповіла: «До таких, як ми, Бог сам повинен приходити, бо ми соромливі вбогі, які не хочуть затьмарювати Його свята!» Полягали вони спати. Дівчинка заснула, Марині ж за гіркими думками не спалося. І раптом – постукали. Прийшов давній приятель Володя повести їх до церкви. І розбуджена Аля продовжувала говорити: «Я ж казала, що Бог до нас прийде сам. Та що Бог – дух, й у Нього немає ніг, і що ми умерли б од страху, Його побачивши, що Бог не міг сам за нами прийти – вести до церкви, то Він і послав за нами Володю». От і до мене приходив Бог. Приходив тим, що саме сьогодні я таке прочитав.

Спершу – янгол, тепер і сам Бог! Тож, Аню: ХРИСТОС ВОСКРЕС!!!

(до Ольги Апанасенко – 20 квітня 2004)

Розмірковував учора над словосполученням «вірити в Бога». Я, Олю, поет. Моїм зняряддям є слово. Метою – ясність мовленого. Тому я й переписую свої мініатюри по кільканадцять, а то й кілька десятків разів. Але й у інших я вчитуюся в кожне слово. І от учора я раптом вжахнувся тому, що по суті у словах «віруючий», «вірити в Бога» зовсім не те значення, яке в них вкладають. Бо: як можна вірити в те, що є?! Віра – це не антонім, не протилежність сумніву. Сумнів є імпульсом, породженням віри. Віра – це подолання сумніву, намагання забути про сумнів. Тобто, віра в Бога – перекреслює Бога, перекреслює прихованими, але ж несеними в собі сумнівами... Як мені вчора було страшно з такими думками! А може, я чогось не розумію, в чомусь помиляюся, і не все так жахливо, як мені здається?..

(до Наташі Сологуб – 24 квітня 2004)

Вчора була гарна й тепла днина. І молода жінка поралася на городі, копала землю, а двійко її діток, двох з половиною та півтора роки, спали в садку під розквітлою аличею на простеленій на траві ковдрі.

(до Даші – жовтень 2003 –травень 2004)

Де був?.. Читав у парку. Стомився, а чи набридло, то й вирішив проїхатися по Петровського. Напевне, сподіваючись, що і тебе зустріню. Ось ти мене й наздогнала... – І радість тебе бачити така прозора, невідчутна – без щему співчуття, без сліз очищення, – достоту світла, непромінна радість: рожева порцеляна твого личка проміниться так звично, незавважно, як і сонце, й разом з волоссям, кульбабово-жовтим (який пухнастливий теплий колір!), огор-та мене саяливою, серпанковою невагомністю, ніби в раю.

...Може, й не стільки я тоді набалакав. Але як легко мені мовилось! Як втішно ти всміхалася! – Ніколи, вочевидь, не буду я батьком, – ось доля й подарувала мені, а чи моїй уяві – тебе: мов-доньку! – І дякую за квіточку, з якою враз, щоб я далеко не відїхав, білявим промінцем із хвіртки вилетів чотирирічний братик твій Назарчик.

(до Наташі Сологуб – 19 травня 2004)

Тиждень тому в нас із Кашкою був цілий культпохід. Спершу відвідали краєзнавчий музей – виставку макетів церков України. 103 експонати – така краса! Стільки світла від білих стін, аж сам переповнюєшся сяєвом!.. А надвечір були в музичній школі. Донька директора, котра навчається в Чернігівській консерваторії, давала фортепіанний концерт – Бах, Бетховен, Скрябін, Глазунов: розкішно! І знову здивував ЖИВИЙ звук. Здається, здогадуюся: інструмент немовби випромінює ауру композитора, магнітофон на таке не здатен...

(до Наташі Сологуб – 18 липня 2004)

Як мало тої радості в житті! А ми не втомлюємося прикрити одне одного... – І якось фраза, що в американських фільмах звучала неодноразово, з вуст Пола Ньюмена видалася найжахливішою з-поміж будь-коли чутих. Обставини такі: упіймано злочинця, і поліцейський говорить до нього: «Ти в мене пожалкуєш, що на світ народився!»

Та років через три довелось почути куди страшніші слова. Чотирирічна дівчинка плакала, не хотіла йти з парку. Її мама, тягнучи її, викрикнула: «Як ти мені набридла!»

Але де ті ступені порівняння, щоб означити вчорашню ситуацію?!. Півторарічний хлопчик, сидячи в колясочці, зняв сандалик і кинув його додолу. Мама підвелася з лавки, ляснула синочка по руці, підняла взуття й наділа йому на ногу. Та хлопчик знову його скинув. А щойно молодиця підвелася, закричав: «Мамо, не бий!..»

(до Володимира Кашки – 19 серпня 2004)

Якщо Булгаков і не знав про невиконану Максом Бродом волю Кафки, то сумніватися в тому, що його Воланд не був із тим обізнаним, годі.

(до Андрія Березняка – 17 вересня 2004)

Як часто, Андрію, згадую твою минулорічну фразу: «А я вже не маляю...» Стільки в цих словах сумного й болючого, хоча говорив ти їх інтонаційно меланхолійно й замирено. А ще чулася в твоєму

голосові ностальгійність. І вона ніби натякає мені, що в творчості є щось таке, чого не в змозі дати родина, діти. Я про це дуже багато думав-писав останнім часом, вельми сумніваючись, що мистецтво авторові щось може дати розрадне, втішливе. Але коли тебе згадую, шальки терезів на якийсь час врівноважуються, і я доволі виразно відчуваю тепло, яким намагаються зігріти мене мої тексти.

(до Наташі Сологуб – 19 вересня 2004)

Київ значно ближче за Харків, і мої нові друзі Роман та Сашко, котрі цього літа вступили до КПІ, бувають удома частіше, ніж моя сестра Наталка. Багато в них вражень, маємо про що побалакати. Зокрема, запитав у Романа, чи часто він бачить у столиці людей на колясках? Багато, каже, але майже виключно в підземних переходах, бо це – гарний бізнес. Прикро було мені це чути...

З початком осені пішла до школи моя шестирічна племінниця Віка. У класі в них 28 дітей – 18 дівчат і 10 хлопців. Віку посадила вчителька з Сергійком, то Віка й каже: «Хлопців мало, а мені – дістався!» – А мама моя бідкається про свою онуку: «Ну що вона – така дрібна, така худа – в шість років у школі робить?!..» Намагаюся маму заспокоїти інформацією про те, що в Японії діти йдуть до школи в три роки...

(до Наташі Сологуб – 12 жовтня 2004)

Павло Григорович, викладач фізкультури в п'ятій школі, запросив учора пограти з його дітками в шашки. Під час партій намагався пояснити кожен свій хід, і семикласниця Катя успішно захищала од моїх агресивних намірів. – Грали в ідальні. Й із дзвінком на перерву прилинув туди рій прибраних, привітних, сором'язливих дітей, наповнюючи залу позачасливим серпанком світла й гомону. І почувався ніби в раю серед янголів.

(до Юрка Лантуха – 28 жовтня 2004)

Два тижні тому здивався увечері на повороті до свого будинку з Дмитром. Сусід твій когось чекав із хлопців, тож ми трішки поговорили. Дивувався Дмитро, що доросле життя його змінює. Казав, що отримав напередодні першу зарплату, що збирається в хаті



робити ремонт, що хоче купити телевізор. Добре було б, звісно, й гарну дружину знайти, таку, щоб лиш поглянув на неї, а вона тебе відразу й зрозуміла. Та де вона така є?.. – Коли Дмитро пішов, а я повернув додому, то мимоволі Дмитрові фантазії в мене трішки уточнилися: таку, щоб лиш на неї поглянув, було тобі бентежно ясно, що вона тебе розуміє...

(до Наташі Сологуб – 8 листопада 2004)

Біля малосімейки мене наздогнала білявка. Запропонувала тримати наді мною свою парасольку, доки я доїду до під'їзду. Йшла поруч. Не квапилася-зупинялася, коли я зручніше вмощувався в колясці. Й усміхалася-сяяла-зігрівала, розвіюючи мою зніяковілість, що, може, я її й затримую...

(до Наташі Сологуб – 21 листопада 2004)

Я щойно повечеряв. Десять хвилин на сьому зараз. Попереду довгий, майже безкінечний недільний листопадовий вечір. І я не знаю, чим його наповнити, – хоча точнішим тут, мабуть, буде дієслово з протилежним значенням. Бо перед вечерею я прочитав оповідання Володимира Набокова «Набор». І як хотілося мені з кимось поділитися отією радістю, отим незбагненим щастям, яке й спонукало самого автора до написання свого оповідання! Всього чотири сторінки, а я читав їх, певно, більш ніж півгодини. Бо ледь не за кожним реченням треба було витирати очі і прочищати носа. А як хотілося комусь показувати, навіть читати вголос оті теплі, щемні, світлі речення, щоб хтось іще разом зі мною відчув отой «наплив счастья, обращающего сразу душу во что-то большое, прозрачное и драгоценное», як пише сам Набоков.

(до Наташі Сологуб – 15 грудня 2004)

Їздив сьогодні в перукарню. До Світлани. Стригся в неї вже вп'яте. За другим разом було щоразу налаштувався вловити в її мимовільних дотиках до мене пальчиками – ніжність. Бо, окрім мами, тільки вона ще до мене торкається... Однак завжди розчаровувався, не відчував нічого. А далі намагався з'ясувати думкою, що ж то воно таке – ніжність? Чи можливо ВОДНОЧАС її відчувати

й усвідомлювати те? Чи можна свідомо діяти з ніжністю, чи ніжність – це щось мимовільне, не контрольоване чуттями-думкою? В такому разі, чи можна усвідомлювати почування в момент їх з'яви? А може, то я вже просто старий і черствий, що нічого не відчуваю? Ото стільки мав запитань, відповіді на які й не намагався шукати. Але сьогодні щось нібито сяйнуло. Може, то була й не ніжність, а просто обережність, та я подумав, що раніше, вочевидь, не був я ще готовий ЕМОЦІЙНО, бо сьогодні мав для Світлани записочку. Коли вона мене проводжала, віддав. («Яка ти, СВІТЛАНКО, гарна! В тобі й справді стільки світла й ніжності! – Та чи не ображає, бува, тебе те, що я часом дозволяю собі трішки помилуватися тобою?..») Як вона розчулено поглянула на мене, прочитавши! Спершу здалося: так, ніби ніколи таких слів ніхто їй не казав. А потім подумав, що була вона так зворушена тому, що змогла викликати оті мої слова до неї...

(до Наташі Сологуб – 3 січня 2005)

В новорічну ніч спав. Бо попередньої ночі, прокинувшись о другій, довго не міг заснути і подумки розмовляв із Людою, а вранці писав про цю свою розмову з нею. Загалом останні п'ять днів у минулому році я тільки те й робив, що з кимось уявно розмовляв, а потім усе намагався викласти на папір. Тобто, либонь, жив так, як і належить письменнику. Та й окрім цього, мав я справжнє святкове ялинкове відчуття. 30 грудня їздив вітати всіх, кого зустріну знайомого. З соціальної служби виходила завжди незбагненно привітно й тепло усміхнена тітка Ольга і вкинула мені в сумку кілька цукерок. Наступного, тобто вже передноворічного вечора, розмотуючи одну з них я помітив прив'язану до папірця ниточку. І зрозумів, що тітка Ольга зняла цукерки з ялинки. І мені зробилося так високо, світло, справді СВЯТКОВО! Чого ще треба? Цього було мені цілком досить. І я ліг спати.

А першого увечері знову зламалася моя електрична друкарська машинка. Чотири дні тому мама за її ремонт заплатила 60 гривень, і ми, як завжди, перед Новим роком лишилися без копійки гро-

шей... Отож, у мене все звично: в емоціях – розкошую, а в побуті – соромно, прикро й безпорадно...

Наталка наша давно не дзвонила. Мама каже, якщо не телефонує, значить, у неї все гаразд. Тим і радіємо...

(до Наташі Сологуб – 28 лютого 2005)

Сьогодні останній день лютого й зими. Напередодні день був тихий і теплий, з плюсовою температурою. А нині вранці прокинувся – вікно заліплене намерзлим снігом, шаленіє вітер і мороз десять градусів, наче й не до весни йдеться. Й не дозволила мені сьогодні погода виїхати провітрити мізки після ранкової праці. Місяць цей хоч і короткий, одначе часто змушений я був залишатися вдома через негоду. І можливо, тому був я під час прогулянок так емоційно вразливий: майже щоразу, повернувшись додому, сідав я до друкарської машинки, щоб записати якесь нове відчуття. Якщо, звичайно, знаходилися в мене для того слова. Скільки ж бо цікавого на папір не потрапляє тільки тому, що не маю я для нього слів! Живу я, мов бджола, – радість так легко собі знаходячи, як ця золотиста комашка знаходить квітку! Про все не те що не напишеш – всього не запам'ятаєш. І стільки тієї радості – як хвиль на морі...

А позавчора нарешті знову стригся! І щойно огорнула мене Світлана червоним, шовково-прозорим, мов вітрило, запиналом, я десь задівся в теплі й позачасі затишку, тобто відчуваючи не саму ніжність, а те, що вона викликає, спричинює...

На вихідні приходить до нас Віка. Вже добре читає, але на мій превеликий подив писати в неї виходить краще. Охоче бере з книжкової полиці «Маленького принца» і просто переписує речення в зошит. Тому якось, коли нам набридло грати в шашки, куточки, сказав я племінниці сісти поруч на стільці, підсунув до неї машинку, й почала вона вчитися друкувати.

(до Юрка Лантуха – 12 березня 2005)

Є у Буніна в щоденниках запис про те, що в світі нічого немає прекраснішого за жіноче тіло і що ніхто не написав про нього, як слід... А може, я й зумів би? Та хіба вони про те знають? Не чита-

ють вони ні Буніна, ні тим більше Ананка. Та й нікому не потрібні наші писання.

(до Юрка Лантуха – 26 березня 2005)

Оце повечеряв, спробую написати тобі листа, переведу годинник та й укладатимусь. Бо минулої ночі майже не спав. Пізно починався фільм «Залишаючи Лас-Вегас» – ледь не о другій, але дочекався, ну а після нього вже під враженнями не міг заснути. Невже таке й справді можливо? Але запитувалося мені не з недовірою чи з іронією, а заворожено й мрійно, бо Елізабет Шу неймовірно переконливо зіграла Сару, й недаремно її номінували за цю роль на Оскара. Взаємність між повією й невдахою-сценаристом, що приїхав у Лас-Вегас «допитися до смерти», – взаємність до ненамагань одне одного порятувати. «Мені просто з ним було гарно». А скільки разів промовили вони одне одному – я люблю тебе! І щоразу це було вражаюче вмотивовано!!! – Тож, Юрку, дякую. Це ж бо завдяки твоїм торішнім розповідям я діждався сьогодні кіна.

(до Наташі Сологуб – 2 квітня 2005)

Читав не Набокова, а то б він, либонь, розповів, що то за метелик з невеличкими яскраво-оранжевими в чорних цятах крильцями пурхав довкруг мене і все сідав перепочити на розгорнуту книжку.

А ще прилітала муха. Після зими ще квола, і я чухав їй ворси-сту спинку.

(до Осипа Зінкевича – 9 квітня 2005)

Нарешті трапився мені роман Вінграновського «Наливайко». Здається, з-поміж усіх в українській літературі текстів – це чи не єдиний, що свідомо чи майже свідомо творився в потребі явити естетичну цінність засобами мови, а не сюжету. Йогансен? Підмогильний? – вони теж оповідали, але їхні стилістичні особливості були нецілеспрямовані. Тільки Вінграновський, як на мене, підійшов до того, щоб просто **МОВИТИ** (о яке маємо в нашій мові розкішно влучне дієслово!), тобто не сказати **ЩОСЬ** гарне, а мовивши гарно, витворити, чи й навіть викликати **оте ЩОСЬ**. Зовсім не впевнений, чи вдається мені сказати те, що хочу сказати. Одначе

достеменно знаю, що оце «те» існує, якщо я так виразно відчуваю, як мучився Вінграновський пишучи. Та – як він ТУЖИВСЯ! І через оцю його невпевненість – поетичність тексту виглядає вкрай надуманою. Лише сторінок за сто двадцять до кінця ота натужність десь розвіюється, але й на них трапляється стільки неокончучивостей! І як мені було прикро й боляче через оту неопрацьованість! Мимоволі, а чи й в умовному рефлексі, виробленому тими ж таки намаганнями МОВИТИ, я раз у раз зупинявся над неправностями і замислювався над тим, як би їх можна було уникнути, і майже щоразу вирішення проблеми лежало просто поруч... Але ж яку вдячність і захоплення почуваю я до Вінграновського, що він – ПРОБУВАВ!

Вочевидь, саме через Вінграновського, глибоко поважний пане Осипе, я й наважуюся оце звертатися до Вас. Два роки тому отримав я був од своєї вчительки української мови Віри Іллівни запрошення на 35-ліття нашої школи-інтернату. А в листі писала вона про те, що трапилося їй читати розділ «Мов старша сестра» з моєї книжки «Папороть у горщику», присвячений рокам, проведеним у школі, і що особливо вразила її моя мова. Як приємно таке чути саме від своєї вчительки мови! А тепер, коли «Папороть...» закінчена два роки тому й коли прочитано «Наливайка», слова Віри Іллівни згадуються зі спонудою до дії. Отож, пане Осипе, чи можу я запропонувати Вам свою «Папороть у горщику», зародковий рукопис якої, до речі, свого часу відзначено було лауреатством на конкурсі «Смолоскипу»?

Добре розумію, що цей мій лист виглядає до непристойної нахабности самовпевненим. Однак ця самовпевненість видається мені доволі вмотивованою, зумовленою, саме тому й дозволяю собі Вам його надсилати.

(до Юрка Лантуха – 16 квітня 2005)

Був учора на концерті в музичній школі. В супроводі тріо вихованців-гітаристів викладачка вокалу Світлана Ситайло заспівала російський текст на «Історію кохання» Ф.Лея. Звісно, мелодія зно-

ву розчулила, але здивували й слова: «Как рассказать о том, что то, что хочешь – может быть...»

Атож... – Удень читав я в парку Ертеля. Смакуючи черговою вправною фразою російського класика, я поринув у марення. Уявлялося, ніби маю я донечку. Сидить вона дворічна у мене на колінах. Нахилиюся, щоб поцілувати сьйливу білим ріденьким пухнастим волоссячком потилицю, й чую молочний дух дитячої шкіри... І що я мав відчувати, коли під час концерту в паузі між номерами до зали зайшла й сіла переді мною, звичайно ж, старшенька трішки, але з такою ж білявою потилицею дівчинка!?

(до Надії Михайлівни Лепської, редактора бахмацької районки – 25 квітня 2005)

Зустрів учора глухоніме подружжя, про котре якоесь писав. І чомусь захотілося написане оприлюднити. Далі згадалося ще кілька таких «термінових» мініатюр, добірку яких і хочу запропонувати увазі читачів «Голосу присеймів'я». – Проте чудово розумію, що пишу для самого себе й нікому воно непотрібне. Хіба, може, для тих, про кого пишу. В усякім разі, хочеться думати, що хоча б для них. І тоді оце бажання друкуватися – то ніби фатальна неминучість у нездоланній мимовільній необхідності бодай отак – друком – дякувати їм, що поталанило зуміти-змогти побачити-пережити-відчути з ними те, що й спонукало до писання – невимовно прекрасних і ні з чим незрівнянних миттєвостей творчости.

\* \* \*

## ІЛОНА

Другої п'ятниці вересня дві тисячі другого року на біговій до-ріжці стадіону бавилися дівчата м'ячем. Сміявся і я разом з ними, радіючи, що підчув, як їх звати, й смакуючи добірністю імен – Яна, Лера, Ілона... З Яною розбалакались. Пробиував бо я вже писати про наше знайомство в лютому біля кінотеатру. Щоправда, м'яча мені так і не кинула: Лера відмовила, зизоока й обережна. «Ти завжди зі мною вітаєшся...» – «В тебе, Яно, цікаве обличчя». – «Як-то?» – «Гарне». Здивовано дивилася на мене, перепитала, що я сказав, і згадала, либонь, себе в дзеркалі, маючи за кілька кроків справді чарівне й ніжне лице білявої Ілони, котра відразу зауважила, що я її помітив, щойно оце вперше побачивши, і попри мою розмову з Яною була спокійно покірною неодмінності нашого з нею роману. (Як дивно мені тепер, через два з половиною роки, що я тоді саме так і записав...)

На роздоріжжі П'яти Кутів, їдучи в парк, зрозумів, що, замість банального «дівчинка» в тексті, маю тепер ім'я, вирішив розпитати й про вік і повернувся на стадіон. Темноволосиць не було – сховались за трибуною. «Ілонко, а скільки Яні років?» – «Тринадцять», – вельми успішно набиваючи м'яча на носі й сум'ятливо всміхаючись, відповіла білявка. «А коли виповнилось?» – «На Івана Купала».

Ось так – дівчина, мініатюра про котру в «Папороті у горщику» одна з можливісно-виправдальних мене, народилася на Івана Купала... Чи варто про те якось обмовитися? А разом згадати, що й Ольга Мягкова з'явилася первістком у немолодого вже подружжя, щойно північ розмежувала шосте та сьоме липня?.. Та все – випадок. Збіг – та ж сама випадковість, тільки чимось нам мила, щемна, близька.

---

А за тиждень я, дурень, тішився, що, бач, не помилився в першому враженні, і то ти справді помітила, що я звернув на тебе ува-

гу, – радів, бо не розгледів, не відчув, що це ти не допитуєшся: чому я так на тебе дивлюся? – а ледь не кричиш-радієш...

Якоїсь чергової п'ятниці Яна відповіла, що ти хворієш, і випередила мене, запитавши: скучив?..

А на наступнім тижні ми здибувались чотири дні вряд. З опущеним зором ти намагалася не квапитися й, переборюючи бентежжя, мене не помічати.

Яке ж воно й мені болісне – твоє, певно ж таки перше, Ілонко, почуття!..

---

А в День святого Валентина, спинивши мене стукотом у шибку, в правому горішньому вікні двоповерхової, обкладеної бежевою плиткою будівлі четвертої школи білява восьмикласниця Ілона, ховаючи лице, хапливо совала по склу долонями.

---

За ширмою, сірою, мов засліплена чорно-біла фотоплівка, – метушливо-святкові приготування. А Голос запитує: чи не рано в чотирнадцять років заміж?.. У відповідь різонула мене по очах, щоб не підслуховував, урочо-фатальна блискавка усмішки. Й від болю я прокинувся...

---

Гадалося, що дощ минеться, – тож не поїхав додому, а ще ховався під базаром. Мрячило, а то кілька секунд падало зливою, але не припинялося. На протязі мерзнучи, картав себе: давно вже був би в хаті, повечеряв, зодягнув би ще одного светра, зігрівся... Та враз затихло – і вітер, і дощ: долини-калюжі гладенькі, мов дзеркало. Виїжджаю з-під навісу – з вулиці Пушкіна поверта на велосипеді Ілона. Так радий її бачити, аж усвідомлюю, що ця несподівана зустріч наповнює змістом усю мою сьогоднішність... Зауважую, що Ілонине волосся потемніло, тільки кінчики солом'яно-білі. Вітається, всміхається й із задубленими на кермі пальчиками, здалося, так само радіє, що і для неї цей вересневий понеділок не буде порожнім...



---

Повернувся до стіни на правий засинальний бік, та знову, Ілонко, постало твоє лице. Чомусь увиждалося стурбованим, веселим, ніжним, засмученим, радісним, похмурим, святковим, наполоханим, сьайливим, роздратованим, спокійним, заплаканим, – ніби в калейдоскопі, хоча ніколи не бачив і ніколи, вочевидь, не побачу аж стільки емоцій на твоєму обличчі. Але наскільки ж воно виразне, що все те мені так легко уявлялося! І подумав, що тобі треба в акторки. І плакав. І згадалося дев'яте травня. Усміхнено зі мною привітавшись, ти відразу повернулася щось сказати двом своїм подружкам. І обличчя твоє скривилося... Здається мені, так мимоволі відбувається, коли намагашся стримати сльози, не заплакати...

---

А може, то Даша, Романе (ви ж бо зі старшою сестрою Ілони навчалися в паралельних класах), шоргала сандаликами по опалім листі у вересневому сонячному парку дев'ять років тому?.. – Цівочка-кіска білявого волосся і крильця, чи... просто портфель, коли поверх нього накинуту курточку дівчинка на мості через ставок зняла й на лівий лікоть повісила...

---

Зустрів Ілону. Чи не за чотири місяці вперше. Волосся тьмяне, темне, – не бачить його сонце, не визолочує. Либонь, хворіла. Довго дивився вслід. І лиш коли зникла, здогадався, що треба було запитати, як справи, де пропадала? Та тільки тому зрозумів, як належалося б мені поводитись, що, причиняючи двері під'їзду, озирнулася Ілона так журно, немовби вже картаючись своєю несміливістю заговорити зі мною і знаючи, що попереду в неї безсонна слізна ніч в уявних розмовах...

---

Їхав до Даші, мов-доньки, а зустрів Дашу, сестру Ілони. І чомусь вразили відкритість, беззахисність і ніжність її обличчя. І подумалося про її майбутнє. Знайшовся б їй гарний чоловік... Жаль,

Романе, що згадуєш ти про свою поведінку увечері на святого Валентина як про потьмарення, наслання...

---

Повертався від Юркової бабусі прихімашівськими вуличками. І мовби зустрів Ілону в передноворічному тумані і розмовляв з нею.

– Привіт! – ... – Як справи? – ... – Чим займаєшся? – ...

Довго мовчав, вишукуючи, що б то ще мовити. Нарешті, знайшовся.

– Якось у липні написав, Ілонко, до тебе листа. Але так і не зважився тобі його привезти.

– Чому?..

– Хіба я маю право тебе турбувати?..

– Не картайся, Юро. Не могли ми не зустрітися у вересні два роки тому. Щоп'ятниці у нас були уроки фізкультури, а ти щоразу дорогою в парк зазираєш на стадіон. Це доля. Нарікать на неї – болісно, та й марно. А ще: знає вона краще від нас, що нам потрібно...

Це ж треба, щоб отаке приверзлося! А втім, з Ілоною мені завжди щось увижається.

---

Знову мене Ілонить... – Ось лиш розминулися, почала вона в мені себе запитувати: «Що йду я, розмовляючи з подругою? Чи з якої ще причини? Але чому? ЧОМУ!?. Чому під широчезним, низько насунутим козирком шапки вдала, що він обізнався, і не привіталася? Хіба ж після такого дозволиться собі обійнять його, поцілувати, як оце щойно зненацька гвалтовно запраглося?..»

Невже Ілона справді так думає? Чи може мені усе це маритись, якщо я зовсім не хочу, щоб Ілона мене цілувала, уже хоча б тому, що уява моя до таких ласок має куди сміливіших дівчат? Але ж чомусь тільки Ілона збудює мене до таких фантазій...

---

Бах, Ілонко. Є в мене з півдесятка уривків хвилин на двадцять, можливо, з його Бранденбурзьких концертів. Слухав – і плакав. І раптом відчув потребу дякувати. Чи то за те, що можу таку музику слухати, а чи за те, що хтось її зі мною слухає, і саме йому дякувати... І чомусь саме ти, Ілонцю, увялялася поруч, саме в пелену твоєї вечірньої сукні хотілося виплакаться.

---

А таки жаль, що телепатичности немає: як тобі, Йлонцю, було б гарно від тої безмежної теплоти й ніжності, якими мимоволі повниться моя уява про тебе. Я не знаю, що це таке, як його назвати, але куди б не вела мене думка, вона неодмінно перечіплюється об спомин про тебе. От наприклад, учора бачив Дашу. Батько моєї мов-доньки зацікавився, коли вони їхали мені назустріч, а вона так сяйливо всміхнулася, що, незважаючи на те, що й до цього день складався для мене сприятливо чарівно, мені чомусь подумалось, що минає він не даремно. Але ж це наше з тобою, Ілонко, відчуття! От і подумав я так, щоби про тебе згадати. І враз усе змінилось. З Дашею було мені світло й радісно: справді, наче в раю. А з тобою, Йлонко, мені завжди болісно прекрасно, до сліз, немовби я соромлюсь того, бо не заслуговую на таке щастя. А сьогодні тебе, коли прокинувся, згадавши, чомусь зафористичнив, що кохання – це незбагненність своєї комусь потрібності. Невже, Ілонцю, у нас кохання? І ти про мене згадуєш? І хочеш, щоб думали про тебе з теплом і ніжністю?..

---

Скільки років не міг я поновити в пам'яті, не звучала мені подумки «Мелодія» Глюка! А тепер так легко з'являється вона до мене! Дякую, Ілонко. – Мені завжди здавалося, що це музика кохання. Яка в ній благоговійна завороженість ніжністю! І спокій. Що нічого не треба робити у відповідь. Бо все вже зроблено – мелодії цієї створенням.

---

Боюся, що якимось чином почуття мої, Ілонко, тебе прикрять. Останнім часом я часто міркую над тим, як же вони можуть закінчитися, чим немовби бажаю й наближаю їх кінець. Жаль тільки, що лише на таку обмаль з усього мною з тобою уявно пережитого знайшлися в мене слова... Сьогодні п'ятниця. Сто чотири тижні тому ти спинила мене стукотом у шибку. Зауваження цього факту, може, стане для мене крапкою...

---

«Мелодія» Глюка пішла. Тож мушу вмикати магнітофон. І після першої музичної фрази набираю повні груди повітря й мимоволі услід за флейтистом довго зітхаю.

---

«Как дай Вам Бог любимой быть другим». – Скільки тут безпорадності й муки! Що не багато на світі поетів. Що ніхто так Її не кохатиме, як любив Пушкін... Усі закохані – поети? Але ж у тому й справа, що лише закохавшись, робляться – нібито робляться! – вони поетами.

---

Білий-білий. Чистий-чистий. І стільки його було сьогодні уві сні! Що вже цьогорічна зима сніжною видалася, але куди там... І ти – чи то запрошувала, чи вела куди, коли ми здіймалися над цим іскристим пухом – ніби повітряні кульки з обірваними нитками.

---

Яка ж ти в мене, Ілонцю, дивовижна! Певне, щодня доводиться таке бачити, а з тобою це сягнуло здивування й потреби чи навіть мимовільності слів! – Дворічному твоєму братику, що сидів поміж своїм татком і тобою в кабіні «ГАЗелі», знадобилася твоя увага. І як невимовно заворожливо у взаємному з ним неусвідомленні, що ти йому неодмінно зарадиш, ти нахилилася до нього!

---

Днями, Романе, з приводу попереднього запису згадав, як колись казав Юркові: «Яку б ми з НЕЮ книжку написали!» – і здивувався, що таки, виходить, написали б...

– Ну так. ВОНА сидить на дивані, ти дивишся на те й пишеш.

Як сидить ВОНА на дивані – не знаю, не бачив. Та нещодавно нагледів у «Салоні краси» картинку, яку легко уявити НАШОЮ. – Розчісує ВОНА своє довге солом'яно-рудаве, щойно висохле після миття волосся. Чергове пасмо падає з угору піднятого гребінця, розлітається прозорим сяйливим віялом і застигає отак у моєму взорові навів.

---

Минулого вівторка, Романе, все трапляв дев'ятирічну Юлю. Коли йшла вона в музичну школу, допомогла мені з'їхати на переїзд. Здається, саме тоді й сказала мені, що часто буває в Ілони, з її братиком гуляє. Вже й поза моєю волею нагадує мені Ілона про себе, хоч я й так про неї щодня думаю. Скільки мені було видив з нею, а я так мало про те написав! Уявлялося мені й те, ніби Ілона теж пише. А мабуть, цікаво було б подати розділ оцей так, наче написала його Ілона від мого імені.

---

У фантазіях своїх чомусь тільки з Ілоною мав я доньку. Бачилося, як виряджає вона нас на прогулянку, чіпляючи мені на груди рюкзак з семимісячною дівчинкою. – А того квітневого дня в парку з Ертелем та дворічною донькою в мене на колінах – Ілона прихилилася спиною до берези зі схрещеними позаду руками, і безпомічне сонце намагалось дорівнятися до сяяння її щасливого обличчя.

---

«КНИГА РАДОСТИ». – Сумнів щодо назви, коли вона нарешті з'явилася, бринів у мені лише мить. Адже пишу я винятково про радість, стільки-бо її довкола! Хіба що висловлюватися мені не просто, тому так мало у мене й написано. І ніби виходить, що

безпосередньо писання для мене – свято слова. А свято – то знову радість.

---

Травневий вечір із величезним і ніби поруч, на простягнутій долоні, помідором сонця. І ви прогулюєтеся під будинком. – Як і було мені у видиві якомсь у зимному березні.

Але ти знову сховалася в під'їзді, залишивши братика на подружку. Казав мені Роман, що звати його Дімою. І най би воно так і було. А чи будь-як інакше. Тільки не так, як виявилось насправді... Радше всього – вінець сімейної ради, – як же ім'я оте нам із тобою, Ілонцю, болісне!.. Звертаючись до братика, ти, певне ж, і мене поза бажанням, поза волею часом окликнеш.

Френкі Бойзу вказували на надуманість і схематичність жіночих образів у його «Нічних розмовах» (Ат яка спокуслива для недоброзичливців назва! – А маються на увазі дядькові оповіді хлопцеві про зірки.).

Коли закінчували ми роботу над «Папороттю у горщику», Кашка наполегливо радив мені змінити тему, розширювати коло зацікавлень. Але про що мені ще писати?! Це ви, що мали кохання, можете собі філософствувати. Ну, нехай не завжди кохання, а переважно його ілюзію. Але бодай те ви мали. А в мене не було й такого.

---

Постригся. А потім казав Юркові в парку, що мені знову зі Светою було гарно і що хотілося б написати «Книгу щастя». Це так тепер називаю своє бажання кохання. Бо ж не завадило б урешті-решт мати щось і для себе, а не тільки для Лукавої Поезії. Та й – яку б ми з НЕЮ книжку написали!

Увечері хвастася й під магазином лисиною, і Люда сказала, що Света начебто й незаміжня. (Мама Людина виявилася сусідкою Світлани.) А що буквально напередодні на Юрком ось уже п'ять років од їхнього імені висловлюваний страх: що люди скажуть? – знайшов я спростування: спершу люди тюкатимуть-пліткуватимуть, з часом проте звикнуть-збайдужіють, а далі, либонь, і радітимуть нашому щастю, – що на страх відповілося, то за три дні зважився я запросити Світлану на побачення.

Промениста, мов сонце, й так само далека, відповідала Света уважливо й заспокійливо, що була вона зворушена тим, що мені подобається, але є в неї хлопець, і тому нехай наші стосунки залишаться такими, як і були...

Дорогою в парк ніби намагався себе втішати, що ще в грудні минулого року думав про те, як повертається Світлана додому й своєму чоловікові розповідає, що я знову приїжджав до неї

стригтися і знову намагався вловити в дотиках її пальчиків ніжність...

Але як же насправді було боляче!

Навіщо жити?.. – І не було сліз. Бо яка в пустелі відчаю вологість?.. Болілось піскувато-шорстко, приземлено й нікчемно. І найстрашнішим було те, що, явившись до мене в житті вперше, питання це мене зовсім не жахало.

А як гірко й гидко було від отакої підлої думки: а може, у Світлани з тим хлопцем ще й не складеться...

О п'ятій ранку, зволожуючи мені очі світанковим туманом, після численних спроб, бо від розмови зі Светою нікого не впускав я у свої думки, таки примудрилася прослизнути в них Ілона. – Мені хіба й залишається отак себе дурити: якщо я про неї стільки думав, то це, вочевидь, значить, що імовірність того, ніби Ілона про мене зовсім не думає, не дорівнює нулю.

---

Бачив учора, Людо, так тобою вподобаного, рудою пишною шерстю заворожливо-показного чау-чау. Атож, – його вигулюють, доглядають за ним, люблять...

– ...А тебе, хочеш сказати, ніхто не любить?..

...Наскільки, виявляється, за пса я гірший...

---

Як добре, мамо, що ти вже вдома!.. Ще в неділю, коли ти лише збиралася їхати в Крим на похорони дядька Ілька, я так за тобою скучав у парку...

---

Хочу дякувати тобі, Світланко. Сам я, либонь, ще до пуття не усвідомлюю, СКІЛЬКИ ти дала мені, моїм чуттям і моему писанню. Дала та й продовжуєш давати. Тож не ображайся, будь ласка, що я часом спиняюся під вікном вашого «Салону краси». То я не стовбичу, – як-то мовлять, – а щось, певно, цікаве помі-



тив. От, наприклад, у квітні ти підрізала вчительці з музичної школи довге солом'яно-руде волосся. Побачив я, як із піднятого вгору гребінця розсипалося воно розкішним заворожливим віялом, – і написав про те... А іншого вечора у тебе не було клієнтів, і ти сиділа в кріслі спокійна і розслаблена. Та це не ті означення. Однак спостерігаючи таке щодня, – пробач мені, Світлано, мої мрії, – я знайшов би потрібні слова, щоб сказати про те гарно і щемливо.

---

Виявляється, Світланко, в тебе легка вдача, – щойно заприятелював з тобою ближче, як на мене ринули приємні несподіванки. Зокрема, у вівторок спершу Сашко, колишній мій сусід, котрий працює в соцзабезі, повідомив, що для мене є нова коляска, а увечері забрала мама з поштової скриньки листа з Києва від директора видавництва «Смолоскип» Осипа Зінкевича. Пише він, щоб надсилав я їм свій рукопис «Папороць у горщику».

---

Знайшовши у травні назву – «Книга радості», зрозумів, що й вона майже готова... Йі дедалі настійливіше хочеться кохання. Ще півроку тому я й не думав розмірковувати: чому? Але тепер усе пояснилося саме. – Позаминулої зими теж були великі сніги. Далеко їздити не міг. Просто прогулювався тротуаром вздовж малосімейки. В будинку навпроти на підвіконні кухонного вікна на другому поверсі годували півторарічного хлопчика. Я дивився на те і якось подумав: яку б ми з НЕЮ книжку написали! Але її – немає. Усі ви, Людо, – або заміжні, або маєте хлопця.

---

Читаю Феодосія Рогового. Аби ще два місяці тому мені хто сказав, буцім я вважатиму, що найкращі в світі книги написані

українською мовою, я розреготався б йому в лице. Найкращі – у моєму, звісно ж, баченні. А може, й нашому – з Феодосієм... Читаю, зупиняючись над кожним реченням і смакуючи розумінням вживання й місцезнаходження в ньому саме цього слова. І сам сміливішаю – в слові, в відчутті, у поведінці.

---

Говорила і Світлана про те, що до мене таких слів їй ніхто не казав і що так, як я, до неї жоден чоловік не намагався підійти... – І знову було сумно й гірко це чути. Якщо їх дивують елементарні вияви звичайнісінької поваги й уваги, то ж якими для них є повсякденності?! Юрко заспокоює мене, що вони й не здогадуються, в якому світі живуть, і що моєї благоговійности їм і не потрібно. І додавши: вони хочуть зовсім іншого, – поїхав у село. Але ж як тоді залишаються вони такими вродливими й чуйними?

---

Здогадуюся, здається, чому так мені зрозумілий біль мініатюри Буніна про брата й сестру, що спали в одній кімнаті. Це ж бо про мене з жінками, про нашу «мініатюрну взаємність», яка, на жаль, і є тим кращим, що було в їхньому житті.

---

Знову, Людо, чау-чау. Йшла їм назустріч жіночка та й запитала, так само, як і ти, заворожена у дівчини: «Це – Ваш?» – І красуня відповіла: «Мій, мій...»

---

Ще одна ровесниця моєї племінниці Віки – восьмирічна Аня. Щоразу, здибавшись, ніби удави, гіпнотизуємося поглядом і, напевне, могли б дивитися отак навзаєм у вічі одне одного безкінечно довго. Учора чомусь гуляла біля нашого будинку. Побачивши мене з сумкою в зубах, коли виповзав з під'їзду, привіталася і втекла. Втекла, подумалося, не в співчутті, а в без-

порадності щось змінити. І безпорадність ця – не виклик Богові, а благання про діалог на рівних.

---

Хочеться поговорити. Але – ні з ким. Та й кому про таке розповіси?.. І мимоволі, Світланко, весь час подумки розмовляю з тобою. – Тобі це не заважає?

В суботу розказала ти, що після того, як тебе покинув хлопець, котрого ти дуже кохала, ти намагася уникати серйозних стосунків. Тобто й зараз, із Юрою, в тебе теж несерйозно?.. А може, Світлано, це тобі здається, що ти уникаєш, а насправді тобі просто ще не трапилося НОВЕ кохання?.. Навіщось розповідала ти і про жінку, в котрої квартирувала, коли навчалася в Чернігові. Надміру тлуста, просила вона частенько допомогти по господарству. Але ж була й гонориста, важко було їй вгодити. Та ти терпляче приймала її вереди. І якось вона сказала, що будеш ти для свекрухи золотою невісткою... А ще, Світланко, говорила ти таке, про що я сам собі не наважувався казати: що мамина увага – це не те, що мені потрібно... – Якось намагався я перефразувати Пруста і отак: «Ми закохуємося в тих, хто, як ми бачимо, як нам здається, міг би покохати й нас, тобто ніби ВЖЕ кохає». Можливо, саме тому я й звернув на тебе увагу рік назад, коли вперше в тебе стригся.

Але... – Та ні, Світлано, зупини мене. Бо я говоритиму, говоритиму, говоритиму, і цьому болю не буде кінця. Зупини і прожени. І пробач, що завдаю тобі стільки прикрощів. А я – перетерплю, заспокоюся і, знаєш, з часом навіть буду щасливий тим, що пережив отаке з тобою кохання.

---

Але... – Виповзав, поснідавши, у неділю із кухні, мимоволі побачив себе в трюмо в коридорі й подумав: який же я відворотний мордою, не кажучи вже про все інше! І як же я дозволяю собі виявляти активність? Не маю я ні на що права. Кожен

свій приїзд до тебе, Свето, я вимолював у самого себе довго й непростенно. Тільки наодинці із собою може бути людина поетом, тобто жити в часі ПО-ЕТИЧНОМУ, де про гармонію й лад не думаєш, бо просто іншого немає. Обставини моралі й етики постають, коли виникає в людини необхідність взаємин з іншою людиною. Тільки б мимоволі не образити, не скривдити...

І раптом своїй настійливості з тобою, Світлано, я знайшов виправдання. (І все тепер ніби залежить од тебе. І тільки це мене зараз трішки провинить.) Я просто забрав тебе у свій світ ПО-ЕТИЧНОСТИ. – У понеділок, вкотре вибачившись перед тобою, бо «в моєму становищі тільки вибачатися», я поїхав у парк, продовжуючи подумки говорити. На моріжку під каштанами пробував розгорнути книжку, але куди читати, коли треба тобі стільки розповісти!.. На танцмайданчику ховався від дощу. З вологістю почала відчуватись прохолода. В сумці коляски в мене светр. А що ти – ніби поруч, попрохав тебе його дістати. Подаючи, ти запитала: допомогти? Спершу я відказав, що все намагаюся робити сам, та враз поправився: якщо ти матимеш од того радість, то, будь ласка... І я згадав! Згадав, що я щасливий чоловік. Щасливий тим, що мізерію, дрібничку, вмію усвідомлювано перетворювати в безмір радості. Але ж як щастям хочеться поділитися!..

---

«Я люблю тебе» і «Я тебе люблю». – У якому ще стані зауважиш, що попри те, що в обох фразах ті ж самі слова й одне й те ж розташування наголосів, чомусь однак видається, ніби перша з них звучить довше і м'якше?

---

Привіт, Світланко!

Захотілося побачити тебе зблизька. Твої очі, твої руки, твою усмішку. Дякую, що вийшла.

Хотів розповісти тобі про свою наполегливість з тобою... –  
Та ось до тебе знову йде клієнт. Може, колись буде в нас більше  
часу...

Пока!

Побачимося!

Я люблю тебе, Свето!

– Ти мені теж небайдужий... – озирнулася в дверях.

---

В твоєму житті, Людо, був такий момент, коли з тобою поруч  
був той, кому було безпричинно нестерпно гарно, і йому хотіло-  
ся покласти тобі голову на груди й від щастя плакати?

---

Щойно сам, Світланко, збагнув: написане у червні – то, ма-  
буть, до наступної книжки, як ти сказала, що я, напевне, почав  
писати щось нове – про нас, книжку про наше кохання...

І мені чомусь знову стало гнітюче соромно недовірою до  
тебе безжальних сумнівів, що і з тобою в мене, Свето, все тіль-  
ки для паперу.

---

– Тобі не лоскитно? – питає, Людо, Света, вперше обрізаючи  
мені на ногах нігті.

---

Кохая тебе, Світлано, і так мало бачу!..

А чекати й надіятись – то для мене тепер антоніми. Бо тер-  
піння не маючи, увесь час думаю. Думки ж чомусь усе знахо-  
дять, і знаходять, і знаходять перепони моїм надіям.

Але я люблю тебе, Свето!

---

Яка мама побажає своїй дочці такого чоловіка?..

---

Треба мати щось за душею. – Душі – мало?..

---

Дощ учора був. Несподівано так линув, що не встиг я на коляску з трави під каштанами сісти й сховатися на танцмайданчику під навісом, як уже намок. В червні я двічі потрапляв під зливу, й обидва рази, Світлано, ти десь виднілася мені в тумані думки, але тільки в тумані. А вчора. Вчора... Вчора мені так захотілося, щоб ти допомагала мені зняти мокру майку! Щоб говорила, що то нічого: не з цукру – не розтану, а майка – висохне... Щоб витирала мені рушником спину, груди, голову. І усміхалася... – Так захотілося! ТАК ЗАХОТІЛОСЯ!!! Не маю я слів, щоб належно сказати про те. Просто усвідомлювалася самотність. І від того – хотілося кричати, вити. І ось щойно згадав оповідання Бориса Віана про вовка-перевертня. І зрозумів чому саме ВОВК. Бо в самотності – виється.

---

Здається, знову наплутав з номером свого телефону... Думаю так мимоволі. Бо це, либонь, довірливіше і куди менш болючіше, аніж вважати, що не помилився.

---

Надія вмирає останньою. – Якщо, звичайно, вона була.

---

Та й – налякав мов-доньку... – Було гнітюче важко. І куди мені було їхати?.. Але Даші не бачив. Покотив далі – до троянд. Одначе хвіртка до контори хлібоприймального пункту, на подвір'ї якого й ростуть квіти, вже була зачинена. У розпачі подався аж у Гайки... Як повертався, виходила Даша від подружки. І своєї радістю її бачити аж так дівчину ізлякав, що за два дні, коли я знову приїхав, мов-донька моя чимскоріш вискочила до мене на вулицю.

---

Біля Клубу залізничників гладила, Людо, дівчина пса й дивилася на мене.

---

Сонечко! Світлано! Мила моя! – Я люблю тебе!

Та мої приїждження до тебе, безумовно ж, тебе прикрять. А мені не хочеться, щоб через мене було тобі хоча б на макове зерня неприємно.

Тому – ГОНИ мене.

Я – не ображуся. Бо прекрасно розумію, що ти ще молода і, звичайно, знайдеш собі куди достойнішу пару, ніж я.

А саме так, Світланко, – думаю я про тебе як про можливу свою дружину. Бо ніхто не розмовляв зі мною так широко, так розуміючи мене, про себе й про мене. Мимоволі це породило не тільки кохання до тебе, а ще й надію, чого ніколи не було раніше. Надію мати сім'ю, затишок, ніжність. Бо хочеться чекати виходу своєї книжки з КИМОСЬ. Часом, коли напишеш щось гарне, так хочеться, аби хтось похвалив, просто – що ти щось зробив... А яку б ми разом написали книжку!

Та який із мене чоловік?!. Я ж навіть вишні не допоможу обірвати!.. Хіба заморожено спостерігатиму за тобою, а потім писатиму: «Повиягувавши кісточки з вишень, Света червоними в соці руками торкається до моїх щік, лоба, носа, бороди, щоби щасливо усміхнутися».

Але ж цього мало, ой як мало, щоби бути чоловіком!

Тож – гони мене, Світлано.

Я – не ображуся.

Бо я тебе люблю.

---

Лежу в траві і труся об бадилину під носом. А уявляється, Людо, що це мене нею Світлана лоскоче.

---

Ти знову мені, Світлано, сьогодні снилася! Щось ти писала. Я підказав тобі слово. І ти захотіла мене поцілувати. Та я прокинувся... – Але я бачив твоє обличчя так поруч, так близько! І так воно сяяло! І світло було таке ніжне й тихе!

---

– З ким це ти розмовляєш? – запитала мама, уприсутнюючи Світлану в моїй кімнаті.

---

Не читається. Бо неодмінно жалкуєш, коли щось відволікає увагу, що марнуєш час, не думаючи про Світлану.

---

Що, Людо, робити, коли руки просяться на волю й хочуть когось обіймати?

---

Можна мені ставляти пам'ятник. За те, що пишу про щастя, щастя уявляючи.

---

Світланин перший борщ. – Та як же, Людо, вигадась його смак...

---

А зі мною, Людо, народила б доньку?  
Чим я можу займатися? – От і сидів би...  
– ...Коло дитини...  
...день і ніч над колискою.

---

Люблю я Свету, а розмовляю, Людо, з тобою.

---



За радість чомусь хочеться дякувати. Дякувати і плакати. Тому щасливою людина почувається лише в самотині. В самотності з Богом, з самим собою, з книжкою-мелодією-картиною, автори яких тебе розуміють. Та – щастям завжди прагнеться поділитися. Тож, вочевидь, є й ідеальні його вияви – самотність удвох, самотність закоханих, що просто сидять в обіймах одне одного.

---

Бачила б ти, Людо, якою була ти сьайливою, коли ми розмовляли про нашу доньку! Аж прогнала мене, рятуючись від щасливих мрій: «Їдь! Їдь уже! Увечері ще поговоримо».

---

Слухатиму, Людо, музику, і Света заирне до кімнати:  
– А я вже вдома, Баховий ти мій!..

---

«Будемо друзями», – мовила сьогодні Света.  
– Але ти повинен її зрозуміти, – відказує Люда.  
І я розумію. Ой як розумію...

Однак, – чому дітки семи-тринадцяти років раз у раз мене запитують, чи є в мене дружина-наречена?..

Розумію я.

І кохаю її. Їй увесь час думаю про неї. Зауваж, Людо, не про себе, а про неї думаю. (Боже мій! – Коли мова починає отак бавитися словами, отак кепкує, робиться утричі – ось ізнову! – болісніш!..) Розумію й думаю про неї, тобто здогадуюся, що вона втрачає...

За щастя, кажуть, треба боротися. Я спробував. Не за своє, за її щастя.

---

Запитуєш, Ромчику, що таке катарсис? Це подолання вигаданого болю. Чи то пак, – ніби подолання. Біль бо ж – вигаданий.

---

Якомусь фрейдисвітові стане сказати про мої писання, ніби в них «жіноча тема аж так актуалізована, що межує зі статевою заклопотаністю». І мовби йому заперечуючи, Кашка якось мовив, що кожна моя мініатюра – то завжди якесь естетичне вирішення. – І оце щойно я знову зчестолубився (в кожному разі, фраза виходить, якщо й не глибокою, то принаймні красивою), – що, може, говорити треба про заклопотаність катарсичну?..

---

Самому дивно, що не помічаю спеки. Хоча зранку почуваюся якось утишено, – ще не заспокоєно, але вже, мабуть, заспокійливо неприкро-сумно.

---

Оповіді мої, кажеш, надмір солоні. – А я, Юрку, вже кілька днів шукаю слів на отаке: моя радість – то така, вочевидь, у мене гримаса болю.

---

Вже, мабуть, не писати – неможливо. Бо болить. Коли перечитую згодом, дивуюся тому болеві. Тобто: написавши – забуваю про нього. Звільняюся. А чи – звільняю місце. Для нового болю.

---

Як же, виявляється, мені кепсько, якщо звертаю на таке увагу!.. – У пісочку під під'їздом бавилися п'ятирічні Юля й Сашко. На рік від нього молодший братик Ілля був із батьком біля сараю, та й гукає до них:

– Що ви там робите?

Війнувши каштановими кісками, коли поверталася до нього, дівчинка так само голосно відповіла:

– Ямку копаємо.

---

Навіщо жити? Якщо нікому непотрібний, тож – непотрібен і собі самому. Непотрібен навіть Богу. Чи це – математика, а не логіка?

---

Чому, Юрку, хочеться кохання?

– А чого іще – хотіти?..

Але чому оте «хочеться» так болить?..

---

«All you need is love»,<sup>5</sup> – співає Леннон.

All<sup>6</sup> – себто: я – НІЧОГО не маю? А чи й – мене самого немає...

---

А що таке кохання, мабуть, можна здогадатися з трагедії Шекспіра, в якій він помирає тричі, – бо навіщо жити, як любові немає?

---

Знову, Людо, плакав сьогодні в парку. Бо ніби підставила Света долоню забрати викушену мною серцевину яблука...

---

Згадував, Юрку, учора цілий день Набокова, з його роману «Дар» формулу щастя – доказ того, що воно є: «И тогда судьба решила бить наверняка, поселив меня в твоём доме». Вигадати, як на мене, таке неможливо, тобто у нього з Вірою саме так і сталося. Але мені, на жаль, це не загрожує, бо Набоков був у ВСЬОМУ вдатний аж так – ніби це йому за всіх письменників, що були до нього і житимуть колись.

---

<sup>5</sup> Все, що тобі потрібно – це любов(англ.).

<sup>6</sup> Все(англ.).

Юрку відкрився мізер кулачка, і пробувши в Бахмачі тиждень, вже збирається він додому, де житиме чеканням, коли брат повезе його на черговий сеанс до повії.

І дякую, Світлано, тобі уже хоча б за те, що ось уже більше двох місяців не нагадує мені про себе моє чоловіче ество.

Юрко вже був у дворі, коли я завернув до Кашки, котрий зустрів мене отак:

– Ось і другий Юрій-Змієборець їде.

Отого, Васильовичу, Змія, що наділив людину бажаннями плоті?.. – Однооко звисає він межи ніг, а коли підводить голову – душиш його долонею, душиш, душиш...

І кохання, отже, – ну нехай, може, тільки МОЄ кохання, – то повернення в рай?

---

– Удень у магазині була тільки моя сестра Света. Вона тобі казала... Так, їздили ми на похорони Іри з поліклініки... Ось так, – живеш, живеш, та враз: чотири дошки, яма, і ніби тебе й не було...

Не помремо ми, Людо. У моїй книжці ми житимемо вічно.

---

Уяву мати, звісно ж, добре. Але коли уява хвора на уяву...

---

Як хочеться розповісти про все, що думалося-трапилося за ці два дні. Та для цього треба стільки часу, Людо, скільки його мають ті, що живуть разом. – Одначе все це, сьайлива моя, кажу не я, а говорить моє писання. Всі ви в мене тільки для книжки, хай як би там мені не мріялося про звичайнісіньку дрібничку затишку – обіймати і бути обійнятим.

---

Не жінки ж бо, Людо, – до жінки хочеться.

---

Певне, тому, що бувши в Ілониних краях, та її не бачивши, коли вже на повороті до свого будинку трапив Імеда, чоловіка найгарнішої в Бахмачі жінки, учулося, ніби говорить він про мене до свого приятеля таке: «Як мені часом буває прикро, що саме я першим зустрів свою Віту, а не він!..»

---

А сьогодні, Людо, чау-чау за непослух лаяли і навіть двічі шмагонули повідком.

---

Чому хочеться бути щасливим?

Чому мало того, що живеш?

Чому ніяк не можеш змиритися з тим, що анікому непотрібен?

І які можуть бути надалі справи, коли усвідомлено, що все – нічого не варте без кохання?

---

Кажуть, Людо, – душа болить. Тобто, це значить, ніби болить вона в усіх. А у мене в такому разі болить, мабуть, серце душі?..

---

Я й мамі не потрібен. Мамою я народжений, і тільки тому вона мною опікується.

---

Побачу у вікно «Салону краси» Свету і переконую, Людо, себе в тому, що цього досить...

---

Самотньо. І тому – сумно. І, значить, хочеться плакати. А кризь сльози, – як писав Роговий, – світ гарніє...

What have I get to do to make you love me? – Викладачка з музичної школи, помітивши крізь розчинене кухонне вікно, що я спинився, увімкнула радіоприймач голосніше. І численні запитання Елтона Джона, є такий англійський співак, Людо, несподівано переклалися мені одним: що робити, коли хочеться, щоб у когось руки просилися на волю, щоб мене обіймати?

---

Невже солодкість сліз прозріння – і вся компенсація за біль прозріння?..

---

Ти не один один.  
Світо-сприйняття світо-прийняття.  
І сумом усвідомленого замирення – ніби пробачено світло і майже радісно.

---

– Холодно, Юро. Чому не вдягаєш светра?  
Я б і сам, звісно, впорався...  
– ...та захотів, щоб я тобі в тому допомогла, так?  
Хай це буде, Людо, нашою маленькою...  
– ...радістю...  
...спільною втіхою.

---

Хіба я куди б їхав, аби було кого вдома чекати, ким милуватися? – А самотність, як і того ж таки, Людо, чау-чау, треба щодня вигулювати.

---

– Які в тебе можуть бути проблеми?!.  
Ось це мене, певне, й зупиняло, коли цього літа знову й знову поривалося мені з мамою поговорити.

---

Зрештою, біль видихається в слова і викликає ними мото-рош, щоби вона його наснажила.

---

Не підтримки чи хоча б розуміння ми з Наталкою хочемо. Спробуй, мамо, бодай не кпити. Хоча сама по собі й байдужість – страшна.

---

Минулого разу, Людо, стояла ти так поруч, що хотілося тебе обійняти. Але обійняти в ніжності, а не з перспективою тілесних пестоців. В романі «Виховання почуттів» Гюстав Флобер, французький письменник, про головного героя...

– ...тобто про тебе...

...котрий усе життя був закоханий у заміжню жінку...

– ...ну я ж кажу – про тебе...

...говорить: він не уявляв її інакше, аніж одягнуною.

---

– Я тут мерзну, а він – милується!..

І ти знову, Людо, сяяла!...

А я й справді – милувався. Мимоволі милувався, неусвідомлювано. І це, напевне, Людо, значить, що я тебе люблю. А що ти вкотре сяяла, то те має свідчити, мабуть, про взаємність?..

---

І була б ти, Людо, щасливою вже хоча б тільки тим, що я раз у раз би повторював: який я щасливий!

---

Око можна виколоти, руку відрубати. Але коли в уяві оселяється надія, ніяким розумом її звідти не витуриш. – Ось і купала мене в четвер Света. «А тепер, – каже, – сідай правим боком».

---

– Довго ми сьогодні, Юро, розмовляємо. Уночі, мабуть, не спатимеш?!

Людо... я ж тобі вже казав, що з початку літа не нагадує мені про себе моє чоловіче єство. Бо, видно, розуміє, що я без нього тепер обійдуся. Хіба як хто інший колись ним, можливо, поцікавиться, стане воно мені в пригоді.

---

А може, навпаки – це жінка покликана розуміти?..

Я – не інвалід, я – поет.

– Вірю, Юро, вірю...

Й аби ти знала, Людо, як болить поетові радість...

– Цього, кажу щиро, я не розумію.

...і дружина, напевне, втишувала б, гоїла ці рани. І то вже були б не муки, а...

– ...радість?..

...радість розділеного болю.

---

Є в мене мов-старша-сестра – однокласниця Ольга Мягкова.

Була в мене мов-перша-жінка.

Маю я мов-доньку – Дарину з вулиці Петровського.

А ти в мене, Людо, будеш – мов-суджена. – Рік тому, в День народження своєї мами, хоча ти про те вже й не пам'ятаєш, це ж ти сама й казала: «Була б я незаміжня, нікому б тебе, Юро, не віддала...»

---

І в байдужої заклопотаністю долі ми таки, Людо, одне в одного є. І це така радість! І – відчуваєш, як вона болить?..

---



Чим би ти, Людо, не займалася, я б милувався тобою – не наміловувався. І, те розуміючи, ти сяяла б, мов щасливе сонце, – не пекуче, м'яко. І, обласканий цим теплом, я писав би. І яка б то була промениста книга!.. – Та не тобі, Людо, мав би я таке казати, а тій, котра, слухаючи все це, повірила б і засвітилася, рятуючи мене від оцього нестерпного, більнослівного одиноцтва.

---

Обличчя Лінди Лакост, Романе, усміхається-ніяковіє-вибачається, що мимоволі тебе тривожить радістю тебе-розуміння.

---

Як добре, що книжка ця вийшла такою довгою й товчінням сентиментальної води у ступі вигаданої особистости, наповненням порожніх почуттів пустими емоціями – надуманою й нудною, аж ніхто її, сподіваюся, й не дочитає до цього останнього розділу з Вежі болю.

---

Коли, Світлано, шістнадцятиденна відсутність тебе на роботі накладається на уривок розмови двох молодиків, що проходили позад мене, коли я читав у парку книжку, а озирнувшись, побачив тільки їхні спини, – накладається на уривок розмови саме про ДВАДЦЯТИСЕМИРІЧНУ дівчину, мати котрої проти аборту, – душу мимоволі починає сіпати... І як добре, що твоя позачергова відпустка була спричинена не такими жахливими обставинами.

---

Не платять нам, Васильовичу, либонь, тому, що за втамування болю пацієнт мусить сам викладати гроші.

---

За роздумливою, сиріч якнайдурнішою, головою – і душі нема спокою. – І хай би тільки їй. Але уже й біль стомився її – душу – мучити. Волаючи тим, що і в нього – в болю – теж є душа.

---

Красуня в навушниках підходить і каже:

– Не хочеш Баха послухать?

І вже, Романе, байдуже – приходять, прилітають чи, може, приповзають отакі фантазії-бажання-потреби-дурниці в голову.

---

Мав у парку гостей – Лену з дворічною дівчинкою. Стільки ж бо про них думав... Карина підійшла близько-близько. Прозорі сірі очі – усміхнено розумні: моя мов-друга-донька... Погладити б її, торкнутися рожевої кругленької щічки, взяти її долоньку у свою... І – не наважився. Навіть не насмілився про те спитати... А що я відчував би, коли б моглося мені те зробити! Які розкішні, либонь, слова знайшлися б для тих відчуттів!

---

Бачив Ілону. Знімала у дворі вже висохлу білизну. А коли проходила з наповненою мискою до під'їзду, здалося, вітаючись – ледь перековтнула. І подумалося: як би, певно, розлегшилося Ілонці, коли б я знайшов нарешті свою кохану...

---

Чекав біля фонтана медовооку свою Лену. «Ніколи не тримав я у своїх руках жіночої долоні», – думалося отак, Людо, немов би накликалося-передбачалося, що все буде, як завжди.

– То що вона тобі сказала?

– Я не твоя половинка...

---

– Давай-но, Юро, подарую тобі песика. Піклуватимешся ним, будеш йому потрібний...

Але ж у мене й так є кого вигулювати. Й аби ти, Людо, чула, як самотність моя вис!..

---

Був сьогодні біля троянд. Але квітів уже немає, померзли. Та я тобі вже казав, Людо, що ти прекрасніша від будь-якої квітки. От би подарувати тобі тебе! А чи не вдалося б це влаштувати так: подарувати, Людо, тобі «тебе-в-мені», тобто тебе таку, якою я тебе маю в собі?.. – Пробач, я й сам не розумію, що кажу.

---

*Хотілося б усе ж таки бути знайденим. Попри те, що інвалід(35 років, ДЦП, перша група). Попри те, що поет (поети ж тут, на цій Землі, ще непотрібніші, ніж інваліди). Хотілося б КОТРИЙСЬ бути потрібним. Щоб поділитися з НЕЮ щастям. Поети знають, що воно таке. Вони ж бо й вигадали це слово. Самому той хрест щастя нести важкувато. Особливо, коли є підозри, що в коханні розкладеться він на два знаки оклику.*

Але, Юрко, хіба таке надрукують?

- А які можуть бути причини, щоб не публікувати цього оголошення?

Коли тебе запитував, то одну мав на думці. Прочитавши таке, та, що готує об'яви до друку, сама до мене приїде...

- Ну в тебе фантазії!..

---

Як прекрасно, що Ви є! Так прекрасно, Світлано, аж навіть не жаль, що прекрасність ця трішки, трішки-трішки – через Ваше всього лиш заміжжя – неповна.

І це – не кохання. А розуміння дива взаємности, яка б між нами була, коли б обставини були до нас дрібку прихильнішими.

---

Ми вже з нею сьогодні стрічалися, і то Даша, Романе, до тебе віталася. Неодноразово ж бачила вона мене з тобою і розуміє, що ти мій приятель і я маю з ким поговорити, і рада тому, – мов-донька ж...

---

Сніг в обличчя. І з «Салону краси» на вітання торкається Света долонею, ніби до моєї щоки, до холодної ж, певно, шибки.

---

Тепер, Лено, ти для мене – МАМА МОЄЇ МОВ-ДРУГОЇ-ДОНЬКИ. Це настільки всеохопно бентежне емоційно, що унеможлиблює мені щодо тебе все інше.

---

Їхав, Людо, на базар до Світлани («До кого ж Вам іще їхати?»). Але на вході зустрів іншу Людмилу. Теж, звичайно, заміжно, хоча й зовсім юну, всього лиш вісімнадцять їй. Одначе цього разу моє традиційне «чому ви всі заміжні?» – не проходить. Бо вона з Ромен, тобто не було б її в Бахмачі, аби не чоловік... І завернула вона мене з собою. І проводжав її через півміста. Забігала в «Жіночий одяг» («Усе таке дороге!..»). Зазирала в «Салон краси», де кілька тижнів працювала. На пошті вкинула мої листи. В універмазі довго наміряла собі кімнатні капці. Заходила і в аптеку, що поруч з вашим магазином, за серветками для свого білого-білого обличчя. І всюди я мав на неї зачекати... Їй неквапно поде-не-де, немов на павутинці, опускалися кружляючи сніжинки, сідаючи для завороженого розгляду на підставлену долоню... Вже біля стежки до її будинку чомусь згадав, що увечері по «1+1» буде Г'ю Грант. «О, і я дивитимуся фільм «Щоденник Бріджит Джонс!» – вигукнула Люда. А трішки раніше вона запропонувала мені сходити разом з нею в неділю на базар за ялинкою... – Ось так із клятою літературністю здійснює, Людо, доля мої мрії про затишок! Невже й справді не маю я

ніжності, бо можу її уявити? А дістаються ласки тим, хто зовсім до фантазій не здатен?..

---

Яке то, мабуть, Лено, щастя – нести на руках дворічну доцю і відчувати, як пухкенька Каринина щічка, трішки прохолодна від щойно розталої на ній сніжинки, торкається до твоєї щоки!

---

Повзпарковою вуличкою проходила було торік у травні одна з найдавніших моїх красунь-незнайомок.

*На тлі білого, мов сніг, шарфа, що визирав з-поза коміра й вилогів плаща (нарешті, здається, я зможу написати й про неї), лице її прозорилося, мабуть, янгольським сяйвом...*

*Руда. Руда-руда. Руда не просто волоссям чи ластовинням на щоках, руках й по всьому, певно, тілові. Руда невловимою, незбагненою білістю шкіри – тавром фатальної, либонь, самотності й нерозтраченої, накопичуваної, все білішої ніжності.*

«Руда тавром фатальної самотності»... І навіщо отак я колись написав про неї? – Проходила – вагітна. І народила собі хлопчика. Й виховує синочка сама.

А я, Людо, не жінка (хоча хотів би нею бути), – я не можу народити собі дитину, щоб бути комусь потрібним...

---

– Дивилася кіно й думала про те, що і ти зараз його дивишся... А ще – ти ж мені сьогодні снівся! Ніби заходиш ти, саме заходиш – на ногах – до нас у «Салон» і цілуєш мене і Свету в щічку...

Не ходитиму я, Людочко... І ніколи – ...

---

Мов-суджена... Роман казав, що це страшніш, аніж мов-донька. І думалося: куди – далі?.. – І зустрічаю, Світлано, Вас. Як

писав майже рік тому Юркові – «таку, що лиш поглянеш на неї, стає тобі бентежно ясно, що тебе розуміють...» – Мов-друга-половина.

Невже на мою уяву іще щось чекає?..

---

Читав би, - та ні – переселюся в мрію цілком, і нехай уже цей світ буде умовністю! – читаю вголос для НЕЇ Набокова: персиково-пружно й прозоро-сонячно щастям насичені абзаци «Других берегов». І щастя оте потроюється – автор+читач+слухач. А ошчасливлене такою змогою потроєння, воно підносилося б... підноситься до ступеня.

---

Їхав фургон-мікроавтобус. «Соболь». Тобто не Ілонин. Але нагадав про неї. Тому, либонь, Романе, і прочиталося з наголовом на другому складі. А в перекладі на українську запишеться іменниками-прикладкою: спів-біль, і буде ще одним означенням коханню.

---

Пишеться. І так хочеться, щоб хтось обійняв, сказав звичайнісіньке і тим тепле слово. Багато мені справді не треба, я ж – мов дитина: їжджу в колясці, повзаю на чотирьох...

Тож, вочевидь, Світлано, Ви маєте рацію. І якби мама мене обіймала, цього цілком би було досить. Але – з самого малечку я то в бабусі на хуторі, то в санаторіях, а з семи років у школах. І мама, напевне, просто не звикла мене обіймати.

---

Самотність моя сенс має хіба тільки в тому випадку, якщо й насправду існує ота гармонія, і хтось-таки дійсно живе в крайній точці взаємности.

---

Запитуйте, Світлано, чи ставили ми ялинку? Ось розповім, а Ви вирішуйте самі, чи було в мене свято.

Коли повертався першого січня додому з прогулянки, привернули мою увагу особливо яскраві гірлянди за вікном на першому поверсі у Катиному будинку. – І зрозумів я, чому вранці згадувався мені Андерсен. Щоб оце зараз разом з його «Дівчинкою із сірниками» мав і я собі в сполохах марення родинний затишок-ідилію...

А наступного дня поїхав я до Даші, до моєї мов-доньки. Вона помітила мене через вікно, відслонила тюль, привітала, прийняла мої вітання, і за мить у її кімнаті мерехтіла червоними, жовтими й синіми вогниками ялинка...

---

Подзвонив Лені. Увімкнула вона свій мобільний – і я відчув, що Ленина квартира наповнена Каріною: дівчинка бігала, говорила щось до мами, сміялася! І вся та атмосфера через телефон ніби увійшла до моєї кімнати, і вона розпросторилася до всесвіту – стіни й стеля зробилися наче прозорими, майже розчинилися.

---

Намилувавшись – а Даша щось поралася, стоячи біля столу: золотаве волосся, зібране у пишний хвіст, на яскраво-теплій червоній футболці і часом вушко, коли вона поверталася щось узяти праворуч, – намилувавшись, розвернувся й переїхав на протилежний бік вулиці. Але мов-донька моя мене помітила й підбігла до вікна, скочила, певне, на стільчик, щоб відслонити тюль, і щось говорила, говорила. А побачивши, що я не втямлю, що вона хоче сказати, показала на себе правою рукою й підняла до гори великий палець. І усміхалась, усміхалася, висяваючи ніжність, щасливість і щемність-здивування-вдячність. І розуміла, що я нею милуюся. І мабуть, здогадувалася, що оце зараз отакою – отакими ми прямиємо, прийшли й залишимося у вічності.

---

Коли дивлюсь на те, що написав улітку, дивуюся: як я кохав!  
– І за себе, і, Світланко, за тебе.

---

«Ти повинен її зрозуміти».

Тобто зрозуміти й усіх можливих інших...

(А хто мене, Людо, зрозуміє? – Чи «мене-розуміння», на-  
призначено виокремлюючись, і полягає в тому, щоб саме я ко-  
гось-усіх розумів?..)

Зрозуміти кожну! – Отакий набуток-вирок маю собі з кохан-  
ня до Свети.

Тож і справді, Романе, скачай-но мені з інтернету самовчи-  
тель іспанської мови. В безкоханні, без НЕЇ, – не напишу я  
«Книгу щастя».



Літературно-художнє видання

Ананко Юрій Олександрович

# КНИГА РАДОСТИ

Редактор Олена Чухліб

Технічний редактор Галина Кухарець

Комп'ютерна верстка та дизайн Юрій Литвиненко

Коректор Олена Пильник

Здано до набору 07. 11. 2017 р. Підписано до друку 16. 11. 2017 р.

Формат 60x84/16 Гарнітура Times New Roman

Ум.друк.арк. 11,16. Ум. фарбо-відб. 11,16. Обл.-вид. арк. 12,1.

Тираж 250 прим. Зам. №14778

Видавець і виготовлювач ПАТ «Поліграфічно-видавничий комплекс «Десна»,  
проспект Перемоги, 62, м. Чернігів, 14000

Свідоцтво про внесення суб'єкта господарювання до Державного реєстру видавців,  
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №4292 від 02.04.2012

